

కృష్ణ శాస్త్రి
శ్రీ విద్యాపతి

కృష్ణశాస్త్రి

శ్రీ విద్యాపతి

ఓరియంట్ లాజ్స్

ఓరియంట్ లాజ్మన్ లిమిటెడ్

రిజిస్టర్డ్ కార్యాలయం

3-6-272, హిమాయత్ నగర్
హైదరాబాద్ 500 029 (ఆం.ప్ర.)

ఇతర కార్యాలయాలు

బొంబాయి కలకత్తా మద్రాసు కొత్త ఢిల్లీ
బెంగళూరు హైదరాబాద్ పాట్నా
గౌహతి లక్నో భువనేశ్వర్

© ఓరియంట్ లాజ్మన్ లిమిటెడ్, 1994

ISBN 81 250 0087 9

ప్రచురణ

ఓరియంట్ లాజ్మన్ లిమిటెడ్

3-6-272, హిమాయత్ నగర్, హైదరాబాద్ 500 029

టైప్ సెట్

కిరణ్ గ్రాఫిక్స్, ముషీరాబాద్, హైదరాబాద్ 500 020

ముద్రణ

టిప్స్ సిటీస్ ఆఫ్ సెట్స్ ప్రెంటర్స్ హైదరాబాద్

మా మాట

సాహిత్యం వెన్నెల బాబయితే కృష్ణశాస్త్రి కవిత ఆ మార్గాన పరుగులు తీసే వెండి రథం. ఆయన కలం వెలార్చిన ప్రతి కవిత ప్రతిపదం మీ ముందుకు తేవాలనే మా ప్రయత్నంలో అముద్రితాలైన అరుణరథం, కొత్తకోవెల, బదరిక, మూగనయాక, విద్యాపతి మొదలైన వాటి ప్రచురణలలో మేం రవ్వంత ఇబ్బంది పడిన మాట వాస్తవం. ఎలాంటి ఈ వ్రాతప్రతులు ఎప్పుడో బ్రంకు పెట్టెల్లో భద్రపరచడం వల్లనూ, కాగితాలు పాతవై పోయి పట్టుకుంటే చిరిగిపోయే శిథిలావస్థలో ఉండడం వల్లనూ, ఇంకు పెన్నుతో రాయడంతో కొన్ని అక్షరాలు చెరిగిపోవడం వల్లనూ, కొన్ని అసంపూర్ణంగా వదిలేసే ఉండడం వల్లనూ మాకు ఇబ్బంది కలిగింది. అందువల్ల వాటిని భావం మారకుండా, అర్థవంతంగా ఉండడంకోసం కొన్ని చోట్ల మార్పులు, చేర్పులు చేయవలసి వచ్చింది.

అసలు వీటన్నిటినీ సంకలనం చేసి, సంపాదకీయ బాధ్యతలను చేపట్టి ఉత్తరాల ద్వారా మాకు సలహాలు, సూచనలు అందజేసిన బాలాంత్రపు నళినీ కాంతరావు గారికి మా హృదయపూర్వక కృతజ్ఞతలు. పూపులు దిద్దడంలో మాకు సహాయాన్నందించిన బొమ్మకంటి శ్రీనివాసాచార్యులు గారికీ, ఇస్మాయిల్ గారికీ మా ప్రత్యేక కృతజ్ఞతలు. మిగిలిన పుస్తకాల కంటే ఈ పుస్తకాల ప్రచురణలో మేం కొంచెం ఎక్కువ శ్రమే పడవల్సి వచ్చింది. అయినప్పటికీ ఈ పుస్తకాలు మీ ముందుకు తేగలిగిన ఆనందం ముందు అది తక్కువే అనిపిస్తుంది. నిజానికి కృష్ణశాస్త్రి లేని లోటు కొట్టొచ్చినట్టు కనిపించింది. ఆయన వెండిరథాన్ని ఒడిదుడుకులు లేని బాబలో నడిపించాలని మేం చేసిన ఈ ప్రయత్నంలో మీకుగానీ ఇబ్బంది కలిగితే అది తేవలం రథసారథి లేకపోవడంవల్ల మాత్రమేనని సాహితీ ప్రయాణీకులకి వినయపూర్వకంగా విన్నవించుకుంటున్నాం.

ఓరియంట్ లాజ్స్

ముందు మాట

కృష్ణశాస్త్రిగారు గుర్తుకు వచ్చినప్పుడు డల్లా ఆయనే ఎక్కడో ఎప్పుడో ప్రస్తావించిన దృశ్యం నా మనస్సులో బొమ్మ కడుతుంది. కవిత్వం రాయటం ప్రారంభించిన తొలిరోజుల్లో, అంటే డెబ్బై ఏళ్ల క్రితం, ఒక అర్ధరాత్రి సామర్లకోట ప్లాట్ ఫాం మీద ఈయనా, నండూరి సుబ్బారావు తారసపడ్డారట. నువ్వేం రాస్తున్నావు? అంటే, నువ్వేం రాస్తున్నావు? అని కుశల ప్రశ్నలు వేసుకుని, ఒకరి గేయా లొకరికి వినిపించి, సుబ్బారావు రైలు ముందు రాగా, ఆయన్ని రైలు తెక్కించి, తన రైలు కోసం ప్రతీక్షిస్తూ దీపస్తంభపు క్రిందలో పిట్టలాగా ముడుచుకు కూచున్నానని రాశారు శాస్త్రిగారు. ఒంటరితనంతో బరువెక్కిన ఈ చిత్రం ఆనాటి కృష్ణశాస్త్రికి ప్రతీకగా నాకు తోస్తుంది.

ప్రతి మనిషీ తన అస్తిత్వ కేంద్రంలో ఒక మహాశూన్యంతో పుడతాడు. ఆ శూన్యాన్ని బహిఃప్రపంచంతో, ప్రాపంచిక సౌందర్యంతో, తత్పరితమైన ఆనందంతో నింపగలిగే శక్తి, సాధనా బహుకృద్దీమంది స్పృజనకారులకు ఉంటుంది. మానవ జన్మకు శాపమైన ఆ శూన్యాన్ని కృష్ణశాస్త్రిగారు అద్భుత, సౌందర్యమయ ప్రపంచంతో నింపారు. ఆత్మస్వేచ్ఛకీ, స్పృజన శక్తికీ ప్రతీక అయిన ఊర్వశిని ఆ శూన్యంలో నిలిపారు.

ఈ తపస్సు, అన్వేషణ ఒకనాటివి కావు. 'కృష్ణపక్షం'లో ప్రకృతితో తాదాత్మ్యంతో మొదలై, ఆత్మకీ, స్వేచ్ఛకీ, అద్వైతాన్ని తెలుసుకుని, సౌందర్యాన్వేషణలో పండి, ప్రేమకై తపించి, విరహగ్నిలో కాగి, లోకం చేత నిరసింపబడి, ఆత్మదైన్యంతో

క్రుంగి; తరవాతి కావ్యమైన 'ప్రవాసం'లో అన్వేషణ తీవ్రతరం కాగా, దుఃఖంతో నిర్వేదంతో ఐక్యం చెంది, చివరికి 'ఊర్వశి' కావ్యంలో స్వేచ్ఛకీ, సాందర్యానికీ, ప్రేమకీ, కవిస్పృహన శక్తికీ సంశ్లేష మూర్తయైన ఊర్వశిని సాక్షాత్కరింప చేసుకున్నారు. తనలోని మౌలిక శూన్యాన్నించి కృష్ణశాస్త్రి సాగించిన ఈ అన్వేషణ, దుఃఖమూ, నిర్వేదమూ సాధనాలుగా, చివరికి ఊర్వశి మూర్తిని అందుకుంది.

* * *

కృష్ణశాస్త్రిగారి కవిత్వం రెండు ప్రవాహాల సంగమం. ఒకటి భాషకి సంబంధించింది. రెండోది ఆలోచనకీ, వ్యక్తిత్వానికీ సంబంధించింది. తెలుగు భాషా, దాని నుడికారపు సాంపులూ తరతరాలుగా ఆయన వంశీయుల రక్తంలో జీర్ణమై పోయాయి. నాలుగు వందల యేళ్ల నించి వారి పూర్వీకులు పితాపుర సంస్థాన కవులూ, పోషితులూనూ. వారి నాన్నగారు తమ్మన్న శాస్త్రిగారూ, పెదనాన్నగారు సుబ్బరాయ శాస్త్రిగారూ గొప్ప పండితులూ, కవులూ. వారి వద్ద స్వయంగా భారత, భాగవతాదులూ, ప్రబంధాలూ చదువుకున్నారీయన. శాస్త్రిగారికి ఇష్టతముడైన కవి నన్నయ్యభట్టు. తరవాత తిక్కన. ఆ తరవాత రామకృష్ణుడు. శబ్దప్రయోగం, కవిత్వశైలిల విషయంలో ఈయన నన్నయ నించి నేర్చుకున్నది చాలా ఎక్కువ. "శబ్దానికి ప్రాణమే కాదు, పక్షాలూ ఉన్నాయి. ఒక శబ్దాన్నీ మరొక శబ్దాన్నీ ఒక ధోరణిలో కలిపి, ఒక విలక్షణమైన గానం పుట్టించి, దాని రెక్కల మీద కూర్చోబెట్టి, ఎట్టి దూరానుభవాలనైనా అందజేసి, ఎట్టి దూరలోకాలనైనా కనపరచి విహరింపజేస్తూ ఇంకా వెనకాల నున్నవేవో స్ఫురింపజేసే శక్తి ఒకటి ఉంది. అది నన్నయది. శబ్దం పలకడమే కాదు పాడుతుంది," అంటారీయన.

శబ్దం చేత పాడింప జేసే నైపుణ్యం ఈయన నన్నయ దగ్గరే నేర్చుకున్నారు. శాస్త్రిగారికి పాటంటే మోజు. మాటకు లేని శక్తి పాట కుందని ఈయన నమ్మకం. ఈయనంటారు: “పాటకు ఒక శక్తి ఉంది. మాటల కందని వాటిని చెప్పుతుంది. ఏ అనుభవమైనా, తన్మయత్వం దాకా తీసుకుని పోయేటప్పటికీ మనం దానిని వ్యక్తపరచడానికి సంగీతాన్నో, దాని ఆభాసాన్నో సాయంగా తీసుకుంటాము.. ఇక మహాకవికి మామూలు దృశ్యాలను మించినవి సాక్షాత్కరిస్తాయి గదా! మామూలు ఆవేశాలని మించినవి ఊగిస్తాయి గదా! వాటిని ప్రకటించడానికి సామాన్య శబ్దాలూ, ఎక్కడెక్కడి మాటలూ ఏరి తెచ్చి వాటిని రకరకాల కూర్పుల్లో పెట్టి, చిత్రచిత్రాలుగా నడిపించి, ఒక వింత గానం పుట్టించి, తనకు సాక్షాత్కరించిన దాన్ని మనకు కూడా ప్రత్యక్షం చేయడానికి ఆయన ప్రయత్నిస్తాడు. ఈ శక్తి నన్నయకున్నట్లు ఆంధ్రకవులలో ఎవరికీ లేదు.”

కృష్ణశాస్త్రిగారి కవితాకైలి మీదా, పద్యం, పాటా నడిపించే ఒడుపు మీదా నన్నయ ప్రభావం మిక్కుటంగా ఉన్నట్టు తోస్తుంది.

* * *

కృష్ణశాస్త్రిగారి కవిత్వంలోని రెండో వాహిని ఇంగ్లీష్ విద్యాసంస్కారం. ముఖ్యంగా బ్రహ్మర్షి రఘుపతి వెంకటరత్నం నాయుడిగారి వద్ద అధ్యయనం చేసిన ఇంగ్లీష్ రొమాంటిక్ కవిత్వమూ, సూఫీ కవిత్వమూ, రవీంద్రుని కవితార్ణవమూ.

పద్దెనిమిదో శతాబ్దం చివర ఫ్రెంచి తాత్త్వికుడు రూసో భావాల నించి అంకురించిన రొమాంటిక్ ఉద్యమం వ్యక్తి స్వేచ్ఛని ప్రాతిపదికగా తీసుకుంది. మనిషి సహజంగా మంచివాడు, సమాజం

వల్ల చెడతాడు; సమాజం కన్నా వ్యక్తి ముఖ్యం, వ్యక్తి స్వేచ్ఛ పునాదిగా లేని సామాజిక నియమాలకు తలవంచనఖర్చేదు అని వీరంటారు. ఈ ఉద్యమం మౌలిక మానవ స్వభావంలోనే గొప్ప మార్పు తీసుకు వచ్చినట్లుంది. అంతవరకు మహత్తర మానవశక్తిగా కొలిచిన బుద్ధిని (reason) పదవీచ్యుతం చేసి, ఇంద్రియానుభూతిని (sensibility) సింహాసనం ఎక్కించారు. విశ్వాన్ని నడిపించే అద్భుత శక్తుల్ని ఇంద్రియానుభూతి, లేదా చేతన, ద్వారానే తెలిసికోగలమని వీళ్లు ఖచ్చితంగా నమ్మారు. మానవ ప్రకృతికీ, భౌతిక ప్రకృతికీ సన్నిహితాలూ, సమాజానికి అతిరిక్తాలూ ఐన భావోద్రేకాన్నీ, వ్యక్తి చేతననీ వీళ్లు పైకెత్తారు.

వ్యక్తి స్వేచ్ఛ అంటే మనిషి తన స్వధర్మాన్ని వ్యక్తపరచ గలగలమే. ప్రేమా, ప్రకృతితో తాదాత్మ్యమూ ఈ స్వేచ్ఛ యొక్క అభివ్యక్తులే. ఆత్మస్వేచ్ఛా, ప్రేమా, తాదాత్మ్యమూ అన్నీ ఒక్కటే. వేరు వేరు కావు. తన స్వధర్మాన్ని అన్వేషించటం, దాన్ని వాస్తవీకరించు కోవటమూ, ఇవి రెండూ కృష్ణశాస్త్రిగారి కవితా ప్రస్థానంలో ముఖ్యాంశాలు. తన ఆత్మాభివ్యక్తికీ ప్రతీక, ఐన ఊర్వశిని సాక్షాత్కరించుకోవటంతో కృష్ణశాస్త్రిగారికి చివరికి తపస్సిద్ధి కలిగింది.

* * *

అగ్నిపర్వతం మరిగి మరిగి, సెగలు వెలిగిక్కి చల్లారాక, వర్షాలు కురిసి నిర్మలాకాశాన్ని ప్రతిఫలించే సరస్సుగా మారి, అందమైన పద్మాల్ని వికసిస్తుంది. కృష్ణశాస్త్రిగారి తరవాతి రచనలైన పాటలూ, యక్షగానాలూ, రేడియో నాటికలూ అటువంటివి. ఆత్మమథనం, అన్వేషణా, సమన్వయం కోసం సంఘర్షణా, ఏవీ లేవు. భాషతో, సంగీతంతో పదాల సాగసులతో, వంపులతో అభినివేశం ఒక్కటే

మిగిలింది. తెలుగు కావ్య సంప్రదాయానిదే పై చెయ్యి, నన్నయా, తిక్కనా, రామకృష్ణుడూ దగ్గరివారయారు.

కవిత్వానికీ, సంగీతానికీ సన్నిహిత సంబంధం ఉందని శాస్త్రిగారి అభిప్రాయం. కవిత్వం సంగీత స్థాయికి ఎదగా లంటారు. సంగీత మంత భావస్ఫూరకంగా ఉండాలంటారు. “కవిత్వంలో శబ్దం పలకడమే కాదు - పాడుతుంది. వచన కావ్యానికీ, పద్యకావ్యానికీ ఉన్న తేడా గమన తీవ్రతే అంటాడు - మిడిల్టన్ మర్రే. ఈ గమన తీవ్రత సాధించడానికే పద్య నిర్మాణంలో శబ్దాలను మరీ సార్థకంగా ఏర్పడం, మరీ బిగువుగా చేర్చడం, వింత వింత ఛందస్సులలో కూర్చడమున్నూ. భావ గీతం వంటి పద్యకావ్యం దగ్గరికి వెళ్లేటప్పటికీ శబ్దం పాటే అయిపోతుంది. ‘కవిత్వం శబ్దరూపంలో ఉన్న గానం’ అని దీనినే అన్నాడు కార్లైట్.”

ఇంకా ఇలా అంటారు: “మంచి పాటలు వ్రాసేవాడికి, నిజమైన పాట వ్రాసేవాడికి లోపల కూడా అంతరంతరాల్లో సంగీతం వచ్చి ఉండాలి. ఏ అనుభూతికీ ఏ రాగమో, ఏ వరసో ఏ విరుపో, ఎక్కడ ఏ నొక్కో, ఏ ఒడుగో, సరిగా మాటా అవీ కలిసి వస్తాయి. నే ననుకుంటాను, గేయానికి ఎక్కువ నగలు తొడగకూడదని - శబ్దార్థాలంకారాలూ అవీ! వాటి బరువు పాటని ఎగరనివ్వదు. లోతులకు రిప్పుమని దిగనివ్వదు.”

ఎన్ని రకాల పాటలు రాశారో శాస్త్రిగారు. తెలుగు ప్రపంచ మంతా, తన పాలాలతో, గట్లతో, కాలవలతో, పాటక జనంతో, పిల్లలతో, స్త్రీలతో, వాళ్ల ఆనందాలతో, ఆశలతో, దుఃఖాలతో వాటిల్లో ప్రతిఫలిస్తుంది. తెలుగు ఇళ్లల్లో, వీధుల్లో, పెళ్లిపందిళ్లల్లో, చేలల్లో, తోటల్లో, కాలవగట్ల మీదా యుగయుగాలుగా నిగ్గు తేరిన

పదాల, జావళీల నుడికారపు అందం, మలపుల సాగనూ, విరుపుల
ఒయ్యారమూ ఆయన పాటల నిండా విరిసి మనల్ని అలరిస్తాయి.
క్షేత్రయ్య తరవాత ఇంతటి గేయకారుడు రాలేదని నా అభిప్రాయం.

* * *

కృష్ణశాస్త్రిగారి పద్యం కన్నా గద్యమే గొప్పగా ఉంటుందని
పద్మరాజుగారు అంటుండేవారు. చాలా మంది గొప్ప కవుల గురించి
ఇటువంటి రిమార్కులు వింటుంటాం. నిజానికి, కవైన వాడికి
గద్యం, పద్యం రెండూ ఒకటే.

శాస్త్రిగారి గద్యరచనలు చాలా మట్టుకు రేడియో కోసం
రాసినవి. వీటి వైవిధ్యానికి అంతు లేదు. సాహిత్య విమర్శ మొదలు
బామ్మగారి ముచ్చట్ల వరకు అన్ని జీవిత కోణాల్ని స్పృశిస్తాయి.

ఎందుకంటే, కృష్ణశాస్త్రిగారి గుండెల్లో అందరికీ, అన్నిటికీ
చోటుంది. నేను మానవతా వాదిని, వట్టి హృదయవాదిని అని
తరచూ అంటుండేవారు. ఇది ముమ్మాటికీ నిజం. ఆయనలా
అరమరికలు లేకండా జనాన్ని ప్రేమించిన వాళ్లని నేను చూడలేదు.
ఎల్లప్పుడూ ఆయన చుట్టూ జనం ఉండవలసిందే, ఆయన కబుర్లు
చెబుతుండాల్సిందే. గొంతుక ఆపరేషన్, స్వరపేటిక తీసేశాక
కూడా ఆయన నోట్ బుక్కుల ద్వారా సంభాషణ సాగించేవారు.
ఇటువంటి నోట్ బుక్కులు కొన్ని వందల వేల పోగయాయి.

ఇంత కరుణార్థ హృదయం ఏ వరం వల్ల సిద్ధిస్తుంది? అని
ఆశ్చర్యపడుతుంటాను అప్పుడప్పుడు. ఆయనే అంటాడు: “బాధ
వరం. బాధకి చాలా శక్తులున్నాయి. బాధలో కాలిపోయేవాడు
పాషాణం కాలేడు... బాధ దృష్టిని నిశితంగా చేస్తుంది. దయార్థంగానూ
చేస్తుంది. వేదనలో వేగిపోయేవాడు బాహ్యవిశ్వంలోకి, మానవ

ప్రకృతిలోకి చొచ్చుకొని పోయి లోపల లోపల పెల్లగించిచూస్తాడు.. అప్పుడొక విధమైన అనుకంప కలుగుతుంది; ఒక విశ్వజనీన బాంధవ్యం ఏర్పడుతుంది... వేదన వల్ల గాని ప్రేమ కలగదు. ఈ రెండూ కలిస్తే కరుణ అవుతుంది. ఈ రెండూ కల హృదయం సదా స్పృగ్ధం.”

“అలాగే కావ్య కల్పనలో కూడా. ఏ కావ్య సృష్టికయినా ఈ కరుణే కారణం.. కనుక, ఈ విశ్వ ప్రేమ - ఈ కరుణ కావ్య నిర్మాణానికి కారణమౌతుంది. అంతే కాదు. ఈ విశ్వప్రేమను, కరుణను ఇతరుల హృదయాలలో కలిగించడమే కావ్యానికి ముఖ్యద్దేశమని కూడా తత్వవేత్తలంటారు.”

“నిందించడానికి, కీర్తించడానికి కాదు. మానవుని మానవునిగా చేయడానికే కావ్య నిర్మాణం.

“ ఈ అనుకంప ఎంత లోపల ఉంటే అంత మానవత్వం మానవుల్లో ఉన్నదన్నమాట. దానిని ఎంత ప్రభవింప చేస్తే అంత గొప్పదన్నమాట ఆ కావ్యం!”

“అటువంటి కావ్యాలు చదివి ఆ విశ్వప్రేమ తాత్కాలికంగా అనుభవిస్తున్నప్పు డయినా, ఆ దయా విధానంలో అందరూ అత్యవసరమేనని గ్రహించుకుంటాం. దాని వల్ల లోకంలో ద్వేషం కరిగిపోతూ ఉంటుంది.”

ఇదీ కృష్ణశాస్త్రిగారి కవిత్వ తత్వం.

‘కృష్ణశాస్త్రి బాధ - ప్రపంచం బాధ; ప్రపంచపు బాధ శ్రీ శ్రీ బాధ’ అన్న చలం మాట అర్థసత్యం మాత్రమే!

కాకినాడ

ఇస్మాయిల్

30.10.93.

విజ్ఞాపన

“మొట్టమొదటిసారి నేను కృష్ణశాస్త్రి వ్రాసిన ‘అబ్బ!’¹ అనే పద్యం ఏదో పత్రికలో చదివాను. చదివి ‘అబ్బ!’ అనుకున్నాను. అటు తరువాత కృష్ణశాస్త్రి రచన ఏది చదివినా, అతని ప్రసంగం ఏది విన్నా ‘అబ్బ!’ అనిపిస్తూనే ఉంది.” అన్నారు శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణ ఒక సాహిత్య సభలో². కృష్ణశాస్త్రి ప్రసంగం అనంతరం తాను ప్రసంగం ఆరంభిస్తూ.

కృష్ణశాస్త్రి రచనల పట్ల ఒక ‘విశ్వనాథ’ ప్రతిస్పందన మాత్రమే కాదు ఇది. తెలుగు రసజ్ఞు లోకం అంతటి ప్రతిస్పందననే ‘విశ్వనాథ’ ఆనాడు ఆ విధంగా అభివ్యక్తం చేశారు. ఆది నుంచీ కృష్ణశాస్త్రి పద్యాలు, ప్రసంగాలు, చివరికి సినిమా పాటలూ కూడా తెలుగు రసజ్ఞులోకం చేత ‘అబ్బ!’ అనిపిస్తూనే వచ్చాయి.

ఇప్పుడు - ఇవి కృష్ణశాస్త్రి శ్రవ్యనాటికలు ఆకాశవాణి వివిధ కేంద్రాలనుంచి ప్రసారితమైనవి. నిజానికి ఈ నాటికలలో దేనికదే విలక్షణమైంది. అయినా స్థూలంగా - దేశభక్తి ప్రధానమైనవి, భక్తి రసప్రధానమైనవి, శృంగార ప్రధానమైనవి అని మూడు వేర్వేరు

1. చూ.కృష్ణపక్షం - పుట 50, ఓరియంట్ లాబ్జన్ ప్రచురణ, 1992

2. 1945 ప్రాంతంలో ఏలూరులో సాహిత్య మండలి వారి ఆధ్వర్యంలో జరిగిన సభ అది. చుండూరి వారి సత్రం ఆవరణలో ఏర్పాటు చేసిన బ్రహ్మాండమైన ఆ సాహిత్య సభలో యెంకి పాటల మహాకవి శ్రీ చుండూరి సుబ్బారావుగారు ఆ నాటి వర్ధిష్ట కవి శ్రీ కొనకల్ల వెంకటరత్నాన్ని సన్మానించారు. ఆ సభకు ఆధ్యక్షులు, శ్రీ తల్లావధుల శివ శంకర స్వామి; వక్తలు : కృష్ణశాస్త్రి, విశ్వనాథ, శ్రీ శ్రీ, సభా సంచాలకుడు బి.వి. సింగరాచార్య.

సంపుటాలుగా వెలువడుతున్నాయి. ప్రతి సంపుటంలోనూ మొదటి నాటిక శీర్షికే ఆ సంపుటానికి శీర్షిక అయింది.

దృశ్య నాటికకు ఉన్నన్ని హంగులు శ్రవ్య నాటికకు ఉండవు. రంగస్థల ప్రసాధనం, పాత్రల ఆహార్యం, నటీనటుల ఆంగికాభినయం, హావభావ ప్రకటనా - అన్నీ 'సాహిత్యం' ద్వారా కవి సమర్పించే రస, భావాదులకు దృశ్య నాటికలో దోహదం చేస్తాయి. 'సాహిత్యం' పని సులువవుతుంది. శ్రవ్య నాటికలో అలా కాదు. పాత్రల పరిచయం, శ్రోతల మనస్సులో రంగస్థల భావనా ప్రకల్పనం వంటివి అన్నీ సంభాషణల ద్వారానే - ధ్వనుల ద్వారానే సాధించాలి. ఒక వంక ఇన్ని అదనపు పనులు నిర్వహిస్తూనే 'సాహిత్యం' మరొక వంక శ్రోతల మనస్సులలో రసభావాలను ఉద్దీపితం చేయాలి. శ్రవ్య నాటికా రచన కత్తి మీద సామువంటిది.

అయితే - దృశ్య నాటికకు లేని అదనపు సౌకర్యాలు కొన్ని శ్రవ్య నాటికకు ఉన్న మాట నిజం. క్షణంలో రంగాన్ని భూలోకం నుంచి స్వర్గలోకంలోకి తరలించవచ్చు. కొంచెం విరామ సంగీతంతో క్షణంలో రంగాన్ని ఎక్కడికైనా మార్చవచ్చు. పక్షుల అరుపులు, వాన హోరు వంటి విచిత్ర ధ్వనుల కల్పన ద్వారా చిత్ర చిత్రాలైన 'ఎఫెక్ట్స్' సాధించ వచ్చును. ఈ దృశ్య నాటికలలో సూత్రధారుణ్ణి తీసివేసినా తీసి వేయవచ్చును కాని, శ్రవ్య నాటికలో ఒక ప్రయోక్త పాత్ర తరచు అవసరం అవుతూ ఉంటుంది. శ్రవ్య నాటికకు ఉన్న ఇలాంటి ప్రత్యేక అవకాశాలను అద్భుతంగా వినియోగించుకోడం కృష్ణశాస్త్రిగారి ఈ నాటికలలో మనం చూస్తాము.

1940 ప్రాంతంలో విజయవాడ ఆకాశవాణి కేంద్రం నుంచి ప్రసారమైన నాటికలలో కొన్ని పాటలు ఆ రోజులలో యువకవులమైన అన్నదాదులను వెంటాడి, వెర్రెత్తించి, తెలుగు పదాల కూర్పులో ఇంతటి మాధుర్యాన్ని, ఇంత ఇమిడికను - సాధించవచ్చునా అని ఆశ్చర్యపోయేట్లు చేసేవి. అలా ఆ రోజులలో నన్ను వెంటాడిన ఒక పాదం ఇప్పటికీ నాకు జ్ఞాపకం ఉంది.

‘ఆషాడ యోషామణీ కేశహాసన

అల్లుకొన్నది తటద్వల్లియో’

(శ్రీ విద్యాపతి - పుట 15)

ఇలా ఆ నాడు కృష్ణశాస్త్రిగారి శబ్ద సంయోజన నైపుణి వెర్రెత్తించిన అన్నదాదులలో శ్రీ శ్రీ కూడా ఉన్నాడు. కృష్ణశాస్త్రిలాగా పద్యం వ్రాయాలని ఆయన చేసిన తపస్సు ఆయన ‘ప్రభవ’లో కనిపిస్తుంది.

సంస్కృత భాషను ఎంత లలితంగా, ఎంత మధురంగా మలచవచ్చునో లీలాపకుడూ (కృష్ణకర్ణామృతం) జయదేవుడూ (అష్టపదులు) ప్రదర్శించినట్లు, తెలుగు భాషకుగల లాలిత్యాన్ని, మాధుర్యాన్ని, ఇమిడికనీ కృష్ణశాస్త్రి ఆవిష్కరించారు అనే మాట ఆయన శత్రువులు కూడా కాదనలేని నిజం.

ఈ శ్రవ్య నాటికల వ్రాతప్రతులు కృష్ణశాస్త్రిగారి జీవిత కాలంలో తయారైనవే అనడానికి కొన్ని పుటల మార్జిన్ లలో, స్వదస్తూరీతో ఆయన వ్రాసుకున్న నోట్స్ తార్కాణం మచ్చుకీ అలాంటి నోట్స్ కొన్ని ఇక్కడ ఇస్తున్నాను.

“రజనీ! కొన్ని పాటలు దిద్దాలి. నీవు జాగ్రత్తగా పరిష్కరించి బ్రాడ్ కాస్ట్ చెయ్యి!”
(విద్యాపతి - పుట 1)

“ఊరికే పాటలూ, పద్యాలు చూడండి.” (దక్షయజ్ఞం - పుట 1)

“అప్పుడు వ్రాసేశానా?” (దక్షయజ్ఞం - పుట 26)

“కట = శ్మశానం; విషగళుడైన కృపాళుడు” (దక్షయజ్ఞం - పుట 27)

“రామానుజులు కంచి వదలి శ్రీరంగం వెళుతాడా? సెలవు తీసికోలేడు”
(ప్రవన్న పారిజాతం - పుట 27)

“మాఅమ్మ పోయిన రోజుల్లో గోవింద రాజుల సుబ్బారావు వ్రాసినట్టు అతని పేర వ్రాసి ఇచ్చాను - అతని కథను అనుసరించి పూర్తిగా ఇది నాదే! One of my best అతనిది ఒక్క అక్షరం లేదు”

(మదన సాయకం - పుట 1)

వ్రాతప్రతులలో అక్కడక్కడ ఒకటి రెండు పద్యాలూ, కొన్ని డైలాగులూ లుప్తం అయినట్టు కనిపిస్తుంది. వాటిని అలాగే వదిలినా కథాక్రమానికి భంగంలేని రీతిలో స్వల్పంగా సవరించడం జరిగింది.

ఒక శ్లోకం వ్రాతప్రతిలో ‘సన్నుష్యతి వైదిక’ (ప్రవన్న పారిజాతం - పుట 101) అని అసాధువుగా ఉంటే, యామునా చార్యులవారి ‘స్తోత్రరత్నం’లో ఆ శ్లోక పాఠాన్ని చూసి ‘సన్నుష్యతి వైదికః కః’ అని దానిని సవరించాము.

ఈ శ్రవ్య నాటికలను ఈ విధంగా మూడు సంపుటలుగా విభజించి ప్రాథమికమైన ఎడిటింగ్ పని అంతా చేసిన వారు నా చిరకాల మిత్రులు, సహవ్రతీ శ్రీ బాలాంత్రపు నళినీ కాంతరావుగారు. 'అమర్చి పెట్టిన దాంలో అత్తగారు వేలు పెట్టినట్లు' చివరి దశలో నేను చేసిన స్వల్పమైన వరివస్య.

ఈ నాటికల సంపాదక కార్యంలో ఈ స్వల్ప వరివస్య చేసే అవకాశం నాకు కలిగించిన ఓరియంట్ లాబ్జ్ సంస్థకూ చిరంజీవి దేవులపల్లి సుబ్బరాయ శాస్త్రి (బుజ్జాయి)కి నేను కృతజ్ఞుణ్ణి

ఇతిశమ్!

1-9-34/5/1

రామ్ నగర్,

హైదరాబాదు 500 048.

బొమ్మకంటి

శ్రీ నివాసాచార్యులు

ఇందులోని నాటికలు

శ్రీ విద్యాపతి

చైతన్య లీల

ఊర్వశి

దక్ష యజ్ఞము

ప్రపన్న పారిజాతము

మదన సాయకము

శ్రీ విద్యాపతి

శ్రీ విద్యాపతి

మొదటి రంగము

(కలకలము దూరదూరాల నుంచి వినపడుతుంది, రకరకాల వాద్యాలూ వినపడతాయి. దూరాన్నుంచి వస్తూ, నృత్యం చేస్తూ పాడుతున్నట్లు ఆడ గొంతుకలూ, మగ గొంతుకలూను)

మంజుల వంజుల కుంజ చర న్మద

కుంజరమా, గరుదంజనమా, యిది?

క్రొంజిగురుల విరిమంజరి మరువిలు

శింజానమ? నీ మంజీరమ యిది?

నననన మధు మధు మై రేయములే

చవులు తవులు పువు సారాయములే!

అమర ధునీ మృదుఫేనములే లే!

అప్సరోంగనా గానములే లే!

అందరూ : హోయి! హోయి ! హోయి !

గిరిధర దాసు : పీతాంబర్! నీ పాట ఏదీ ?

పీతాంబర్ : ఓ! వినండి మా పాట కూడా ! మీ విద్యాపతి పాట బాగుందో, ఇదో?

(పాట అతను పాడుతుంటే అందరూ కలుస్తారు. మధ్య మధ్య నవ్వుతూ అరుస్తారు)

పానపాత్ర బిరడా తీయుమురా !

పాత్ర నిండ సారా పోయుమురా

ఎంత త్రావినా నిరహియము రా !

ఎంతో సుఖమగు నీ ప్రాయము రా !

గిరిధర దాసు : భేష్! భేష్! పీతాంబర్! ఏమి కవిత్వమోయి!
ఎలాంటి భావం! ఏమి కూర్పు! ఎంత త్రావినా
నిరహియమురా, ఎంతో సుఖమగు నీ ప్రాయమురా!
అద్భుతమైన పంక్తు లివి (అందరూ నవ్వుతారు).
గొప్ప కవి! గొప్ప కవి! (గొల్లమంటారు)

పీతాంబర్ : సువ్వు పాడు చపలా!

చపల : పానపాత్ర యన బ్రతుకే లే! లే!

తేనెసాన యన వలవే లే! లే!

ఆన ఆన నిర్జరుడ వవుదులే

లోన లోన అమరుడవే లే! లే!

అందరూ : హాయి! హాయి! హాయి!

గిరిధర దాసు : ఆఁ ఆఁ పీతాంబర్, ఆగు మహాకవులు వేంచేస్తు
న్నారు, విద్యాపతులు!

పీతాంబర్ : ఓహో! చిత్తం! ఆగాలిమరి, మహాకవులు వస్తూంటే!
మహాకవు లంటే అలాగ ఉండాలి కాబోలు!
పాడుగుపాటి జాబ్బు! పలాచటి పాడుగాటి పట్టు
అంగరఖా! అరమోడ్పు రెప్పల కింద దూరపు
చూపూ! చందన చర్చలూ, మల్లీమాలలూ
చిరునవ్వులూ! ఎంత వింతగా ఉంటే అంతటి

కవులు - అవునా?

గిరిధర దాసు : వెర్రివాడా! ఈ లోకంలో అనాకారంగా ఉన్న దేదీ
ఎలా సహించలేదో, తన కావ్యంలో కఠోరంగా ఉన్న
దేదీ ఎలాగ సహించలేదో, మహాకవి తన వేష
భాషల్లోనూ అంతే!

రాగిణి : తన అంత సుందరంగానూ లోకాన్నంతా చేస్తా
నంటాడు! తన హృదయం అంత ప్రేమాత్మంగానూ
లోకాన్నంతా చేస్తానంటాడు! అంతే కాదండీ?

గిరిధర దాసు : అందుకే విద్యాపతి మిథిల నంతా అలాగ పరవశం
చేస్తున్నాడు.

పీతాంబర్ : అతని గీతాలు వింటూ మన కార్యకలాపం పాడు
చేసుకుని చెడుతున్నాం అని నేనంటాను. నువ్వో
చవలా? నేనే రాజునైతేనే, “అందరికీ తెలిసేటట్టు
వ్రాస్తావా లేదా, అర్థమయేటట్టు వ్రాస్తావా లేదా,
పూర్వ పద్ధతినే వ్రాస్తావా లేదా, పగటి వేషాలు
మానతావా లేదా?” అనీ ...

అందరూ : ఆగు, ఆగు! ఊరుకో!

విద్యాపతి : (దగ్గరగా)

రేగు కోర్కెల గుత్తి నా గుండెవలె నెర్ర
నెర్రనెనది మావి యిగురు గుబురు
మ్రోగు పాటలపేటి నా గళమ్మటు తీయ
తీయనెనది పుల్ల తెరవ గూడు
ననుచు నూహల డోల నా మనస్సటు పారు
నేరులెనది గాలి యోర యెరక
ననయు తావుల కోవ నా మన్నియటు సీత
హసిత మైనది మల్లె యలరు తీవ

పాడువు వాకేలి గవను తల్పులు నడల్పి
కనబడని చేయి యేది విప్పినదా గాని
నాలు గాశల లోపల మూల మూల
లందు చొరబడి పోయినా డామని దొర!

శ్రీ ఖండశైల సానువుల నువవనుల దిగి
ఒది గొదిగి రా నేల లోలానిలా!

శేఫాలికా రాజి

చిరుత రేకుల జాజి

అర విరియు నలన నయనముల నెటు తెదురరయు!

పరువు లిడి రా వేల లోలానిలా !

కొన్ని గొంతులు : రాణి! రాణి! లక్ష్మీదేవి !

రాణి : ఆహా! చపలా! ఎవరి పాట ఇది?

చపల : మహారాణి! పాట ఎంత బాగుందో పాడడమూ
అంత బాగుంది కదూ!

రాణి : అది మానవ కంఠస్వరం కాదు

చపల : అమ్మా! మాలతీకుంజం ఇంతవరకు ఎప్పుడూ
పాడినట్లు నేను వినలేదు

రాణి : (కలతగా తోచనట్లు) ఏమో!

విద్యాపతి : (ఇంకా దగ్గరగా)

నాలు గాశల మీరు నీలి చెఱుల పారు

నేరులా, దారులా, ఓ కోయిలా!

జవర మల్లియతీవ చివర తావుల కోవ

తల లూచి యూచి చేతులు చాచి పీలిచినా

పరువునా రాజాల నో కోయిలా!

రాణి : (ఆశ్రయం) చపలా! నేను పాద దగ్గరికి వెళ్లానా? ఆ పాద నా దగ్గరికి వచ్చిందా?

చపల : ఒకరి దగ్గరికి ఒకరు వస్తున్నారు. ఇందాకా పాడింది మాలతీ కుంజం, అక్కడిది. ఇప్పుడు పాడింది వెదురు పాద, ఇక్కడిది. ఆ పాట ఇప్పుడు ఇక్కడికి వచ్చింది.

రాణి : (ఏమీ తోచనట్లు) అ దేమో!

విద్యాపతి : (బాగా దగ్గరగా)

మొయిలు సీమలగాని పయనింపదే గాలి!

ఈ నిరీక్షణ మేల వ్రసవ బాలా!

ఒక్క నిమిష మురక ఒదిగి నిలువదె యెరక!

ప్రాలు మాలిక గాక ఆలపించునె రాక!

ఈ నిరీక్షణ మేల, వ్రసవ బాలా!

(రాణి తెలియకుండానే చివరి చరణం పాడుతుంది)

చపల : మహారాణీ! తమరూ పాడేస్తున్నారు. (నవ్వుతుంది) అమ్మా! మనిషే నమ్మోయి పాడుతుంట!

రాణి : కాదు.

చపల : ఏ మమ్మా, అలాగ అయిపోయారు! మీ రిక్కడ లేనట్టున్నారు.

రాణి : మానవులు కంఠస్వరంతో పాడతారు. ఆ పాట చెవులకే వినపడుతుంది.

చపల : అంటే?

రాణి : ఎవరైనా కళ్లలో గుండెలు పెట్టి పాడతారా? నిలువునా పాటలా గుంటారా? ఏదో చెప్పలేక పోతున్నాను!

చపల : ఔ నమ్మా! నాకు తెలిసిపోయింది. మా పీతాంబరుడే ముక్కుతోనూ, గడ్డంతోనూ పాడతాడు. (నవ్వుతూ హఠాత్తుగా ఆగి) అదేమిటి, మహారాణి అలాగ పరధ్యానంగా, విద్యాపతి వెనకాలే వెళ్లిపోయారు!

కొన్ని గౌం : అయ్యో! అయ్యో! చిత్రం! మహారాణిని చూడు. అదిగో అదిగో! అనూరాధ! అనూరాధ!

అనూరాధ : (పాడుతూ వస్తుంది దగ్గరగా)

మధూదయంలో మంచి ముహూర్తం
మాధవీ లతకు పెళ్లి !
మాధవి పెళ్లికి మళ్ళీ మాలతి
మందారం పేరంటాళ్లు !
కొమ్మ కొమ్మ కొక సన్నాయి
రెమ్మ రెమ్మ కొక గవాయి
కొమ్మ రెమ్మ కలిసి మామిడి
గుబురంతా ఒకటే హాయి!

(హాయి! హాయి! హాయి! అని రాణి నిట్టూర్పులు)

నందన మంతా పందిరి యై తే
మస్సణ కేసాలయ మండపమై తే
మాధవీ లతకు మాధవ దేవుడు
మంగల సూత్రం కడతాడు

రాణి : (నవ్వుతూ) అమ్మాయి! నా నగరు ప్రక్కన మాధవీ లత ఉందని నీకు తెలుసా?

అనూరాధ : తెలుసును, తెలియదు కూడా!

రాణి : ఎవరమ్మా నువ్వు? ఈ పాట ఎవరిది?

అనూరాధ : నాదీ, నాది కాదు కూడాను. మీ పేరేమిటి?

రాణి : లక్ష్మీ.

- అనూరాధ : పేరూ బాగుంది; పేరుకు తగినట్లు సువ్వా
బాగున్నావు. 'సువ్వు' అననా నిన్నా?
- రాణి : (నవ్వుతూ) అనమ్మా, అను! నీ పేరో?
- అనూరాధ : నాకు చాలా పేర్లు ఉన్నాయి. 'కవిత' ఒకటి,
'ప్రతిభ' ఇంకొకటి, 'సరస్వతి' మరొకటి.
- రాణి : (నవ్వుతూ) అందరూ ఏ మని పిలుస్తారమ్మా నిన్ను?
- అనూరాధ : అనూరాధ!
- రాణి : ఈ పాటలు ఎవరు వ్రాశారమ్మా?
- రాజు : (హతాత్తుగా ప్రక్కన విద్యాపతితో నిలిచి) వీరు మహాకవి
విద్యాపతి, లక్ష్మీ!
- రాణి : మహారాజా! (ఇంత ఆగి గద్గదికతో తడుపుకుంటూ)
సమస్కారము!
- రాజు : వీరు మా చిన్ననాటి మిత్రులు లక్ష్మీ, సహాధ్యాయులు
(రాణి నిట్టూరుస్తుంది). లక్ష్మీ! వీరిని మన ఆస్థానానికి
దయ చేయమని వేడుకుంటున్నాను. (రాణి
నిట్టూరుస్తుంది)
- రాణి : చిత్తం !
- విద్యాపతి : మహాభాగ్యం! సెలవు! (అందరూ వెడతారు)
- మధు దాదా : (ప్రవేశించి) అనూరాధ !
- అనూరాధ : మధుసూదన్ దాదా!
- మధుసూదన్ : పాపం! ఉష్ ఉష్ ఉష్ (నిశ్చేస్తున్నట్లు అని)
ఏ గాలి కొని తెచ్చెనో గాని ఈ నాడు
రాగరంజిత సుమహరాగ మేదో!
చిరగాఢ నిద్రలో మొరగు ఈ పాషాణీ
మరుగు కోరిక ఎంతగా నింక వేగేనో!

మంచి కలయా, జిలుగు మంచు తెరయా బ్రతుకు
కొంచె మాలోచించదేమో
అంచులే అరసేను, మురిసేను, దావాగ్ని
దరిసేన ఎంత అలసేనో!

అనూరాధ : (బాధతో) దాదా!

మధుసూదన్ : అనూరాధా! రా, పోదాం, ఆశ్రమానికి

రెండో రంగము

(విద్యాపతి మహాకవి ఆశ్రమం, గ్రీష్మం, ప్రాంగణంలో బాలికలు పాడతారు.
మధుసూదన్, అనూరాధా కొంత దూరాన ఉంటారు)

ఈ నిదాపు విదాహ మెందుకో!
అందుకో రాని పే రామని గతించెనా!
చందనాచల పవన సరణి పయనించెనా!
ఒక యింత నిలువదే ఊరించునే గదే
వికచ పాటల శిశిర వాసన పదే పదే!
ఆరామ వాటి, హృదయాంత రాంతర పేటి
కారుకొన్నది ఏటి ఘోర దావానలమొ!

(అనూరాధ ఏడుపు వినవస్తుంది)

మధుసూదన్ : అనూరాధా! ఓ అనూరాధా! ఏడుస్తున్నావా తల్లీ!
నాకు తెలుసు. ఈ ఆశ్రమవనానికి (గర్గదికతో
కలిసిన రోదన ధ్వనితో) గ్రీష్మం వచ్చింది. అనూరాధా!
ఏడవకు (అనూరాధ ఏడుపు వినబడుతుంది). అనూరాధా!
మనకు వియోగం ఏ దమ్మా? మహాకవి ప్రతిభను
వదులు కంటాడా? పాటనూ వదులకో
లేదు. మహాకవితో ఆశ్రమం కూడా పోతుంది మిథిలకి.
అనూరాధా! ఆ క్రొత్త గేయం ఏదీ? (ఇద్దరూ చేరి ఒక
చరణం పాడతారు)

తరుణ జీవన ప్రాంగణ
 ద్వార తోరణమున నొదిగి
 వేళ గాని వేళ చాల
 వేగు కనుచ పిలుతు వేల!
 ఆరని నును మంచు జడుల
 నడగి యడగి నిదురించే
 పారిజాత సుమ కోమల
 పథముల నెటు నడచినావు?
 ఏ తోటల తెరువులదో
 ఈ పొటల సుమ వాసన?
 ఉసు రసు నీ పయ్యెర నీ
 వసనము కొన లెటు వలచునా!
 క్రొన్నన తెలి తేనె అంటు
 కొన్నదోయి, అడుగుదోయి
 చిన్నెలు దప్ప దప్పుల ఏ
 పుప్పుల మన్నించెరేయి !
 ఈ ఆమని వేగుబోక
 విడక మున్నె ఏటే రాక !
 ఏ చంచల చంచలాతి
 థిదో! యిటనే మసలుదువో!

(తుది చరణం పాడుతుంటే విద్యాపతి వస్తాడు)

మధుసూదన్ : అనూరాధా! ఆ అడుగు లెవ్వరివి? మహాకవి
 వచ్చినట్లున్నారు!

అనూరాధ : మహాకవి! ఎందుకు వచ్చావు? మా ఆశ్రమంలో
 వసంతం పోయింది.

మధుసూదన్ : (వారిస్తున్నట్లు) అనూరాధా! అనూరాధా!

అనూరాధ : “ఏ చంచల చంచలాతిథివో, ఇటనే మసలుదువో”

(అని మళ్ళీ పాడుతుంటే దుఃఖం వస్తుంది)

విద్యాపతి : అనూరాధా! ఏమిటి వెర్రి? మధుసూదన్!

ఆరు కాలాలు ఒక్క పే రామనిగ వ
సింఘ మన ఆశ్రమాంతరసేను; ప్రేమ
ఎచట మూలమూలల నిండు అచట నుండు
నవనవోన్మిష జ్ఞీవనానంద లక్ష్మి

అనూరాధ : అందుకే మీరు వెళ్లడము నా కిష్టం లేదు

విద్యాపతి : ఏం?

అనూరాధ : మీరు ఎక్కడ ఉంటే అక్కడే ప్రేమ ఉంటుంది.
“ఎచట మూలమూలల నిండు ప్రేమ అచట
నుండు నవనవోన్మిషజ్ఞీవ నానంద లక్ష్మి” కనుక.

విద్యాపతి : అనూరాధా! నీ మనస్సు ఇంకా వికసించాలి; నీ
దృష్టి ఇంకా వెలిగించాలి. అప్పుడే నీ పాట మరీ
వలసిస్తుంది. మేము వెళ్లాలి. ఆశ్రమవాసం
ఆత్మశక్తి సంపాదనకే గాని, కార్యరంగం మాత్రం
మానవ సంఘంలోనే ఉండాలి. (గంభీరంగా, గారంగా
నవ్వుతూ) సరే నువ్వూరా! వస్తావా? మధు సూదన్
దాదా!

శిథిలాశ్రమ మే మౌనులే!
మిథిలాపురికే రాసులే
కథ లన్నీ యిక మారులే!
వృథ లన్నీ మితి మీరులే !

అనూరాధ : పిలువేదో నిల నీదులే !

వలపేదో విడిపోదులే !
తుది లేనీ తెరువేనులే!
తుద కంతా బరువేనులే!

విద్యాపతి : మన సంతా వృథా భయములే !
మని కంతా సుధా మయములే !
వన మంతా నందనములే !
కనుమంతా మోహనములే !

ముగ్గురూ : శిథిలాశ్రమ మిక లేదులే !
మిథిలాపురికే పోదులే !
కథ లన్నీ ఎటో మారులే !
వృథ లన్నీ దిగజారులే !

(పాడుతూ వెళ్లిపోతారు)

మూడో రంగము

(వర్షర్తువు, శివసంహ మహారాజు ఆస్థానంలో సభ. మహారాణి ఆనూరాధతో సభోపరిభాగంలో ఆసీనురాలై ఉంటుంది. విద్యాపతి, మహామంత్రి, సేనానాయకుడూ, అందరూ సభ నలకరించి ఉంటారు)

రావే ప్రావృట్కాలమ! నీరద
రథ నిస్వనములు మ్రోయగ తీయగ!
రావే, ఓ రాజేశ్వర విలులిత
వైద్యుత పతాక లూగగ తూగగ!
ధవళ బలాకా తరళ వకుళ సుమ
హారీ ! స్వేచ్ఛాంబర సంహారీ!
లలిత మయురీ నారీ లాస్య
పులకేత కేళీరంగ విహారీ !
రావే ప్రావృట్కాలమ!

రాజు : మంత్రి, మా కా మంత్రాంగం ఇప్పుడు వద్దు.

మంత్రి : మహాప్రభూ! మిథిల- గ్రహించాలి - శత్రుమధ్యాన ఉన్నది. నా మనవి

- రాజు : మాకు శత్రువులు లేరు. ఏ రాజు వచ్చినా ఎవరితో యుద్ధం చేస్తాడు?
- మంత్రి : ప్రభువు లలాగ సెలవీయ కూడదు. నా మనస్సులో ఆగ్రహం లేదు కదా అని ఆయుధ విసర్జనం చేసే అమాయికులు ఉంటారా?
- రాజు : ఆ! ఉండేవారు.
- మంత్రి : కృతయుగంలో, పురాణాల్లో ప్రసవాంతో బీసాబల తో బీ యుద్ధాలు చెయ్యలేము ఇప్పుడు.
- రాజు : ఆయుగమే మళ్ళీ రావాలి మనకు. ఆయుధం కంటే అనురాగానికి ఎక్కువ శక్తి ఉన్నది కదూ, మహాకవి!
- విద్యాపతి : ఆ! ఉండి తీరింది!
- మహామంత్రి : మహారాజా! తమ రొక మహాత్ములు, వారొక గురుదేవులు. రామరాజ్యం ప్రతిష్ఠిస్తా మంటారు. లోకం మాత్రం తమతో రాలేదు.
- రాజు : మన ప్రజ లందరూ ఎంత అనురక్తులై ఉన్నారు మన మీద!
- మంత్రి : ఏలినవారికి మనవి చెయ్య నక్కర లేదు: కాటకాదుల వల్లనే కాదు ప్రజలకు అసంతృప్తి, ఆగ్రహమూ కలగడము!
- రాజు : మరి?
- మంత్రి : కొన్ని కొత్త సందేశాలు మన దేశంలో ప్రచారానికి వచ్చాయి. ప్రజల కవి క్షేమకరంగా లేవు.
- రాజు : (విసుగ్గా) మనస్సులో ఉన్నది స్పష్టంగా చెప్పండి!
- మంత్రి : చిత్తం. రామరాజ్యం ఎంత నిదానంగా న్యాయంగా జరిగింది! కాని ఏ చదువు రాని చాకలి దుర్బాషా ఎంత ప్రళయం తీసుకొని వచ్చింది!

రాజు : మంత్రీ! చాలు. మహాకవి! క్రొత్త గేయం కోసం తేవస్తున్నాము.

విద్యాపతి : ఆహా, వినండి!

ఆషాఢ యోషా మణి కేశపాశాన
అల్లుకొన్నది తటేద్వల్లియో
మొగిలి గుబురుల నీలి ముసుగు లోపల
వెలుగు రగిలించునది మొగలి రేక్
కడిమిపూ మొలనూలు దుడుకు గాలికే తూలు
అభిసారికకు త్రోవ కకుభ సుమముల కోవ !
పదము పదమున విరులె పొదుపుగా పదిలముగ
వర్షారమా వ్రణయ హర్ష మెటు దాచెన్

రాజు : ఆహా! ఆహా! అమృతమా, కవనమా ఇది!

రాణి : అనూరాధా! ఈ మణిహారం మహాకవి కంఠాన వేసి రా!

అనూరాధ : ఓ తప్పకుండా! నా కొక పాట వస్తుంది (పాడుతూ వస్తుంది).

ఆషాఢం అభిసారిక;
ఆత్మేశ్వరు డెవరో!
లోకులు వానని అంటే
చీకులు నీ రని అంటే
అమృతము వ్రణయమ్మనుచు, మ
హా కవు లంటారు.

మంత్రీ : ఆఁ. ఆగు. వెయ్యకూడదా మణిహారం, అమ్మాయి!
ఇది రాజాస్థానం అన్నమాట మరిచిపోకు! అలాగ
పాడకూడదు కూడా!

రాజు : అనూరాధా! ఆ మణిహారం ఇలాగ తే! మహారాణి

గౌరవ సూచకంగా పంపినది. మేమే విద్యాపతి మహాకవుల కంఠసీమ నలంకరిస్తాము. నేటికీ సభ ముగిసింది.

నాలుగో రంగము

(శరద్రాతి మహారాణి లక్ష్మీదేవి అంతఃపురము - దూరాన్నుంచి గీతం ఒకటి వినబడుతుంది)

తెలిరెల్లు బయలులో కొలకులో
తెలికొలకు బలలలో అంచలో
తెలి యంచ గరులలో వెన్నెలో
తెలివెన్నెలలోన చలువలో!

పొగడ తెరువుల కెలన వెదురులే
వెదురు గుబురులలోన గాలులే
గాలి యూరువులలో వెన్నెలే
తేలు వెన్నెలలలో వలపులే!

రాణి : చపలా!

చపల : అమ్మా!

రాణి : ఓ చపలా !

చపల : ఓ మహారాణీ !

రాణి : “తేలు వెన్నెలలలో వలపులే!” ఆ గీతం మహాకవి మందిరం నుంచా వినపడుతుంది!

చపల : ఔను ఇంక ఎక్కడ నుంచి?

రాణి : (ఉస్సురని దీర్ఘంగా నిట్టూరుస్తుంది)

చపల : అమ్మా! అలాగ నిట్టూరుస్తా రెండుకు?

- రాణి : వకుళ పరిమళమ్మును, వేణు వికచగీతి
కార్తిక జ్యోత్స్ను నిండిపోగా నెడంద,
ఆ విదుర రాత్రి ఏమి చేయంగ నేర్చు?
ఊరకే చలియించి నిట్టూర్చు గాని!
- చపల : అమ్మా! ఈపద్యం ఎవరు వ్రాశారు? మా పీతాంబరే?
- రాణి : (నిట్టూరుస్తుంది) చపలా! శరద్రాత్రి నిట్టూర్చడం
ఎరుగుదురా? చంద్రుడు వచ్చాకా నిట్టూరుస్తుందా?
ఊఁ హఁ చపలా! ఈ దీపం ఎందుకు ఇవాళ?

విసరి వేయుము నేడు తారా విసర మాశాంతముల కొసలకు!
మసలకే వేంచేయునే నా మనోహర సంపూర్ణ చంద్రుడు!
చిరవియోగిని ఈ నిశీథిని ఇరుల చివురుల బ్రతుకు నేడు
మెరసి పోవునె నిలువునిలువున! విరిసిపోవునె జల్లు జల్లున!
చంద్రకాంత శిలాతిక్కర్కశ సాలభంజిక, దాసి నేడు
కరగిపోవునె నిలువు నిలువున పొరలి పొరునె జల్లు జల్లున!

చపల : అమ్మా! ఈ పాట ఎవరిది? మా పీతాంబరే?

రాణి : హు ష్ ష్ ష్ . . .

నిను తలపులోన నిలువగా నేని వలను
గాని పగలెల్ల ఒక్క యుగమ్ము నాకు!
తొలి నిదుర తోడ తొలి కల జాడ వెడలి
పరువు లిడివత్తు నీ పరిష్కంగమునకు

చపల : అమ్మా! నా కోసం చెప్పినట్లుంది ఈ పద్యం.
ఒక్క నిమిషమయినా ఇంటి వద్ద పీతాంబర్
ఆలోచనే ఉండడానికి భయం. నిద్ర రాగానే కల;
ఆ కలలో తత్క్షణం పరుగు పరుగునా అతని
దగ్గరికి పోతా

రాణి : చపలా! అల్లాగ అనకు. ఈ గీతం అర్థం నీకు

తెలియదు. ప్రేమతో రాధ పాడే గీతం నుమి నే పాడింది.

చపల : ఔను. అంటే?

రాణి : శ్రీకృష్ణుడంటే భక్తితో...

చపల : ఏమో నమ్మా! (అడుగుల చప్పుడు)

రాణి : ఎవరు వస్తున్నారు? అబ్బా!

చపల : అనూరాధ!

(అనూరాధ పాడుతూ వస్తుంది)

అనూరాధ : వాని పాట కన్న మున్న
వాని మాట కన్న మున్న
తేనె తేట బడియో, న
వృడియో లో ముసురు కొన్న
నీ వేమూదువో కాని
జీవ మలసి పోవు నేని

మహారాణీ! ఎందుకు అలాగ తూలిపడ్డావు! కలతగా ఉన్నావు. ఎవరు వచ్చా రనుకున్నావు? (మళ్ళీ అడుగుల చప్పుడు) ఆ(ఎవరిదా అడుగుల చప్పుడు? మహారాజా, మహాకవా? ఊ హూ(ఎవరూ లేరు. మహాకవిని తీసుకొని రానా?

రాణి : వద్దు వద్దు! అబ్బా! అనూరాధా! నాకేం తెలియదు. వద్దువద్దు, తీసుకుని రావద్దు. తప్పు; అనూరాధా! తప్పా? తీసుకురా? ఉండలేను. ఇప్పుడే! ఇప్పుడే ఊ(హూ(వద్దు అనూరాధా!

రాజు : హబ్బా! (బాధతో అన్నట్లు)

రాణి : (అశ్రుతతో) ఎవరది? మహారాజా! ఎప్పుడు వచ్చారు?

రాజు : (తెచ్చిపెట్టుకొన్న నిదానంతో) లక్ష్మీ! ఎందుకు అలాగ ఉన్నావు, పాపం! ఎంత నలిగిపోతున్నావు? మహాకవి వచ్చి పాడడం లేదా?

రాణి : ఎందుకు? వస్తున్నారు. రానక్కర్లేదు. వద్దు.

రాజు : అలాగంటా వెందుకు లక్ష్మీ! నీవు వెర్రి దానవు. విద్యాపతి మహాకవి, మహాభక్తులు! లోక కల్యాణం కోసం వారి కవిత్వమూ, జీవితమూను. వారి సన్నిధానంలో మనం ఎంత ఉంటే అంత మంచిది.

రాణి : (రాణి నిట్టూరుస్తుంది. దూరాన డోళ్లచప్పుడు-యుద్ధానికి హెచ్చరికలాగ)

చపల : మహామంత్రి!

రాజు : ఏమిటిది?

మంత్రి : మన్నించాలి. ఉల్కిళ ప్రభువు దాడికి వస్తున్నాడు.

రాజు : మీరు వెళ్లండి. అనూరాధా! విద్యాపతులను తీసుకొనిరా. అరుగో వేంచేస్తున్నారు. మహాకవి! నేను యుద్ధభూమి నుండి వచ్చిన దాకా తమరీ నగరంలోనే ఉండాలని మనవి. లక్ష్మీ ఏకాకినిగా ఉండలేదు. సెలవు!

(రాణి నిట్టూరుస్తూ 'మహారాజా!' అంటుంది)

విద్యాపతి : మహారాణి! ఎందు కా కలత?

రాణి : ప్రేమ తప్పా?

విద్యాపతి : ఏ ప్రేమ?

రాణి : నాది.

విద్యాపతి : అది నీవే నిర్ణయించుకోవాలి.

రాణి : నా ప్రేమా పీతాంబర్ మీద చపల ప్రేమ లాంటిదేనా?

విద్యాపతి : కాకూడదు.

రాణి : తెలియడం లేదు.

విద్యాపతి : ప్రేమ గొప్పదైన కొద్దీ దాని వల్ల తనకూ ఇతరులకూ కలిగే బాధ తక్కువ కావాలి. (రాణి నిట్టూరుస్తుంది) ఆ స్థితికి వచ్చేసరికి వ్యక్తులు నశిస్తారు. కేవలమూ ఈ శరత్ పూర్ణిమలాగ ఉంటుంది హృదయం. ఈ వెన్నెల అందరి మీదా వర్షిస్తుంది కాదా? (రాణి ఏడుస్తుంది) మహారాణీ! లక్ష్మీ!

రాణి : వద్దు వద్దు (ఏడుస్తుంది).

విద్యాపతి : అధైర్యపడ వద్దు. నీ హృదయం ఉత్తమ పథాలలోనే పరుగెత్తుతుంది. నీ లక్ష్యం గొప్పది. ఇంకా తపస్సు చెయ్యి. చూడు ఆ పారిజాతం! అంత గొప్ప పూజాపుష్పం లేదు. మరిగిపోయే రక్త హృదయం; శాంత ధవళమైన పైమూర్తి! మహారాణీ!

రక్త హృదయమ్ము హిమపాండుర (వశాంత వపు రుపరి మూర్తి నీకును పారిజాత సుమ తపస్వినీకేని, వనాధ్వమున ఈ క్షమా దృఢ నిరీక్షణమై సుమా తపస్సు! నేను వెడుతున్నాను.

రాణి : (ఏడుస్తూ) అనూరాధా!

అనూరాధ : ఈ తపస్సు దుస్సాధ్యం
పువు నిండా మధువైన
తవిలి విడని తీయనైన
పొరల కుండ తొణకకుండ
చెరలో నిమిడేనా?

ఎదలో నెమ్మదిలో కా
ముదులే పెను నదులైన
కదలి కనుల కనల కుండ
ఒదిగే దాగేనా?

బ్రతుకంతా వలపెన
కదలు పిలుపు దుడుకెన,
ఊరు పూరుపున సాగయక
ఊరకె సురిగేనా?

ఐదో రంగము

(హేమంతము - మహారాణి అంతఃపురము - మహారాణితో మంత్రి
ప్రసంగిస్తాడు. దూరాన్నుంచి గీతం వినపడుతుంది)

ఇంటి మొగసాల వేంచేసినా
కంట గనలేరు, హిమ కంఠ రావము వినరు
చైత్ర మాసము, మల్లికా హాసము నశించె
చిత్ర చిత్రేంద్ర చాప విలాసము గతించె
శారద రమా శుభ్రసౌందర్యము కృశించె మొగసాల

మంత్రి : వినరు, నా కంఠంలో నుంచి వచ్చిన దేదీ తమకు
రుచించదు. మహారాణి! ఏమి చెయ్యను!

రాణి : నా హృదయం ఎప్పుడూ తప్పుకోరదు. మహా కవి
సన్నిధానంలో ఉండడం దోషం అని నాకు తోచదు.

మంత్రి : దోషం అని నా అభిప్రాయమూ కాదు.

రాణి : మరి?

మంత్రి : మహారాజా శ్రేయస్సూ, కనుక రాజ్యమూ, ప్రజా
శ్రేయస్సూ వాటిని గూర్చి నా కలత.

- రాణి : ఏమి చెయ్య మంటారు?
- మంత్రి : మహారాజు కోసం ఏమైనా చేస్తారా?
- రాణి : నా కంట కంటే కావలసిందేది? చేసి తీరతాను.
- మంత్రి : రాజు శ్రేయస్సు రాజ్యం మీద ఆధారపడి ఉంది. రాజ్యం ప్రజ మీద. ఇందరి శ్రేయస్సు తమ మీద!
- రాణి : ఏమి చెయ్యమంటారు? మహామంత్రి! తొందరగా చెప్పండి.
- మంత్రి : తమరు వద్దన్నా తమరు ఉన్నంత కాలం మహారాజు తమ ఆనందం కోసం ఏదయినా చేస్తాడు.
- రాణి : (ఆశ్చర్యంతో) అంటే?
- మంత్రి : తమరే లేక పోతే.
- రాణి : (ఆశ్చర్యంతో) అంటే?
- మంత్రి : మహారాజు కోసం ఏదయినా చేయగలరా?
- రాణి : (తొందరగా) ఆ ఆశ్చర్యం మహామంత్రి! చెప్పండి!
- మంత్రి : తమ రింక జీవించి ఉండకూడదు. ఇది విషం ఏ బాధా ఉండదు. సెలవు. మహారాజు కోసం. (మంత్రి వెడతాడు).
- రాణి : (నవ్వుతుంది) అనూరాధా! ఇక్కడ లేదు. అదుగో అనూరాధా! మధుసూదన్ దూరాన పాడుతున్నారు. (దూరాన్నుంచి పాట వినిపిస్తుంది)
- చీక టంటలోన చీకు సంక్లెల్లో
చినికి పోయా నయ్య దేవా!
చావొ, బ్రతుకో, తెలియ జాలనీ మనుగడకు
చాల నలగితి నయ్య దేవా!

అనూరాధ : పోయె నా కోయిలల కారు, పోయెను నవ
మల్లికల వేళ, శ్రావణమ్మా శరత్తు;
మూల మూలల నీ చంద్ర శాల నేడు
హిమ పదాంకములే తలలెత్తి పిలుచు

ఆరో రంగము

(శిశిరర్తువు - మహారాణి నగరులో దేవాలయం. సంధ్యా సమయం)

ప్రతి శిశిర కుసుమమ్ము
ప్రతి శిథిల వ్రతమ్ము
వెత అనో, సురిగినా
కత అనో అనుకోకు!

అవలి దరి మోసేను
అలరు టామని పిలుపు!
ప్రసవమో, ప్లర్థమో
మనలు నని యనుకోకు!

మహారాణి : ఇదేనా మహామంత్రి ఇచ్చిన సిద్ధాపథం. ఇది
త్రాగితే చాలా దూరం వెళ్లవచ్చును గదూ! ఒక్క
గడియ ఇక్కడ ఉంచుతాను. ఏదీ నా వీణ! పాపం,
ఎంత దిగులుగా ఉన్నావో! ఇవాళ బాగా పాడతావా?
వీణా, ఈ పాట మహారాజు వినకూడదు. మహాకవీ
వినకూడదు.

నేడేరమ్ము నేడే రమ్ము
వాడిన ఈ సుమము కోయ;
నేల వాలిపోవునా, పెంధూళి కౌగిలే యానో
విసరు గాలి తొందరలో
వేసవి నిశ్శాసములో

మనలకోయి! ఈ నిముసము
కొననె గాదె నా మనుగడ!

ఇంక నిముసమే అబ్బా! ఊరుకోదు, ఈ వీణ!
నీకూ తొందరగా ఉందా?

ముసరు రేయి తొలి చీకటి
మనక మనకలే యలమునా
మనలకోయి నీ పూజా
మంగళ సమయమే పోవునా!

(ఆరియంట్ గంట మ్రోగుతుంది)

ఆఁ పూజా సమయం మించిపోలేదు. మన పాటా
అయిపోలేదు. ఏదీ?

మస్కణ శ్రీ గళమాలిక
మలసి నిలుచునో లేదో
మనలకోయి మధువు లేల?
మధుర పరీమళము లేల?

నేను పారిజాతాన్నా, మందారాన్నా? చెప్పుకో వీణా!
వట్టి తృణాన్నేమో?

కొనగోరుల తురుమవేమొ
కూర్చవో బాధా భాగ్యము!
మనలకోయి మనలకోయి
మన్నింపవో జాలి మనవి!

(వీణ తీగె తెగుతుంది) ఆఁ ఇంక పాట చాలు, సెలవు.
ఏదీ మహామంత్రీ ప్రసాదం! (త్రాగినట్లు చప్పుడు)
హా! (అడుగుల చప్పుడు వీరసంగా ఆహ్వాయంగా)
మహారాజా! మహాకవి! వచ్చారా? ("మనలకోయి,
మనలకోయి మన్నింపవో జాలి మనవి" అని అంత కంతకూ

నీరసంగా అంటుంది విద్యాపతి, రాజా, మంత్రి, అనూరాధ, దాదా వస్తారు)

రాజు : (రోదన స్వరంతో) లక్ష్మీ !

విద్యాపతి : మహారాజా! లక్ష్మీ వెళ్లిపోయింది. ప్రేమ ఉన్నచోటే లక్ష్మీ ఉంటుందని చెప్పాను కదూ! నీ మంత్రికి తెలియదు పాపం! లోకధర్మం మీద, అర్థం మీద, ధీబలం మీద, భుజ శక్తి మీద లక్ష్మీని ప్రతిష్ఠిస్తా నంటాడు వెర్రి వాడు. గుడ్లగూబ. మహామంత్రి! గ్రహించావా? నువ్వు రాణిని చంపావా? రాగాన్ని చంపావా? హింస లేని ప్రేమతో చంపితేనే కాని నీ రాజ్యాన్ని నిలబెట్టు లేవు సుమా! సరే, అనూరాధా! ఎందుకా దుఃఖం? దాదా! నువ్వు లోపలికి చూసుకో! అనూరాధా, నువ్వు అలాగ చూడు. ఆ సముద్రం, ఆకాశం కలిసే చోట! అదుగో వసంతం అప్పుడే వచ్చేస్తుంది. రాణి కోసమూ, మన కోసమూ!

అనూరాధా, దాదా : ఆఁ హో.

విద్యాపతి : అనూరాధా! మధుసూదన్! ఇక రాజాస్థానం మనకు వద్దు. ఆశ్రమానికి పోదాం.

(ముగ్గురూ పాడుతూ దూరంగా పోతారు)

మన సంతా వృథా భయమురా!

మని కంతా మధుమయమురా!

వన మంతా నందనమురా!

కను మంతా మోహనమురా!

మిథిలా పురమిక వదలరా!

శిథిలాశ్రమముకె కదలరా!

చైతన్య లీల

చైతన్య లీల

కథకుడు శ్లో. : కృష్ణానుస్మరణా దేవ పాప సంజాత పంజరః॥
శతధా భేద మాయాతి గిరి ర్వజ్రహత్ యథా॥

అంటే వజ్రాయుధము చేత పర్వతము నూరు ముక్కలయిపోయినట్లు. పాప పంజరం నిత్య శ్రీకృష్ణనామ సంస్మరణము వల్ల బద్దలై పోతుందయ్యా అని లీలాశుకాచార్యులవారు సెలవిచ్చారు. అయితే శ్రీ కృష్ణభక్తిలో మధురభావం పారం అందుకున్నవారు శ్రీచైతన్యమహాప్రభువులు.

౭౩ భక్తుడు : అయ్యా! వీరి జన్మస్థానమేది? ఎప్పటివారు?

కథకుడు : దాదాపు ఆయుడు వందల ఏండ్లకు పూర్వం పంగ దేశంలో నవద్వీపంలో చైతన్య లవతరించారు. వీరి తండ్రి జగన్నాథమిశ్రులు. తల్లి శచీదేవి. పితామహులు నీలాంబర చక్రవర్తి అనే ఉద్దండ పండితులు. ఈ దంపతులకు ముందు ఎనమండుగురు కూతుళ్ళు

పుట్టి పోవడమున్నూ, తొమ్మిదవ సంతానం విశ్వరూపుడనే కుమారుడు 16వ ఏట సన్యసించి పోవడమున్నూ, తల్లిదండ్రులకు 10వ బిడ్డ అయిన విశ్వంభరుడు ప్రాణానికి ప్రాణం అయ్యాడు.

భక్తురాలు : అవును మరి! దేవకీ దేవికి శ్రీకృష్ణులవారు కూడా ఎందరో బిడ్డలు దక్కకుండా పోగా నిలిచిన వారాయెను!

కథకుడు : అల్లాగే చైతన్యులు కూడా శ్రీకృష్ణుల అవతారమే!

మరో భక్తుడు : అయితే విశ్వంభరుడే చైతన్య ప్రభువా?

కథకుడు : అవును. ఆయన రూపం అతిలోక సుందరమూ, గౌరవర్థ రంజితమూ కనక గౌరాంగు డన్నారు. పూవు పుట్టినపుడే పరిమళిస్తుందన్నట్లు, పసిపాప తనంలోనే హరి అన్న రెండక్షరాలు వినగానే యేడుపు మానేవాడు కనక

మరోభక్తురాలు: ప్రహ్లాదుడు లాగ!

కథకుడు : గౌర హరి అనే వారు.

మరో భక్తుడు : మరి నీమాయ్, నిమా ఏమిటండీ?

కథకుడు : ఎందరో బిడ్డలు పోగా దక్కినవాళ్ళకి ఏదో పనికి మాలిన పేరు పెడతారు. 'నిమా' అన్నా, 'నీమాయ్' అన్నా వేపలాగ చేదు అన్నమాట.

భక్తురాలు : ఓహో! మనవాళ్ళు ఫకీరు, అబద్ధం అన్నట్టా?

కథకుడు : గౌరాంగుని జన్మస్థానం నవద్వీపం. నవద్వీపం అంటే మహాపండితుల కాటపట్టు. ముఖ్యంగా న్యాయ తర్కి శాస్త్రజ్ఞులలో సార్వభౌము లక్ష్మి డుండేవారు. అట్టి విద్వాంసులలో అగ్రేసరులైన వాసుదేవ సార్వభౌముల చరణ సన్నిధిని మన గౌరాంగుడు

న్యాయశాస్త్రం (తర్కం) అంతా కరతలామలకం చేసుకున్నాడు. ఈయన సతీర్థుడు రఘునాథుడని పండిత శిరోభూషణం. 'దీధితి' అని తర్క శాస్త్రం రచించాడు. నాటికీ నేటికీ ఆ శాస్త్రంలో ఈ గ్రంథం ఆఖరి మాట! అయితే తానీ గ్రంథంతో విద్యల్లోకంలో ప్రథమ స్థానం సంపాదించుకున్న రఘునాథునికి ఒక మనుశ్శాస్త్రం దాపురించింది. కుమార గౌరాంగుడు తన పదునారవ యేటనే ఇంతకన్న ఉద్గ్రంథం రచించాడు. రఘునాథుడి వార్త విన్నాడు. ఒకనాడు గంగానది మీద పడవలో గౌరాంగునితో విహారంచేస్తూ ఈ గ్రంథం విన్నాడు.

ఒక భక్తుడు : విన్నాక?

కథకుడు : వస్తా. ఒక్కసారి మనసారా చైతన్య ప్రభువుల నామసంకీర్తనం చేద్దాం. తర్వాత వారి లీలలు కొన్ని వినిస్తాను.

శ్రీకృష్ణచైతన్య ప్రభు నామ గానం
మధురం మధురం మధురాతి మధురం
ప్రియనామ గానం ప్రేమాలవాలం
ఆనందధామం, ఆమృతోపమానం
భవతాప హరణం భయపాపహరణం
నిర్దుత మరణం, నిభృతావవర్గం

మొదటి లీల

చైతన్యుడు : అన్నా! రఘునాథా! తమ ఆశీర్వాదం వల్లను, శ్రీకృష్ణానుగ్రహం వల్లనూ, నేను రచింపగలిగిన గ్రంథం విన్నారు కదూ. తమ అభిప్రాయం

రఘు : (ఏడుస్తాడు)

చైతన్యుడు : అన్నా! అన్నా! ఎందుకయ్యా తమ రలాగ దుఃఖిస్తున్నారు చెప్పండి. దయచేసి చెప్పరూ?

రఘు : ఏం చెప్పను గౌరాంగా! లజ్జాభారం వల్ల కుంగిపోతున్నాను. నీవు విద్వచ్చిరోభూషణుడవు.

చైతన్యుడు : తమరే అలాగ సెలవిస్తే ఎలాగ?

రఘు : నాయనా! కొన్ని సంవత్సరాలు గురుదేవ చరణసేవ చేసి, నా గ్రంథం రచించాను. అది ఆశేష విద్వల్లకంలో నాకు కిరీటం పెట్టి శాశ్వతంగా ఏకైక ప్రమాణ మవుతుందనుకున్నాను. ఆ ఆశ నేడు అడియాస అయిపోయింది. నా గ్రంథం ఎంత సంగ్రహమో అంత సుస్పష్టం. నీ విద్వత్తు ఎంత అపారమో, నీ ఉపజ్ఞ అంత అసాధారణం. ఇంక నా 'దీధితి' కి పేరు ప్రతిష్ఠ లెక్క ఉంటాయి?

చైతన్యుడు : (దుఃఖిస్తూ) ఇంతేనా? మీ దుఃఖాని కిదేనా కారణం? అన్నా! దుఃఖించకండి. మీ ప్రతిష్ఠకూ, మీ ఆనందానికీ నా గ్రంథ ప్రచురణ భంగం కలిగిస్తే, ఇదిగో ఈ క్షణంలో దీన్ని గంగానదిలో పారేస్తున్నాను.

(గ్రంథం నీటిలో విసిరిన చప్పుడు)

రఘు : (దుఃఖిస్తూ) ఆఁఁగౌరాంగా! ఎంత సుకుమారమూ, ఆర్ద్రమూ అయ్యా నీ మనస్సు! ఇట్టి త్యాగం అది ఈ లోకంలో ఎన్నడైనా విన్నామా?

కథకుడు : శ్రీకృష్ణ చైతన్య ప్రభు నదయ హృదయం.

భాగవతులు : మృదులం, మృదులం, మృదులాతి మృదులం నవపుష్ప మృదులం, నవనీల నదృశం.

కథకుడు : వినారా? నాయనా! ఈ విధంగా గౌరాంగ ప్రభువు

పండితుల్లో పండితుడై షోడశ వర్షప్రాయంలోనే
షచ్చాస్త్ర హరంగతుడై, గురుకులాధిపతియై శిష్య
ప్రశిష్యులతో జైత్రయాత్ర చేసినవాడాయెను.
ఇంతలో తల్లిదండ్రులు విష్ణుప్రియ అనే కన్యను
చూసి వివాహం చేశారు. విష్ణుప్రియంటే ఎవ
రనుకున్నారు? సాక్షాత్ లక్ష్మీదేవి అపరావతారం!

రెండవ లీల

విష్ణుప్రియ : ఈ నాడు మీ జన్మదినం కదూ! మాఘపూర్ణిమ.
ఎంతమనోహరంగా ఉందో ఈ రాత్రి! మీ సన్నిధిలో
నా మనస్సులాగ చల్లని వెన్నెలతో నిండిపోయింది.

చైతన్యదు : నీ సన్నిధిలో నా మనస్సు అంతే, విష్ణుప్రియా!
రాధాకృష్ణులకు అన్యోన్యమూ అలాగే ఉండేదిట!

విష్ణు : అవునట. ఈ వెన్నెల చూచినప్పుడల్లా నాకు
బృందావనం, యమునా తీరం, తమాలవనం,
వకుళవాసనా, అన్నీ జ్ఞాపకం వస్తాయి. మీరే
శ్రీకృష్ణునిలా కనుపడతారు.

చైతన్యదు : ఏమో! అవన్నీ చూచినప్పుడు నేనే రాధ ననిపిస్తుంది.

విష్ణు : మరి నేనో?

చైతన్యదు : నీవూ రాధవే. మనందరమూ రాధలవే.
భువనమోహనమైన ఆయన మురళి విన్నప్పుడు
ఇల్లా వాకీలీ విడిచి రాధాదేవి పరిగెత్తి వచ్చింది.
ఉద్దవుడూ రాధే అయిపోయి పరిగెత్తి వచ్చాడు.

మురళీ మృదుమురళీ

మురళీ మధుమురళీ!

కడిమి తరువుల నడిమి తెరువుల

నడిచి వచ్చే దెవరు మురళీ!
 దుడుకు వలపుల కడరే తన యిలు
 విడిచి వచ్చే దెవరు మురళీ!
 సందెలను కాళింది యందెల
 సందడించే దెవరు మురళీ!
 మంద మందపు టూరుపుల ఎద
 అందగించే దెవరు మురళీ!
 ఆల పాదుపుల పాల కడవల
 అమృత ముంచే దెవరు మురళీ!
 నీలి నీలి పిసాళి కన్నుల
 నీరు నించే దెవరు మురళీ! మురళీ!

కథకుడు : శ్రీకృష్ణ చైతన్య ప్రభు ప్రేమ హృదయం
 మకరంద మధురం, మాకంద మధురం

కొన్నాళ్ల తర్వాత గౌరాంగుని తండ్రి జగన్నాథ
 మిత్రులు దివంగతు లవుతారు. పితృణం
 తీర్చుకుందుకు గౌరాంగులు శిష్య బృందంతో
 గయాక్షేతానికి వెడతారు. అక్కడ గదాధరా
 లయంలో శ్రీకృష్ణుని పాద చిహ్నములు చూసి
 పరవశు డౌతాడు.

మూడవ లీల

చైతన్యుడు : ఆహా, ఏమి భాగ్యం నాది! ఈ పాద చిహ్నాలు నా
 స్వామివేనా? వీనిపై నా శిరస్సు ఒక్కసారి
 మోపుతాను. నా ప్రభువువే ఈ పాద చిహ్నాలు.
 తప్పదు. కాకపోతే, వీటికి ఈ వకుళ వాసన
 లెందుకు? అరే. స్వామి చిరుగజ్జెల మోతలు
 కూడ వినపడుతున్నాయే. తప్పదు, స్వామి అడుగు
 చిన్నెలే. ఓహో!

తానే నాకయి స్వామి వచ్చెనట బృందన్ వీడి, గో గోప బృందానన్ విందులు కూడ వీడి, ప్రియ రాధా సుందరీ రాగ గాథా నవ్యోత్సవ మేని వీడి, అటు కాదా యేల నాలోన నిట్లొనా, నా హృదయాన శారద శశంకాంకుప్రభల్ వర్షునో!

ఈ దారి నా స్వామి నడచేనా?
పాదాల జాడ లివి విడిచేనా?
ఎవరెన నా విభుని చూచేరా? స్వామి
ఏమైన నా మాట అన్నారా?
ఎన్నొళ్ల కెన్నొళ్ల కన్నారా! మీరు
కన్నార నా స్వామి కన్నారా!
కరిమేను చిన్నెల్లో విరిసేనా! స్వామి
చిరు నవ్వు వెన్నెల్లు కురిసేనా?
శిఖిపెని శిఖిపింఛ మూగేనా? స్వామి
ఒకసారి నవవేణు పూదేనా?
మనసంత కోరికలు మూగేనా, మీ
మనికంత ఊయాల లూగేనా?
బృందావనీ సీమ ఇదియేనా? కా
ళిందీ నదీ తీర మిదియేనా?
రాధా మనోవీధి విడిచేనా? స్వామి
ఈ దారి నా కొరకు నడిచేనా?
ఏవైన నామాట లడిగేనా?

అయ్యా! బృందావనానికి దారేది? నన్ను తీసుకుని వెడతారా?

నిత్యానందుడు : అయ్యా, బృందావనం ఎందుకు?

చైతన్యుడు : అయ్యా! నాస్వామి శ్రీకృష్ణుడు తానే స్వయంగా అక్కడికి వేంచేశాడు. నేనక్కడికి వెళ్లద్దా?

నిత్యానందుడు : అయ్యా! నీవెవరవో మహాభక్తునిలా కనబడుతున్నావు. శ్రీకృష్ణ దర్శనం కోసం బృందావనం

వెళ్లాలా? నేను క్రుంకని తీర్థం లేదు. నేను చూడని క్షేత్రం లేదు. నా కడు గడుగునా యమునా, బృందావనం సాక్షాత్కరిస్తూనే ఉన్నాయి.

చైతన్యడు : అన్నా! నీవెంత ధన్యుడవు! అక్కడే స్వామి కూడా సాక్షాత్కరిస్తాడాయెను. అన్నా! నాకూ చూపించువా? కలిసి చూద్దామా?

నిత్యానందుడు : ఆ మనం ఎప్పుడూ కలిసుందాం. ఇ రేదో ఈ నాటి బంధంలా కనపడదు. నీ పేరు?

చైతన్యడు : నిమాయ్. అన్నా! నిన్ను చూస్తే ఎన్నడో మమ్మల్ని విడిచి వెళ్లిపోయిన మా అన్న విశ్వరూపుడు జ్ఞాపకం వస్తున్నాడు. నువ్వే మా అన్నవా?

నిత్యా : అవును. అల్లాగే అనుకో. నా పేరు నిత్యానందుడు.

చైతన్యడు : నిన్ను 'నితాయ్' అని పిలవనా?

నిత్యానందుడు : అలాగే పిలు!

చైతన్యడు : నితాయ్!

నిత్యానందుడు : నిమాయ్! రా మనింటికి పోదాం!

(చైతన్యడు, నిత్యానందుడు కలిసి)

బృందావనానికే పోదామా? కా
ళిందీ నదీ తీరకే పోదామా? శ్యా
మసుందరుని చూదామా? రా
ధా మనోహరుని చూదామా?
స్వామి సన్నిధిని నిలవాలీ! శ్రీ
చరణ వంకజము కొలవాలీ!
నామ కీర్తనము చేయాలీ! శ్రీ
ధామమునకు వేంచేయాలీ!

- చైతన్యడు : అమ్మా! తలుపు! తలుపు!
శచి : నిమాయ్ వచ్చావా, నాయనా!
- చైతన్యడు : వచ్చానమ్మా. అన్న కూడా వచ్చాడు!
శచి : ఎవరు నాయనా? ఎవరా అన్న?
- చైతన్యడు : మ నన్నే! నీ విన్నాళ్ల ఎవరికోసం తపిస్తున్నావో ఆ అన్నే!
శచి : విశ్వరూపుడా?
- చైతన్యడు : ఎందుక్కాడు? నే నితన్ని నితాయ్ అని పిలుస్తానమ్మా. నువ్వు అలాగే పిలు.
- నిత్యానందుడు : అమ్మా! నన్నే నీ విశ్వరూపు డనుకో. నేనే నీ పెద్ద కొడుకుని.
- శచి : (దుఃఖిస్తూ) నాయనా! వచ్చావా? నన్నింక విడిచి వెళ్లకు. నీ తమ్ముణ్ణి వదలకు. వాడు బొత్తిగా అమాయకుడు. ఏమీ తెలియదు. వాణ్ణి వెయ్యి కళ్లతో కనిపెట్టి చూస్తాండు. నా కళ్ల ఎదుట ఎప్పుడూ రామకృష్ణల్లాగ ఉంటూ ఉండాలి.
- నితాయ్ : అవునమ్మా! నీవు యశోదా దేవివి . మా తల్లివి.
- శచి : నితాయ్! నిమాయ్!
- నిత్యా, చైత : అమ్మా!
- కథకుడు : శ్రీకృష్ణ చైతన్య ప్రభు ముగ్ధ హృదయం
ముదితం ముదితం ఆనంద ముదితం
- వింటున్నారా! చైతన్య ప్రభువుల గాథ? తానూ, నిత్యానందుడూ, కలిసి అహర్నిశలు శ్రీకృష్ణ నామగానం చేస్తూ, నవ ద్వీపంలోనూ, పల్లీ పట్టణాల్లోనూ శ్రీకృష్ణగాథామృతం వినిపిస్తాంటే

సామంతులూ, సామాన్యులూ, పండితులూ, పామరులూ, ఆ బాలగోపాలమూ హరి ప్రేమసాగరంలో మునిగిపోయారు. చైతన్యని నోట 'హరి' అనే మాట వస్తే అందరూ విపశ్చలై 'హరీ!' అని కీర్తన చేసేవారు. చైతన్యని మూర్తి ఎదుట కనిపించగానే అందరూ ముగ్ధులై ఉన్నట్టులై వెంటబడేవారు. గౌరాంగుని ప్రభావం చూసి శుష్క కర్మిష్టులు ఆగ్రహించి మత భ్రష్టునీ, సంఘద్రోహినీ నిందించేవారు. అప్పుడు గౌరాంగుడు సంఘమతాల అవధులు దాటిన సన్యాసాశ్రమం స్వీకరించి తన్ను ద్వేషించిన వారిని కూడా తన విశాల ఆలింగనంలోనికి స్వీకరించి లోక సంగ్రహార్థం శ్రీకృష్ణ చైతన్యం అయ్యారు.

శచి : నాయనా నితాయ్ నీవుండే కూడా నీ తమ్ముణ్ణి సన్యాసిని చేశావా? ఇల్లా, వాకీలీ, ఆలుబిడ్డలూ - పువ్వుల తోటలా ఉండవలసిన సంసారం. ఇలా శ్మశానం చెయ్యడమే! ఇంక నేనీ శూన్యంలో ఎలా ఉండగలను. చెప్పు నితాయ్!

నితాయ్ : అమ్మా! నీ కుమారుడు కనుకే నిమాయ్ సన్యసించాడు. నీవు యశోదా దేవివి కావూ? ఆ తల్లి ఏం చేసింది? తన బిడ్డను లోక కళ్యాణం కోసం అర్పించి తాను అందరికీ తల్లి అయింది. అందరి లోనూ తన బిడ్డను చూసుకుంది. అమ్మా! చూస్తున్నావు కదూ. నేటి లోకంలో కుమతం, ద్వేషం, శుష్కతర్కిం, శూన్యవాదం ప్రబలి ఉన్నాయి. నీ కుమారునిది నిరాశ, విరక్తి పల్ల స్వీకరించిన సన్యాసం కాదు. నిర్భర కరుణాద్రమ్మా, విశాల ప్రేమ రంజితమూ అయిన దివ్య విధానము. ఆయన కారణ జన్ముడు. మన మిద్దరమూ కూడా ధన్యులము.

శచి : నితాయ్!

నితాయ్ : అమ్మా! (దూరాన్నుంచి)

కంఠస్వరం : కృష్ణా, శ్రీ హరీ, శ్యామసుందరా! వస్తున్నా. ఓ నవ ద్వీప వాసులారా! నరనారులారా! రండి అందరూ రండి. నామ సంకీర్తనం చెయ్యండి. నిత్యానందా! నీవు వచ్చావా? స్వామి వేంచేస్తున్నారు. అదుగో ...

నాలుగవ లీల

ఏ నెరుంగుదును నిత్యానంద! తప్పదు!
అవి దేవదేవుని అడుగు నడులె;
ఊరకే నిలువెల్ల కోరగించునె చూడు
మేను మేను కడిమి మ్రానువోలె!
ఇటునటు తూగాడు నేయెడ శ్యామసుం
దరు మెడ పాగడ పూసరము కరణి!
ఏలాగు రాగమ్ము లెగయునో యమున హృ
దయమున తరగ దొంతరుల పగిది!
దెసదెసల విరజాజి పందిరులు కప్పె
స్వాంతమందు శరద్విభావరులు నిండె
అదె అదే స్వామి వేంచేసె నదె, అతండె
అన్నదానంద జలధి నీహార రోచి

నిత్యానందుడు : చెతన్య ప్రభూ! నీ వెంత ధన్యుడవో కాని, నాకు మాత్రం స్వామి సాక్షాత్కరించడం లేదు.

అయ్యయో! నీలమోహన మూర్తి కాదది,
సాంద్ర కదంబక చ్చాయ గాని
అదిగో చలచ్చంద్ర కావతంసము కాదు
చపలకీసాల మంజరియె సుమ్ము
వినరాదో మరల పిల్లన గ్రోవి కాదు, వె
దుళ్ల పయ్యెర వరవళ్ల రవళి

అది చిరునవ్వు కాదమ్మ కొమ్మల సందు

లందలి వెన్నెల యలరు కనుము
ఏటి బృందావనీ వాటి ఏటి తరణి
నందనానంద రాగ నివ్వంద గీతి
ఏటి ప్రజపల్లి అవ్వి ఏ నాటి కథలు?
ఈ వృథా వ్యథ లేటికోయా మహాత్మా!

చైతన్యడు : తప్పు - తప్పు! నితాయ్! అలా అనకూడదు.
స్వామి తీరా వెంచేశారు. రా, నామ కీర్తనం చేద్దాం!

హరి హరి హరి
హరి బోల్ హరి
గిరిధారీ, శౌరీ, హరి
నరనారీ హారీ, హరి!

సుందర గో గోపీ జన బృందావన బృందావన
సంచారీ! ప్రజనారీ సరసరాగ పథ విహారీ!
శరచ్చంద్ర వదనా! మధురానురాగ నదనా! నవ
మదనా, మోహన, రాధాముదిత హృదయ రమణా!
నీలమణి నీవవనీ నీలోత్పల నీరధర
శ్యామల, సుమకోమల, మామక మానసలోలా!
మౌని హృదయ పాలా!

(భజన దూరం వెడుతుంది)

1వ గాయకుడు : ఏమి సంకీర్తనం! ఏమి తన్మయత్వం!

2వ గాయకుడు : భజన కూటం దూరంగా పోయినా తామిక్కడే
నృత్యం చేస్తూ ప్రభువు ఉండిపోయారు.

3వ గొంతు : ప్రభూ, ప్రభూ! మన నిత్యానందుణ్ణి ఆ దుర్మార్గులు
కొట్టారు. చంపేస్తున్నారు.

చైతన్యడు : ఎవరు?

3వ గొంతు : వాళ్ళ - జాగాయ్, మాథాయ్.

చైతన్యడు : ఎవరు వాళ్ళ?

1వ గొంతు : నవద్వీపం కొత్తాళ్ళ!

2వ గొంతు : మహా దుష్టులు ప్రభూ! స్త్రీలను చెరపట్టారు.

3వ గొంతు : దారి దోపిళ్ళ చేశారు.

1వ గొంతు : హత్యలు చేశారు. అమాయకుల ఇళ్ళు అంటించారు.

చైతన్యడు : పాపం, రండి పోదాం!

(హరి హరి అనే పాట దగ్గరగా వినపడాలి)

కొన్ని గొం : చైతన్య ప్రభువులు! చైతన్య ప్రభువులు!

చైతన్యడు : నితాయ్, గట్టి గాయాల్ తగిలాయ్, పాపం!

నితాయ్ : ప్రభూ, నాకు భయం లేదు. వీరిద్దర్ని రక్షించండి.

చైతన్యడు : నాయనా, జాగాయ్, రా! మాథాయ్, ఇలా రా, నన్నొకసారి కౌగిలించుకోనీండి.

1వ గొంతు : ఆహా! చూడు ప్రభువు పాదాల మీద ఎలా పడిపోయారో వాళ్ళ! ఏమిటీ ప్రేమ ప్రభావం?

2వ గొంతు : ఇదే కాబోలు రాతిని మనిషిని చెయ్యడమూ, రాక్షసుల్ని దేవతల్ని చెయ్యడమూను!

కథకుడు : శ్రీకృష్ణచైతన్య ప్రభు దివ్య హృదయం

భాగవతులు : మన్మథం శిశిరం నీహారశిశిరం

ఇలాగ చైతన్య ప్రభువు కర్కశ హృదయాలను కరుణార్ద్రం చేశాడు. పాపండుల్ని భక్తుల్ని చేశాడు. ఒకనాడు ప్రభువు దర్శనానికి ఉత్కృళ దేశాధిపతి మంత్రి భట్టాచార్యులు వస్తాడు.

ఐదవ లీల

భట్టాచార్యులు : ప్రభూ!

చైతన్యడు : ఎవరు మీరు? ఎందుకొచ్చారు?

భట్టాచార్యులు : పంచగౌడాధినాయక, వీర కేదార, ప్రతాపవీరవర, రణ వాణీ జార, ప్రతాపరుద్ర గజపతి మహాదేవుల వారు తమ దర్శనం చెయ్యాలని కుతూహల పడుతున్నారు. తమరు ఒక్కసారి దయచేస్తే ...?

చైతన్యడు : (కొంచెం గంభీరంగా నవ్వి) అటువంటి మహారాజు ఈ పేద సన్యాసి దర్శనం కోరుతారా?

భట్టాచార్యులు : కోరుతున్నారు స్వామీ, మా ప్రభువు ...

చైత : నే నెరుగున్న ప్రభు వొక్కడే, ఆయన సన్నిధి వదిలి నేను రాలేను.

భట్టాచార్యులు : పోనీ, వారే మీ దర్శనానికి వస్తారు. తమరు అనుమతిస్తే...?

చైతన్యడు : ఆ తరుణం ఇంకా రాలేదు. సార్వభౌముల ప్రభుతకూ, పేద సన్యాసులకూ బహుదూరం. శ్రీ వెకుంఠాది దివ్యక్షేతాల సందర్శనానికి వెడుతున్న నాకెందుకు ఈ ఆహ్వానాలూ, రాజ మర్యాదలూను?

భట్టాచార్యులు : ఉల్కి-ళ గజపతుల రాజ్యం గౌతమీ కృష్ణా నదుల దాటి కాంచీపురం దాకా వ్యాపించి ఉంది. యాత్రా మార్గంలో తమకు కావలసిన సదుపాయాలన్నీ చేయించగలరు. గోదావరీ తీరాన వారి సామంతులు రామానంద రాయ లున్నారు.

చైతన్యడు : నాకు శ్రీ కృష్ణదేవుల దర్శనం కూడా ఇప్పించగలరా వారు?

భట్టాచార్యులు : ప్రభువులు క్షమించాలి!

కథకుడు : శ్రీ కృష్ణ చైతన్య ప్రభుభక్త హృదయం

భాగవతులు : ముదితం ముదితం ఆనంద ముదితం

కథకుడు : అప్పుడు చైతన్యులు శిష్య ప్రశిష్యులతో దక్షిణ క్షేత్రాలకు బయలు దేరారు. భక్తి వివక్షలై జనం వారితో స్త్రీ పురుషులెందరో వెంబడించారు.

ఆరవ లీల

చైతన్యుడు : నమో నమస్తే! సాగర సహధర్మ చారిణీ గోదావరీ! నిత్యానందా! అటు భద్రాద్రి రామాలయం. రామానంద రాయలూ! గౌతమీ తీరాన ఇసుక తిన్నెలు యమునా పులినాలను జ్ఞప్తికి తెస్తున్నాయి.

రామానంద : చిత్తం!

చైతన్యుడు : ఆ నగర మేమిటి?

రామానంద : రాజమహేంద్రవరం.

చైతన్యుడు : ఇటు ఈవలి ఒడ్డున రాధాకృష్ణ మందిరం కట్టించు.

రామానంద : చిత్తం. తమ పాద చిహ్నాలు అద్దుకున్న పవిత్ర స్థలం.

(కొంచెం వాద్య సంగీతం)

చైతన్యుడు : నిత్యానందా! ఇది కృష్ణ వేణీ నది. ఈ ప్రాంతాననే లీలాశుకు లవతరించారు. ఏరీ? ఏమన్నారు వారు? 'అయి మురళి! ...'

నిత్యానందుడు : అయి మురళి! ముకుంద స్మేర వక్తారవింద శ్వసన మధు రసజ్ఞే! త్వాం ప్రణ మ్యాద్య యాచే!

అధర మథ సమీపం ప్రాప్తవత్వాం భవత్వాం
కథయ రహసి కల్లే మద్దశాం నన్దనూనో: ||

అందరూ : అదిగో, అదిగో! శ్రీక్షేతం.

హరి హరి హరి
హరి హరి యని
ఒకసారీ
ఒక్కసారి
మందర గిరిధారీయని
మరి మరి మరి అనరారే
అనరే అనరారే నరనారులార! నోరార!

చైతన్యడు : శ్రీ, వేంకటేశ! శేషాచలవాస!
మామక స్వాంత కాసార కలహంస!
త్వద్దయాపాంగ సుందర కటాక్షమ్ము
మూపైని ప్రసరింపవే - హరి హరి హరి ...

(కొంచెం వాద్య సంగీతం)

అదిగో కాంచీపురం. అదే శ్రీవరద రాజస్వామి
ఆలయ గోపురం.

అందరూ : హరి హరి హరి
హరి హరి యని
ఒక సారీ
ఒక్కసారి
కరుణా రస జలధీ యని
నవ లావణ్య నిధీ యని
ఒకసారీ ఒక్కసారి ...

చైతన్యడు : కరిరాజ వరద! ఓ వర దయా పాథోధీ
వరదరాజా! భక్తకైరవ వనీరాజ!
కుంద సుమ సిత మంద మందస్మి తాననము
ఒకసారి దయ జూపవే!

అందరూ : హరి హరి హరి

(కొంచెం వాద్య సంగీతం)

చైతన్యుడు : అహో కావేరీ తీరాన భూలోక వైకుంఠం. రంగే శయానుల దివ్యధామ మదే!

అందరూ : హరి హరి హరి
హరి హరి యని
ఒక సారీ
ఒక్కసారి
భవ కల్మష హరీ యని
వైకుంఠ విహారీ యని ...

చైతన్యుడు : రంగ రంగధామ రంగేశ్వరా! ఆశ్రీ
తాంతరంగ వాంచితార్థదాయి
రంగశాయి! భవభక్త రాజీ మనోజ్ఞ మ
రందపాయి - శ్రీ
రంగ రంగ శాయి

అందరూ : హరి హరి హరి
హరి హరి యని
ఒకసారీ
ఒక్కసారి
మౌని హృదయ లోలా! యని
మధుమధుర లీలా! యని

(కొంచెం వాద్య సంగీతం)

చైతన్యుడు : నిత్యానందా! ఇది పుండరీక యోగీంద్రులు తరించిన
సీమ. ఈ భీమ నదీ తటాన పాండురంగ విఠల్
స్వామి అవతరించారు.

పాండురంగ రంగా!
భక్త చిత్తకమల భృంగా!
వరవశీకృ తాంతరంగా!

అందరూ : హరి హరి హరి
హరి హరి యని
ఒకసారి
ఒక్కసారి
నీలాచల వాసా! యని
నిత్య నవ విలాసా! యని ...

(కొంచెం వార్ధ్య సంగీతం)

చైతన్యడు : నిత్యానందా! సర్వ క్షేతాలూ ఈ జగన్నాథ క్షేతంలో
వెలసి ఉన్నాయి. ఈ ప్రపన్న కోటితో కలిసి మనం
శ్రీ జగన్నాథుని కీర్తిద్దాం.
నాథ హరే జగన్నాథ హరే ...

(అందరూ కలిసి అష్టపది పాడుతారు)

చైతన్యడు : ఏమి టీ జనసమూహం, నితాయ్!
నిత్యానందుడు: శ్రీ జగన్నాథుల రథోత్సవం జరుగుతుంది.
చైతన్యడు : రథాలమీద సుభద్రా బలిభద్రులతో ప్రభువులు
వేంచేసి ఉన్నారా?
నిత్యానందుడు: చిత్తం. కాని రథాలు మాత్రం కదలడం లే
దెందుచేతో?

చైతన్యడు : అవెలా కదులుతాయి? భువన భువనాలు కుక్షిలో
నిముడ్చుకొన్న దేవదేవు లాసీనులై యున్న
రథాలాయెను! ఈ మానవ బాహువులూ, లౌకిక
పాశాలూ ఎలాగ లాగ గలవయ్యా? ముందు నామగాన
కీర్తనం చేయాలి. ప్రేమ పాశాలు తగిలించాలి. భక్తి
ప్రపత్తులు శక్తి నివ్వాలి. ప్రభువు మనస్సు కరగాలి.
రథం కదలాలి. నడు! మనం కూడా రథాలు లాగి
తరిద్దాం.

హరి హరి హరి
జగన్నాథ హరీ హరీ!
జగన్నాథ జగన్నాథ!
జయ జయ జయ
జగన్నాథ!

(కేకలు, కోలాహలం)

ప్రతాప : మహాప్రభూ! నేటికి తమ దర్శన భాగ్యం కలిగింది. జగన్నాథ దేవుల రథంతో పాటు నా జీవిత మంతా పునాదులతో కదిలింది. నాకు దేవ దేవుడు కూడా తోడై రథం కదలనీయలేదు. లేకుంటే తమ దర్శనం నాకు కలుగుతుందా? ఎన్నాళ్లకెన్నాళ్లకు? చైతన్య ప్రభూ! అనుగ్రహించండి.

చైతన్యుడు : ఎవరయ్యా నీవు? పరమభక్తుని వలె కనబడు తున్నావు?

ప్రతాప : ప్రతాపుణ్ణి!

చైతన్యుడు : అనగా?

ప్రతాప : పంచ గౌడాధినాయక ...

చైతన్యుడు : ఓహో, ఉల్కల ప్రభువువా?

ప్రతాప : కాను. కాను. అవేవీ కాను. ఒక్కడే ప్రభువు. ఆ ప్రభువు పాద రేణువును.

చైతన్యుడు : భేష్! నాయనా, ఇలారా! నిన్ను కౌగిలించుకోనీ! నాయనా, నిత్యానందా! శ్రీవాసా! ఇటురండి. స్వరూపా! రామానందా! ప్రతాపా! అందరూ రండి. నా మాటలు వినండి. శ్రీకృష్ణ నామగానం కన్న మనకు వేరే తరణోపాయం లేదు. శ్రీకృష్ణ నామ సంకీర్తనమే శ్రీ చరణాల సన్నిధికి అచంచల సోపానం. మన పెన్నిధానం సంకీర్తనం. ఆధివ్యాధి

హోరిణి సంకీర్తనం. కోటి యజ్ఞ యాగాదులకన్న
మిన్న సంకీర్తనం. మనస్సును శుభ్ర సుందరం
చేస్తుంది. ప్రేమామృతంతో తడుపుతుంది.
ఉత్తమజ్ఞానం పునాదిగా పెట్టి భక్తితో ప్రేమతో
ఉదాత్తకర్మ మందిరం నిర్మించండి. ఏదీ, విన్నారా?

శ్లో॥ చేతో దర్శణమార్జవమ్ భవమహదాహ్ని నిర్వాపణమ్
శ్రేయో భైరవ చంద్రికా వితరణమ్ విద్యావధూ జీవనమ్/
ఆనందాంబుధి వర్తనమ్ ప్రతిపదమ్ పూర్ణామృతాస్వాదనమ్
సర్వాత్మ స్వపనమ్ పరమ్ విజయతే శ్రీ కృష్ణ సంకీర్తనమ్/

చైతన్యుడు : అదిగో వింటున్నారా నా జీవితేశ్వరుని ఆహ్వానం!
అందరూ నాతో రండి. ఆ సాగరం, యమునా, నీలా
చలం, బృందావనం, సూర్యాతపం, కార్తీక అన్నీ
కలిసిపోతున్నాయి. కలిసిపోక? భువన భువనాలను
ముంచివేసే ప్రేమ ప్రళయం పార్లుకొని వస్తూంటే
ఈ సాగరంలో ఒక్కొక్క నీల తరంగం ఒక్కొక్క
శ్యామ సుందర మూర్తియై చేతులెత్తి పిలుస్తున్నాయే!
ఇదుగో చూడండి - ఈ ఇసుక తిన్నెల మీద
అడుగు జాడలు, శంఖ చక్రాంకితాలు. తిన్నగా
సముద్ర తలానికి తోవ చూపిస్తున్నాయి.

నిత్యానందుడు : ప్రభూ! ఎక్కడి కెక్కడికి? అంత తొందరగా
వేంచేస్తున్నారు!

చైతన్యుడు : ఎక్కడికి? బృందావనానికి, వైకుంఠ ధామానికి.
అదిగో రాధాదేవి! ఎలాగు భరించావమ్మా? వస్తున్నా,
నేనూ వస్తున్నా!

రాధ విరహబాధ అనురాగ మధుర గాఢ
జాలి మాలి వన మాలి చనియె నొక్కనాడు
బేలమనసు రాధ నొకతె ఏలా విడిచి నాడు
దరియె లేని విరహ రాగ తప్తయైన రాధ

ఇరులు మూగు మునిమాపున ఇల్లు వెడలి బాధ
దొల దొల మురళి చల్లగాలి తేలి మోగే
తాళలేక రాధ మనసు తల్లడిల్లి ఊగే
నిబిడ తరుణ నీప వనీ చ్చాయ రాధ నిలిచే
కృష్ణ కృష్ణ కృష్ణ! యని కేరి కేరి పిలిచే

కథకుడు, భాగవతులు :

శ్రీకృష్ణచైతన్య ప్రభు దివ్య చరితం
నిర్దూత దురితం ఆనంద భరితం
మధురం మధురం మధురాతి మధురం

కొర్వె

ఊర్వశి

మొదటి రంగము

పురూరపుడు : ఊర్వశీ !

ఊర్వశి : ఆఁ !

పురూరపుడు : ఊర్వశీ, ఈ మందాకినిలో కాళ్ళిడుస్తూ కూర్చున్న నిన్ను దూరాన నుంచి చూసి పాదరింటిలో నుంచి జారిపడి, నీటిలోకి ఒరిగిన మాలతీలత వను కున్నాను.

ఊర్వశి : ఓహో! మీరా? స్వామీ! ఇక్కడి కెలాగదయచేశారు?

పురూరపుడు : ఎలాగో తెలియదు. వెదకుతూ వెదకుతూ ఇలా వచ్చాను.

ఊర్వశి : ఎక్కడ వెదకుతూ?

పురూరపుడు : ఎక్కడైనా సరే ఎన్ని చోట్లుల్లానో వెదకాను. పుట్టినప్పటి నుంచీ కూడా వెదకాను.

ఊర్వశి : దేని కోసం?

పురూరపుడు : దేనికోసమో కూడా నిన్నటి వరకూ తేల లేదు. తెలియదు కూడాను.

ఊర్వశి : హిపం! ఇలాంటి అన్వేషణ ఎంత బాధ కలిగిస్తుందో?

పురూరపుడు : నీ కెలాగు తెలుసును?

ఊర్వశి : ఎక్కడికీ కదలకుండానే వెదకుతూ ఉండ గూడదూ?

పురూరపుడు : అవును. నాకు తెలుసును. కాని స్వర్గంలోనే ఉన్న వాళ్లు దేనికోసం వెదకుతారు?

ఊర్వశి : ఇక్కడ లేని దాని కోసం. ప్రేమ కోసమూ, జీవం కోసమూ, సౌందర్యం కోసమూను. స్వర్గవాసం అంత ఆనందం ఇస్తుందనుకున్నారా? ప్రేమ లేకుండా ఉండేదీ, యెడ తెగనిదీ, సంసారం కాని సంసారం సౌఖ్య మిస్తుందా? హృదయం అచల పాషాణమై పోయి, కదలనైనా కదల లేకపోతే, సుధర్మాస్తానంలో ఈ కళేబరాన్ని నిత్యమూ సృత్యము చేయించడం సౌఖ్య మిస్తుందా? ఎటు జూచినా, ఎప్పుడూ, అందరూ, ప్రతి పదార్థమూ ఒక లాగే ఎప్పుడూ కనబడుతుంటే సౌఖ్యంగా ఉంటుందా? ఎప్పుడూ వసంతమై తే, వసంతంలాగ ఉంటుందనుకున్నారా? ఎప్పుడూ పగలే అయిపోతే లోపల ఎంత చీకటిగా ఉంటుందో మీకు తెలుసునా? మీ కేమి తెలుస్తుంది, ఈ స్వర్గ వాసము నరకవాసము కంటే దుస్సహ మని? స్వర్గం నిర్జీవ పాషాణం, శిలా నియమం, అచల విధానం. నరకమో? హోలాహలం కాగలదు, అగ్ని దాహం కాగలదు. అంతే-నాకు అదైనా కావాలి. స్వామీ! నిన్నటి వరకూ మీ అన్వేషణం దేని కోసమో తేలలేదన్నారు. ఇప్పుడు తేలిందా?

పురూరపుడు : ఊర్వశీ! భూలోకాని కంటకూ ఏకైక సమ్రాట్టు ఈ పురూరపుడు. ఎంత అమోఘమైన అధికారమున్నదో నాకు, అంత విశ్రాంతి లేని బాధ్యతా ఉన్నది. ఒక

కనురెప్ప పాటెనా ఏ అర్థ రాత్రి వేళనైనా నాలో నేను ఒక్కణ్ణే ఉండి, తనివి తీరా నా వేదనలో కాలిపోవడానికైనా వీలు లేకపోయింది. లోపల లోపల రగులుతూ ఉండే నా వాంఛను అలాగే ఇముడ్చుకుంటూ వచ్చాను. కాని, ఊపిరాడ నీయని అంత రాజ్యకార్యపు తొందరలోనూ, సగం తెలిసో, తెలియకుండానో ప్రతి హృదయానికి హృదయం తగిల్చి చూచి అది నాకు అక్కరలేదని గ్రహించుకునే వాణ్ణి. ప్రతి సౌందర్యరాశికి ఎదురుగా నా జీవితాన్ని నిలిపి, అది నా కోసం కాదని పెడమొగమై పోయే వాణ్ణి. ఈ ఆవేదనా, అన్వేషణా నన్ను కవించే చేశాయి.

ఊర్వశి : అబ్బా! ఎంత నలిగిపోయారు!

పురూరపుడు : అతిథిగా వచ్చిన నన్ను గౌరవించడానికి నిన్న దేవేంద్రుడు నృత్యగానోత్సవాలు చేయించాడు గదా! నా కళ్లు యధారీతిగా సుధర్మాస్థానంలో నాలుగు మూలలా తిరిగాయి. రంభా, మేనకా, తిలోత్తమా - అప్పరసలు అందరూ కనపడ్డారు. అందరి వెనకా ఒదిగి ఒదిగి నావైపే వేడి వేడిగా చూస్తూన్న ఒక ఉదార సుందర మూర్తిని చూసి నా కళ్లు ఇంక కదలి లేకపోయాయి. నా హృదయమూ పొంగి పొంగి కంఠంలోనికి వచ్చి నిలబడి పోయింది. నా అన్వేషణ అయిపోయిందని అప్పుడే తెలిసిపోయింది. ఊర్వశి!

ఊర్వశి : స్వామీ, వింటున్నాను. కాని రంభకన్న లావణ్యవతి త్రిలోకాల్లో లేదు సుమండీ!

పురూరపుడు : త్రిలోకాల దృష్టి మన్నూ, చీకటి, దేహమూను! నా దృష్టి హృదయమూ, ఇంకా లోనిదీనీ. యుగ యుగాలదీ, లోకలోకాలదీ అనుభవము అంతా

సజీవం అయిపోయిన మూర్తి నేను. దేవిగా శిరసా వహించగలను. ఊర్వశీ! నావైపు తిరుగు. ఊర్వశీ, నా మనస్సులో తొలి మేరపు మేలుకొన్నది మొదలుకొని నీ కోసమే వెదకుతూ ఉన్నానని ఇప్పుడు తెలుసుకున్నాను. ఊర్వశీ! ఇన్ని కల్పాల అన్వేషణలోని వేడి, నిరాశలోని వేదనా నాలో కనలుతూ ఉన్నవి బైటికి వచ్చి నీ మూర్తిగా అయిపోయినట్లుంది. ఊర్వశీ! ఊర్వశీ! అలాగు చూస్తూ వెందుకూ?

ఊర్వశి : స్వామీ! నేను ఏదో అయిపోతున్నాను. లోపల ఏదో పాషాణం మంచులాగ, పాలలాగ కరిగిపోతుంది. ఒక్కసారి నిర్దీప్త స్వర్గం కదిలి కదిలి, రెక్కలు తొడుగుకొని మానవత్వంలోకి ఎక్కుతూన్నట్లుంది, ఎగురుతున్నట్లుంది. ఈ క్రొత్త స్వేచ్ఛా, ఆనందమూ నాకు ఊపి రాడనీయడం లేదు. నన్నెందు కిలాగ చేశారు? వద్దు స్వామీ! వద్దు.

పురుషపుడు : ఊర్వశీ! ఈ వేదనే నీ నిలువునా ఉంది సుమా! కోటి కంఠాలతో నన్ను పిల్చింది ఈ వేదనే సుమా! నీ కళ్లు నల్లని నిప్పుకణాలలాగ అవ్యక్తవాంఛలతో కణకణలాడుతూ ఉంటాయి సుమా! నీ ముఖం మీద జారిపడే కుబిల దీర్ఘాలకలు నిబ్బూర్పుల్లాగ ఉంటాయి సుమా! ఊర్వశీ! ఒక లావణ్యం శరీరాన్నే పలకరిస్తుంది. ఒక లావణ్యం అంతరాంతరాలని ఆహ్వానించి అల్లలాడిస్తుంది. ఒకటి సౌఖ్యం, అంతే! రెండోది సుఖ దుఃఖాలు పాథేయంగా ఆనందం దగ్గరకి ప్రయాణం చేస్తుంది. శరీర సాందర్యానికి సుఖాలు కావాలి. అసలు సాందర్యానికి వేదన కూడా కావాలి. రంభకూ, ఎవ్వరికీ వేదన అంటే తెలియదు.

ఊర్వశి : మీరు అలాగు చూడకండి. అలాగు మాట్లాడకండి. అబ్బా! నిన్నటి నుంచే, నాకూ అనంత వేదనా, హాయి ఆరంభమని గ్రహించాను. నా అన్వేషణం కూడా నిన్ననే సొంతం అయిందని తెలుసుకున్నాను. నా కింక భయంకర వియోగ బాధే శాశ్వత భాగ్యమని కూడా నిన్ననే తెలుసుకున్నాను.

పురూరపుడు : నా కర్థం కాలేదు నీ మాటలు.

ఊర్వశి : దేవలోకానికి చుట్టూ ఉన్నంత ఎత్తయిన గోడలు ఏ లోకానికి లేవు. స్వర్గ ద్వారాలు ఎన్న డెన్నడో కాని తమకు విడిపోవని మానవు లనుకుంటారు. కాని మాకు ఎప్పుడూ విడిపోవు. దేవతలకు మానవలోకం సందర్శించే భాగ్యమూ, దానిలో నివసించే గొప్ప తనమూ ఎప్పుడూ లేవు. అంతే కాదు, నా వల్ల మీకు చల్లదనమూ, శాంతి రావు. అస లిప్పుడు నేనే వేదనను అయిపోయాను కూడా!

పురూరపుడు : అందుకనే మరీ మరీ మధుర మధురమై పోతున్నా విప్పుడు నాకు.

ఊర్వశి : వినండి. నన్ను పూర్తిగా ఇప్పుడే అర్థం చేసుకోండి. నాశమై నా కాలేని నా బతుకంతా ఇంద్రుని పాదాలకు దేవశాసనం కట్టి వేసింది. అది తలుచుకుంటేనే, మీకు దుస్సహంగా ఉండదూ? ఇంక మా గృహ ప్రాంగణంలో, ఎంద రెందరు సౌఖ్యాతురులు అక్కరలేని అతిథులుగా వచ్చి నిలబడినా, లేదని అననీయదు కాదూ నా జీవిత విధానం? మీరు ఏలాగు సహించుకొని ఉండగలరు?

పురూరపుడు : ఊర్వశీ! నన్ను బాధించకు. నన్నూ నీవు అర్థం చేసుకోలేవు. ఇంక నాకు వేదన వేదనే కాదు. వియోగం వల్ల కలిగే ఏ బాధలోనైనా నీ హృదయం

అంతా ఎప్పటికీ నా దనే హాయి ఏదో నాకు ఇంక
బలం ఇస్తుంది. నా ప్రేమకు దారి దొరికిందనీ నా
అన్వేషణ అయిపోయిందనీ మాత్రమే నేనంటు
న్నాను. ఇంక స్త్రీలు లేరు నాకు. స్త్రీయే ఉందింక!
ఇదివరకు నాది బాధ. ఇంక మధుకీల! ప్రేయసీ!
ఇంక నేను అసంతృప్తిని. నీవు కోరికవు. నా కది
చాలు. రేపే నా మర్త్య లోక ప్రయాణం, సెలవు.

రెండో రంగము

ఈర్వశి

కాలమే పసిపాప
కను విచ్చిన యుషస్సు
కలగా కలవరించి
వెలుగుగా పులకించి
ఇరుల కడు పొరసి నే
తెరచి వాలిన నాడె
మిసిమి వన్నెల మేన
మసి జాలిగా నయ్యె

తొలి వియోగిని నేనె!

తొలి ప్రేయసిని నేనె !

ఆనాటి కీనాటి కేను నీ దాననే!

మున్నీటి తరగలకు
మిన్నేటి నుదుగులకు
తడయు నెడబా టేనె !
విడని కౌగిలి నేనె !

వాన చినుకుగ సాగసి
వలపు చూపుగ నెగసి

పడిపోవుదును నేనె !
పరువు లిడుదును నేనె !

తొలి వియోగిని నేనె !
తొలి ప్రేయసిని నేనె !

ఆనాటి కీ నాటి కేను నీ దాననే !

హోలాహలానలమె
అమృత శీతల రసమె
తోడు బుట్టులు నాకు !
తోడు నీడలు నాకు!
నిశి నీలిపెదవిపై
నిట్టూర్పుగా ప్రాకి,
తొలి ప్రార్థన చెరగులో
పలుకరింతగ సోకి

తొలి వియోగిని నేనె !
తొలి ప్రేయసిని నేనె !

ఆనాటి కీనాటి కేను నీ దాననే!

వేయి వేలు యుగాలు
రేయినె, పవలనె
అడరి కురిసిన యెప్పు
అరిరి విరిసిన నప్పు
బరువు కానుకగ మన
భాగ్య బంధమ్ముగా
చేర్చికొని నాలోన
కూర్చితిని నీ కొరకె

తొలి వియోగిని నేనె !
తొలి ప్రేయసిని నేనె !

ఆనాటి కీనాటి కేను నీదాననే !

కలకాల మలయకే
నిలువునా తెరచుకొని
ఎదు రరయు నీ వలపు
టింటి ప్రాంగణములో

తొలి ప్రేయసిని నేనె!
తొలి వియోగిని నేనె !

ఆనాటి కీనాటి కేను నీ దాననే!

పురూరపుడు : ఎవ్వరది?

ఊర్వశి : ఊర్వశిని!

పురూరపుడు : ఎలాగ రాగలిగావు ఊర్వశీ!

ఊర్వశి : వరం ఇవ్వడం వల్ల వచ్చాను.

పురూరపుడు : ఎవరు ఇచ్చారు?

ఊర్వశి : బృహస్పతి.

పురూరపుడు : ఎందుకు ఇచ్చాడు? ఎలాగ?

ఊర్వశి : నిన్నరాత్రి త్రిమూర్తులూ అమరావతికి వేంచేశారు. వారిని గౌరవించడానికి దేవగురువులు సుధర్మలో నాటక మాడించారు. దానిలో నాయికనైన నేను శ్రీ విష్ణుదేవుని మీద పాట పాడాలి. దానిలో 'పురుషోత్తముడు' అనడానికి మారు 'పురూరపుడు' అన్నాను. ఇంద్రుడు ఆవేగంతో గడగడ లాడాడు. అప్పరస లందరూ చీరచెరగులు అడ్డుగా ముసిముసి నవ్వులు నవ్వారు. ముక్కోటి దేవతలూ బొమ్మల్లాగ అయిపోయారు. త్రిమూర్తులు కనపడీ కనపడని చిరునవ్వు నవ్వారు. బృహస్పతి చలించలేదు. నేనూ చలించలేదు. "ఊర్వశీ! దేవతలలో రాగూడని పారపాలు నీలో వచ్చింది. ఇది నీకు తగదు. ఇది

మానవులకు సామాన్యం. నీకు ఎందుకో ఈ మానవత్వం అలవడింది. 'పో! మర్త్యలోకానికి' అని బృహస్పతి శపించారు. నేను చలించలేదు. సరే సన్నాసు. నా చెలికత్తెలు కెప్పుడు మన్నారు. 'ఎప్పుడో ఎలాగో శాప విమోచనం' అని అన్నారు ఎవరో మెల్లగా వినబడీ, వినబడకుండా. 'మానవ కల్యాణం కోసం, ఊర్వశీ పురూరపులకు ఆయువు జన్మించిన దాకా; ఆయువు మర్త్య స్వర్గలోకాలకు దృఢ నిశ్చేణి' అని గురుదేవులు సెలవిచ్చారు. నేను వచ్చాను.

పురూరపుడు : ఊర్వశీ! నేడు స్వర్గ సౌందర్యమూ, పవిత్రతా అంతా నరక కూపం దాకా అవతరించాయి. ఊర్వశీ! నాకలోకం సౌందర్యం, మానవలోకం ప్రేమ. అవి కలిసి కొన్నప్పుడే మన్నుమిన్నులూ, దివానిశలూ కలిసికొన్న చోటులో లాగ ఎన్ని స్వర్గారూఢ రాగాలైనా వికసించుకుపోతాయి. అటు కాకపోతే రెండూ జీవభాగాలు లేని సిద్ధాంతాలు. ఇటు వచ్చి శరీరం శరీరం అంటే బట్లు కూర్చో- అటు సంధ్యా గగనం వెపు చూస్తూ విను- ఈ గీతం నాదే, నిన్ను గూర్చే, నీకే అంకితం కూడాను!

మఘవ మస్తక మకుట మాణిక్యరాజ్ఞీ! నీ
వెలుగు చూపాక రేయి వికసించి వాసించి
మిరిమిలా తళతళ మెరిసినది కురిసినది
పాతాళ భువనాంత పరిసర తమస్సులకు!

హాలాహలాంధకా రానల జ్వాలయై
కనుమూయనే లేని, కాలిపోనే లేని
ఈ నిరాశా వేదనా నగ్న జీవితై
నిలిచినది, పులకలై పులకలై పూచినది!

కరుణచే వలపుచే తరళమె నా నీవు
బిడియాన నిరులలో బడేయెడ్చినా నేను;
ఒరగా ఒరగా నొరుగు నిండుని శిరసు
విడిపోయి దిగిపోయి పడినావు నా మ్రోల!

వెకుంత మృదుకంత వైజయంతీ మాల
తెగెనేమొ దిగబారు జగము లన్నీ దాటి!
సురభి సాదామనిగ తరళ మధుధారగా
ఈశ్వరాలోకమే ఇటు వెడలెనో నేడు!

మూత పడనే లేని ముక్కోటి దేవతల
కనుతారకలు కోరకములై సుమము లయ్యె;
ఓనరిలి యొండొరుల నొరసికొని విరుగబడి
దిశలంబ చీకటులు నిశయే దివస మయ్యె!

ఆకాశ సికతాళి నడగి ప్రాకు స్రవంతి
మూడు లోకాలలో మ్రోయు పుణ్యమ్మయ్యె!
నరకలోకపు టంబ నవయు శోక తమస్సు
వెలుగు నమృతమ్మయ్యె వీని భాగ్యమ్మయ్యె!

మఘవ మస్తక మకుట మాణిక్యరాశిలో
మరుగు హృదయమ్ములో మండు జీవితములో
మాత్ర మా సమయాన మనకగా మనకగా
మొయిలు కాటుక నీడ ముసురుకొనెనో..
పాపము!

మూడవ రంగము

పురూరపుడు : శరత్కాలంలో వెన్నెల వర్షిస్తుంది. మిగిలిన కాలాల్లో
కాస్తుంది?

ఊర్వశి : అంతే కాదు. మిగిలిన కాలాల్లో వెన్నెల మౌనంగా ఉంటుంది. శరద్రాత్రులలో కళ్లు తెరుచుకొని ఏదో చెప్పుతుంది. అది నిద్ర, ఇది పాట!

పురూరపుడు : అంతే కూడా కాదు. ఇతర రుతువులలో వెన్నెల వెన్నెల మాత్రమే! శారద చంద్రికను మాత్రం గోక్షీరంతో, సురుగుతో, వకుళ వాసనతో, వేణు నాదంతో చేశారు. వెన్నెల చల్లగా మనలోకి ప్రవహించి, నిండిపోతూన్నట్లు ఎప్పుడు ఉంటుందో తెలుసునా, మనలో ప్రేమ తియ్యగా బైటికి పోతూన్నప్పుడు.

ఊర్వశి : మీకు ఇవాళ రాత్రి వెన్నెల బాగుందా?

పురూరపుడు : నీకు హాయిగా లేదూ?

ఊర్వశి : నాకు బాగానూ ఉంది, బాధగానూ ఉంది. నన్ను కూడా మీరూ, మీరిచ్చిన వేదనా, కవయిత్రిని చేశాయి కాదూ? ఈ గీతం ఎంటారా?

ఊరకే వలియించు నీ రేయి వెన్నెలలు
విరహ వీణా తరళ తరళ తంత్రీ గతుల,
ఏ దిగం తావ్వొన వేదనా రవమేని
కలచు తొందరలతో పలుకరించునొ కాని,

వలిసెజ్జుపై మల్లియల రెప్పలే వాల
వలియునా బ్రతుకు శయ్యాశాంతిలో తేల,
దలన శరదానిలమ్ములు శర్వరీ విరహ
సురభి నిశ్వాసములు సాగయించు దశదిశల్!

పురూరపుడు : ఊర్వశీ! నీ గీతం నా కర్తమవడంలే దీవేళ! ఎందుకో నా మనస్సును కలత పెట్టేస్తోంది. నీ గొంతులో ఏవో దూర దూరాలు, వేరు లోకాలు, వినబడు తున్నాయి. నీ కంఠరవం నా చెవులకి స్థూలంగా

వినబడక, ఆవిరిగానో మబ్బుగానో అయిపోతూ న్నట్లున్నది. నా తల తిరిగిపోతూన్నది. నీ శరీరం అంతకంతకు వెన్నెల రేఖలాగ అగ్రాహ్యమవు తూన్నది. నా తల తిరిగిపోతూన్నది. నీ శరీరం అంతా తడివిచూస్తాను.

ఊర్వశి : నాకూ ఈ కార్తిక రాత్రి కూడా పిలుపు వచ్చింది. నేనింక ఎలాగ ఆగిపోగలను? వెళ్లిపోతాను. ఇలాగ నా దగ్గరగా రండి. ఇలాగ నా హృదయానికి అదుముకో నీయండి మీ హృదయాన్ని. వద్దు అయ్యో, అలాగ కావద్దు మీరు. ఇంకా దగ్గరగా, ఇంకా!

పురూరపుడు : ఊర్వశీ! ఊర్వశీ! వెళ్లిపోవద్దు నీవు. నిన్ను వెళ్లిపోనివ్వను. ఇంద్రునికి నేనంటే భయమూ, గౌరవమూను. ఇంద్రుడు నాకు లేదన లేడు, నన్ను ఎదిరించనూ లేడు. నిన్ను వెళ్లనివ్వ నంటాను.

ఊర్వశి : స్వామీ! ఇంద్రుణ్ణే అతని సింహాసనానికి అంటగట్టి వేసిన లోకైక శాసనం ఉంది. దిక్పాలకులూ, దేవతలూ, బృహస్పతీ, అపసరసలూ ఎవ్వరూ దానికి విరుద్ధంగా ప్రవర్తించ లేరు. 'ఆ శాసనం ఎందుకూ' అని ప్రశ్నించేటంత తెలివీ, తెలిసికొనేటంత దృష్టి, ప్రతిఘటించేటంత పటిమా ఈరేడు లోకాలలో ఎవ్వరికీ లేవు. అది తెలిసుండే మీ మీద గౌరవం కొద్దీ నా యెడ జాలి పుట్టే శాపం అని నెపం పెట్టి బృహస్పతి నన్నిలాగ పంపాడు. స్వామీ! నేను వెళ్లిపోవాలి.

పురూరపుడు : వద్దు, ఊర్వశీ, వద్దు. నువ్వు వెళ్లవద్దు. నేనింక బ్రతక లేను! ఈ బాధ భరించుకో లేను. నా తల అగ్నికుండమై పోతూంది. నాకు పిచ్చెత్తుతుంది. నాకేమీ తెలియడం లేదు. నే నింక ఏమయిపోతానో

అని భయం వేస్తోంది. నన్ను వదల వద్దు, ఊర్వశీ!

ఊర్వశి : నా దగ్గరగా రండి, ఇలా, ఇలాగ నాకేసి చూడండి. ఇదిగో! ఇలాగ! నా మాట వినరూ? నేనేమి చెయ్యను?

పురూరపుడు : నువ్వు వెళ్లవద్దు. నువ్వే ఇలాగ చేస్తావా? ఎన్ని విధాల అన్నావు నాతో- నేనే కావాలనీ, నా కోసమే నీ బ్రతుకంతా భరిస్తున్నాననీ! ఇంక ఏదీ నీకు రుచించ దన్నావు. దేనికీ నీ హృదయంలో చోటు లేదన్నావు. అయ్యో! ఎంత వెర్రివాణ్ణి పోయాను! ఇంద్రుడూ, వచ్చీ పాయ్యే రాజులూ, నాట్యాలూ, గీతాలూ పాపం! నువ్వు వదలుకో లేవు ఎంత మోసం చేశారు! నీ ఉపకారానికి ప్రతిఫలంగా ఇంద్రుడు నన్ను రడించడానికి ఈనాలుగు రోజులూ పంపి నాటకం ఆడించాడు. అది నీకూ అలవాటే కాదూ?

ఊర్వశి : మీరు నన్ను ఏడిపించకండి! నా గుండె బద్దలు చేయకండి. ఇప్పుడు మీ మాటలు వింటే నాకు నిజంగా బాధ దుస్సహంగానే ఉంది. ఏ బాధైనా సరే గాని ఇలాంటి బాధ నాకు వద్దు. మీరే ఇలాగంటే నే నేమవనూ? నాకు మాత్రం చేతనౌతుందా? తప్పని సరిగా కాకపోతే నా కెందుకూ ఆ ఆటలూ, పాటలూను? నేనూ మిగిలిన దేవ వేశ్యల లాంటి దాన్నే అని మీరూ అనుకుంటూంటే, నా కింకే ముంది? ఇంక తిరిగి ప్రవాసంలో పడ్డాక ఏ పూర్వస్మృతులు చల్లగా జ్ఞాపకం తెచ్చుకుని బ్రతక మన్నారు? నా మీద నాకే అసహ్యం అయ్యేటట్లు మీరే మాట్లాడితే - అబ్బా! నా గుండె ఇంకా ముక్కి ముక్కిలైపోదేం? ఎలాగ మీకు సచ్చజెప్పనూ? నా

హృదయం అంతా ఎలాగ మీకు పరిచి చూపించడం?
దానిలో ఎవరికైనా అడుగు పెట్టడానికి కూడా
వీలులేదని ఎలాగ మీకు నమ్మకం పుట్టే లాగ
తెలియజెప్పడం?

పురూరపుడు : నే నింద్రుణ్ణి ఒప్పిస్తాను. నాతో ఉండి పోవాలి.
ఊర్వశీ! ఊర్వశీ! ఉండిపోవా?

ఊర్వశి : స్వామీ! అలాగే ఉండిపోతాను. మీరూ, మీ
సంసారమూ, మీ రాజ్యమూ, మీ ధర్మ విధులూ
వదలి మీరు రండి, ఇద్దరమూ కలిసి వేరే
ఉండిపోదాము. మీకా బలం లేదు. ఆ ఆత్మ
విశ్వాసం లేదు. ఎందుకు మీరలా గంటారూ?

దక్ష యజ్ఞము

దక్ష యజ్ఞము మొదటి రంగము

(నాటిసంధ్యాసమయం. కైలాసాచలం. శంఖద్వానం మూడు సార్లు. ఘంటానాదం కూడాను. కలిసి ఎన్నో గొంతు లన్నట్లు 'ఓమ్ నమశ్శివాయ చ, శివతరాయ చ' అని వీణా మృదంగాది వాద్యాలతో పరమ శివుని ఆనంద స్పృశ్యం)

(ప్రమథ సంకీర్తనము-ఆడగొంతులూ, మగగొంతులూను)

శివ సాంబశివ, సాంబశివ, శివ శివ!

నవ నిశాకర కుసుమ శేఖర!

దివిజ గాంగ ఝరీ ధరా! భవ!

అభవ దక్షసుతా ధవా! హర!

హర హరా హర! హర హరా హర

కటక కంకణ కింకీణీ ఘన

రణన శింజిత యోగి జన గణ

రాజతాచల సానుభవనా!

భువన భువనావన! అకారణ!

సాంబశివ సాంబశివ శివ శివ!

(ఓమ్ నమశ్శివాయ చ, శివతరాయ చ అని ఎన్నో గొంతులు)

దధీచి : ఈ దధీచి జన్మ నేటికే ఫలించింది. ఆహో, ఆహో, అఖిలేశ్వరుడు ఆనందస్వత్యం సాగిస్తూ ఉంటే, లోకలోకాలు నిస్తబ్ధమైపోయాయే! శీర్ణ వసనులూ, జీర్ణదేహులూ అయిన ఈ ప్రమధుల కన్న విశ్వర్యసంతులెవ్వరు? తామ్రజటలు, పల్లవితామ్ర శాఖల్లాగ ఊగుతూ ఉంటే భుజగ హారాలు లవలీలతల్లాగ తూగుతూ ఉంటే, చంద్రకోరకం చిరుచిరుగా నవ్వుతూ ఉంటే, అమరగంగ అల్పాల్పంగా తుషారం రాల్చుతూ ఉంటే విశ్వమంతా పరమశివుని మంగళ దేహకాంతులు నిండిపోయాయి.

(శివుడు కైలాసం మీద తాండవం చేస్తుంటే దధీచి చూస్తాడు)

హర నటచ్ఛరణోప హతి చిట్టి ఎగయును
మిన్నువరకు వెండి మన్ను దుమ్ము !
సారెకు చంద్రకిశోర సుస్మేర తు
షారముల్ కడలంటి జారి పడును !
మల మెట్లు ఇరు కెలంకుల నిల్చు ప్రమథ చ
కోరమ్ము ల్రులు పారజాచి !
నా నుండి వెలువడి నేను శరన్నేషు
తూలిక వలె తేలుదును బయల్ల
ఎప్పుడు మునిమాపు కరగెనో ఎప్పుడు రజత
నగము సురిగెనో మ్రోల కన్నడదు బైల
అఖిల హరిదంతరాశమ్మునందు నిండి
పండె నా కోసమే అకాల షార్దూసాసి

దూరము దూరమై తొలుత లోచిన మువ్వల మ్రోత అంతలో
చేరువ చేరువె ఎడదచేరును, పారును లోన నేరులై
శ్రీరజతాద్రైపే కొలుపు చేకొనకే, దయచేసి, చంద్ర కో
టీరుడు నా హృదంతర కుటీరము లోపలనే నటించగా!

(ఈ పద్యాలు చదువుతూ ఉంటే చాలా దూరాన ఆనంద స్వత్యధ్వనులు
వినబడుతూనే ఉండాలి)

నా తండ్రి పరమశివుడు నన్ననుగ్రహించాడు. నేను సెలవు తీసు కొంటాను. ఓమ్ నమశ్శివాయ చ శివతరాయ చ.

రెండో రంగము

(చాలా దూరం నుంచి మధ్య మధ్య ఎన్నో గొంతులు 'ఓమ్ నమశ్శివాయ చ, శివతరాయ చ' అని అన్నట్లు వినిబడుతూ ఉండాలి. కైలాసం - భృంగేశ్వరుడూ, నందికేశ్వరుడూ)

- భృంగి : నందికేశ్వరా ! దధీచి ఎంత భాగ్యశాలి!
- నంది : దధీచి రుషి. దధీచి యుగకర్త.
- భృంగి : దేవతలకే ఎన్నడో కాని లభించదు కదా, పరమశివుని ఆనంద నృత్య దర్శనం!
- నంది : అది కేవలమూ భగవ దనుగ్రహం! మామగారైన దక్షపజాపతిని చూడనే లేదు. దధీచిపై దయావర్షం కురిపించాడు తండ్రి. దధీచి శివసంకీర్తనం చేశాక పరమేశ్వరుని శిరస్సు వాత్సల్యంతో రవంత ఒరిగి నప్పుడు, ఆ మహర్షి ఆవంత చకితుడైనట్లునిపించింది. దివిజ గంగ అట్టే -జలాజూలం నుంచి పారలి ముంచెత్తుతుం దేమో అన్నట్లు !
- భృంగి : అవును. ఎంత విశ్వాసంతో, ఆనందంతో వెళ్లి పోతున్నాడో! రావడం ఎంత తీవ్రమైన ఆవేశంతో వచ్చాడు?
- నంది : ఆవేశం కాక! దక్షుడూ, అల్లుళ్లు కలిసి సమస్త సంపదలతో మదించిపోయి లోకాల్ని పీడిస్తున్నారు.
- భృంగి : కాటకాలతో, కష్టాలతో ప్రజలు కంకాలాలు అయిపోయారు.

- నంది : జగత్తు మహా శ్మశానం అయిపోయింది.
- భృంగి : దక్షుడు దురహంకారి. వాడి తామసానికి మితి లేదు.
- నంది : తాను బ్రహ్మకొడుకట! ప్రజాపతల!
- భృంగి : తాను ప్రజాపతే కాని ప్రజసాఖ్యం తనది కాదే? పాపం, దధీచి కరుణావేశంలో స్తిమితంగా ఉండలేక పోయాడు. తమ రక్తమూ, మాంసమూ తిని తిని క్రొవ్వి, కొలుపు తీర్చమని తాము దిక్కు మాలిన బిచ్చగాళ్లు అయిపోయారు.
- నంది : ఆది భిక్షువు కంతా తెలుసును. భృంగీశ్వరా! భగవంతుడు తరుణం కోసం నిరీక్షిస్తున్నాడు. ఆ తరుణం రావడమూ ఆయన అనుగ్రహమే! ఈ నేరం దక్షుడు ఒక్కడిదే కాదు. దక్షుడు ప్రజాపతి. ఒక మహాయంత్రంలో ఒక చిరు భాగం దక్షుడు. పెరిగి పెరిగి భయంకర రాక్షసిగా పరిణమించిన ఒక పూర్వ విధానం అతనిది. అది పూర్తిగా తుడిచి వెయ్యాలి. కొత్త లోకం కట్టాలి.
- భృంగి : మంగళ లోకం, శివలోకం!
- నంది : ప్రజాపతి యుగం పోవాలి!
- భృంగి : కొత్త యుగం రావాలి!
- నంది : అవును. అంటే - తండ్రికి అగ్రహ మేమిటి? దక్షుని మీద పగా తండ్రికి? ఎవరు దక్షుడికి ఐశ్వర్యాలు అనుగ్రహించారో వారే వాటిని హరిస్తారు.
- భృంగి : దక్షునికి శివదర్శనం కాలేదు, నిర్బాగ్యుడు!
- నంది : నిర్బాగ్యుడు!

మూడో రంగము

(దక్ష ప్రజాపతి నగరు. దక్షుడూ, శతరూపాదేవి - చాలా దూరాన జనం కోలాహలం లాగ)

దక్షుడు : నిర్భాగ్యుడు తానూ, ఆ బూడిత పూతా, చింపిరి గుడ్డలూను, వెర్రి వేషమున్నూ, అంత కన్న వెర్రి పరివారమున్నూ!

శతరూపాదేవి : అదేమండీ అలా గంటారు?

దక్షుడు : ఎలా గనమన్నావు? ఐశ్వర్యవంతు డనమన్నావా? చంద్రుణ్ణి చూడు. అతన్ని చూడడానికి వెడితే దూరాన్నుంచే ఆ ఎదురు రావడ మేమిటి, భక్తితో ఆ పూజలూ సమస్కారాలూ ఏమిటి?

(పెద్ద తూర్యనాదాలూ, జయధ్వనాలూ, కోలాహలమున్నూ! అధ్వరోత్సవానికి ఎవరో గొప్ప వాళ్లు వచ్చినట్లు)

అడుగో మాటలోనే వచ్చాడు - అధ్వరోత్సవానికి చంద్రుడు పరివారంతో!

శతరూపాదేవి : రోహిణీ, తల్లి లందరూ వచ్చారు.

దక్షుడు : వచ్చారు. కశ్యపుడూ వస్తాడు. కశ్యపుడు మాత్రం? ప్రజాపతే. నా అంత వాడే! మామ గారిని ఎలా గౌరవించాడు! యమధర్మ రాజు, లోక పాలకుడే!

(ఒక్కొక్కరే ఎందరెందరో ఎంతో పరివారంతో మంగళ వాద్యాలతో కోలాహలంతో వచ్చినట్లు)

అమ్మాయి లందరూ వచ్చారు.

శతరూపాదేవి : నాకు సంతోషంగా లేదు. చిన్న తల్లిని, అల్లుణ్ణి పిలిపించండి!

దక్షుడు : పిలిపించనా? నేను స్వయంగా వెళ్లి పిలిస్తేనే లేదు. నేను పిలిపించనా? పిలిపించను, పిలవను.

శతరూపాదేవి : ఎందుకు అలా గంటారు? ఆ పంథం ఎందుకు? ఏం జరిగిందేమిటి కైలాసానికి వెళ్ళినప్పుడు?

దక్షుడు : ఆ! పంథమే! పిలవను, పిలిపించను. ఏం జరిగిందా? ముందు మెల్లకి రెండు ప్రక్కలా ఆయన పరివారం, బిచ్చగాళ్ల దర్శనం. అదే వాలకం, అదే వాటం. ఒక్కడూ లేవడు, పలకడు, ఉలకడు, చూడడు.

శతరూపాదేవి : (నవ్వుతూ) పోనీయండి. వాళ్లు లేవకపోతే మనకేం?

దక్షుడు : (వెలకారంగా) అవును, అలాగే. మనకేం? ఇంక మంటపం ముందు మహానందిగాడు గొరిజలు నేలలో గ్రుచ్చుతూ నిలబడ్డాడు. ఆయనకు నా ప్రసక్తే లేదు. (శతరూపాదేవి నవ్వుతుంది) లోపల శివసభలు! శివసభ! అక్కడ ఎవ్వరికీ నేను వచ్చినట్లే తెలియదు. 'వచ్చారా' అని అయినా అనలేదు ఆయనగారు. నీ అమ్మాయి అసలు తలే తిప్పలేదు.

శతరూపాదేవి : పోనీయండి వెళ్లి తల్లి! మధ్యను అదేం చేస్తుంది?

దక్షుడు : పోనిస్తా. ఊ! అన లేదు సుమా నీ వెళ్లి తల్లి సతెమ్మ! ఊ! అని నిలబడ్డాను. రిప్పున తిరిగి వచ్చేశాను. ద్వారం దగ్గర కాటకపు కంకాళా లన్నీ హే హే హే అని నవ్వావి. మహా నందిగాడు మరీ ఆనందంగా నవ్వాడు. ఇదీ అక్కడి ధోరణి. పిలవమన్నావా వాళ్లని?

శతరూపాదేవి : పిలవండి! తప్పకుండా పిలవండి. నాకు బాగా లేదు. ఇందరు ప్రజాపతులూ, ఇందరు రాజులూ ఒకయెత్తు. ఆ అల్లుడొక యెత్తు! అతని ధోరణి వేరు.

దక్షుడు : వేరనే నేనంటున్నాను.

శతరూపాదేవి : చిన్నతల్లి రానిదే ఎంత ఉత్సవం అయినా ఉత్సవం

లాగ ఉండదు. భర్త రానిదే సతీదేవి ఎలాగ వస్తుంది? అమ్మాయిని పిలిపించండి. నా మనస్సు మనస్సులో లేదు. ఏదో భయంగా ఉంది కూడా!

దక్షుడు : (పెద్దగా నవ్వుతూ) భయమా? ఎందుకు భయం? రేపటి విశ్వసభలో ఆ వికృతమూర్తి కనపడడనా?

శతరూపాదేవి : పిలిపించండి. నాకు బాగా లేదు. పోనీ అమ్మాయిని పిలిపించండి. నాకు బాగాలేదు.

దక్షుడు : పిలిపించండి- పిలిపించండి! అలాగే! అలాగే పిలిపిస్తాను. అమ్మాయినే. అంతే, అతణ్ణి పిలివను. నాకు బాగా లేదు, బాగాలేదు, బాగా లేదు! నాకు బాగుందేం? కొండకొమ్మెక్కి కూచున్నాడు. కోటి మెట్లు కూపెట్టుతూ ఎక్కానే?

శతరూపాదేవి : అదుగో, రోపాణీ, తల్లిలూ అందరూ నగరులోకి వస్తున్నారు. (స్వాగతం ఇస్తున్నట్లు ఏవైనా వాద్యాల సందడి, చాలా తక్కువ సేపు)

నాలుగో రంగము

(దక్షవజ్రాపతి యజ్ఞశాల. విశ్వసభ - దేవతలతో, లోక పాలకులతో, మహర్షులతో! మంగళ తూర్యనాదాలూ, వేద పాఠలూ, స్వాహాకారాలూ వినపడాలి. దూరాన జనం సందడి)

ఒక రుషి : (సంతృప్తిగా బొజ్జ నిమిరుకుంటూ నవ్వి నట్లు) హ హహ! దక్షా! ఈ యజ్ఞశాల లోక మోహనంగా విశ్వకర్మ నిర్మించాడు.

దక్షుడు : తమ అనుగ్రహం!

మరొక రుషి : ఈ అద్వరోత్సవము మాకు మహానంద దాయకంగా ఉన్నది. నీ జనకుడైన చతురాననుడు స్వయంగా

వేంచేసి ఉండడ మనేది.

దక్షుడు : వారి అనుగ్రహం ఇదంతా!

వేరొక రుషి : యజ్ఞపురుషుడు సాక్షాత్తు శ్రీ విష్ణు దేవుడే ఇక్కడికి అనుగ్రహించడం కూడా!

దక్షుడు : భగవంతుని అనుగ్రహం!

వేరొక రుషి : ఏమి యజ్ఞము, ఏమి యజ్ఞము! మరీచ్యవ్రీ భరద్వాజాది సప్తర్షులూ రుత్విజాలా? భేష్!

మరొక రుషి : త్రైలోక్యమూ దక్షిణాద్రవ్యమే! ఓహోహో భృగువు బ్రహ్మ. అంగీరసుడైన బృహస్పతి ఆచార్యుడు, ఏమి యజ్ఞం!

వేరొక రుషి : భృగుడూ పూషుడూ సదస్యులు. దిక్పాలకులు రక్షకులు. ధర్ముడూ, చంద్రుడూ, కశ్యపుడూ సహాయులు. ఓహోహో!

మరొకరు : ఓహోహో, కామధేనువు హవిస్సు కల్పిస్తుంది. కల్పవృక్షాలు సమిత్కుశలు సమకూరుస్తున్నాయి. ఏమి మహాధ్వరం! ఏమి మహాధ్వరం!

దక్షుడు : తమ అనుగ్రహం!

దధీచి : (గంభీరంగా) దక్షప్రజాపతీ!

దక్షుడు : ఎవరు?

దధీచి : దక్షప్రజాపతీ! అవును - ఇది మహాధ్వరమేను! అఖిల దేవతలూ అఖిలర్షులూ, అఖిలరాజులూ, అఖిల బ్రాహ్మణులూ, అఖిల నిధులతో ఈ యజ్ఞశాలలో అవతరించి ఉన్నారు. ఈ భారతీదేవే కైవారం పరిస్తుంది. ఆ లక్ష్మీదేవే అంతఃపుర స్త్రీల నలకరించింది. అవునా? అవునా? దక్షప్రజాపతీ! ఇది అధ్వరం కాదు.

- దక్షుడు : ఎవరయ్యా నీవు?
- దధీచి : ఇక్కడికి దయచేసి ఈ యజ్ఞాన్ని కీర్తిస్తూ ఉన్న బ్రాహ్మణులను కనులారా చూసి బ్రాహ్మణుడ నని చెప్పుకోలేకపోతున్నాను. నా పేరు దధీచి.
- దక్షుడు : ఏమిటా లోపం, ఈ యజ్ఞంలో. అయ్యా! ఆవేశ మెందుకు! సెలవియ్యండి.
- దధీచి : సెలవిస్తున్నా.
- సతీదేవి : (చూపుతూ లేచి) నేను సెలవిస్తున్నా, అయ్యా! దధీచీ! నీ వాగు. ఇంక నేను దక్షప్రజాపతి కూతుర్ని కాను. దధీచీ! నీ వాగు. దక్షప్రజాపతి! నాకూ ఆవేశం లేదు. ఆవేశం ఎందుకు నాకు? ఉత్సవాన్ని నందర్నించే ఆనందంలో ఊగిపోతున్నాననా ఆవేశానికి?
- దక్షుడు : ఇది ఆవేశం కాక మరేమిటి? సతీ! ఒళ్లు మరుచిపోయి ఏమిటి? ఈ యజ్ఞంలో వచ్చిన ఒచ్చే మేమిటి?
- సతీదేవి : పరమ శివుడు ఇక్కడ ప్రత్యక్షం కాకపోవడం కన్నా ఒచ్చే మేముంది?
- దక్షుడు : అది లోపమని నీకు తోచింది; కాదని మాకు తెలుసు.
- సతీదేవి : నీవు మహేశ్వరుణ్ణి ఆహ్వానించావా?
- దక్షుడు : ఎందుకు పిలవాలి? కశ్యపుడు లాగ ప్రజాపతనా? చంద్రుడులాగ చక్కని వాడనా? ఎందుకు నీ భర్తను పిలవడం? యముని లాగ లోకపాలకుడనా?
- సతీదేవి : అందుకనీ కాదు, నీ అల్లుడనీ కాదు. అఖిలేశ్వరు డని. అఖిలేశ్వరు డని పిలువమన్నాను. ఈ చంద్రుణ్ణి త్రుంపి, చింపి, సిగలో బంధించిన వాడని.

ఈ యముణ్ణి డాకాలి మడమతో తన్ని అల్లలాడించిన వాడని. నీ తండ్రి బ్రహ్మ శిరస్సు గోరు ముక్కుతో గిల్లిన వాడని. ఈ విష్ణుదేవు డతని వామాంగమని! ఎందుకు పిలవమన్నానా?

దక్షుడు : నీ కెంత అహంకారం వచ్చింది? నిన్ను నీవే మరచిపోయి మాట్లాడుతున్నావు. అఖిలేశ్వరుడా? పూజ్యుల్ని గౌరవించని అహంకారా? ఈ విశ్వసదస్సు నాలుగు మూలలా కలయచూడు. ఈ సభలో ఆ అమంగళ వేషధారిని కూర్చుండబెట్టనా? వాడి కుల మేమిటి? గోత్ర మేమిటి? పురుషుడా, స్త్రీయో వాడు? చెప్పు. ఏమని కూర్చుండ బెట్ట నిక్కడ?

సతీదేవి : అవన్నీ అని...దక్షా, నీ మీద జాలివేస్తూంది. శివుడు పరమేశ్వరుడు!

దక్షుడు : ఓహో! పరమేశ్వరునికి కూడు లేదూ, గుడ్డలేదూ? చింకిపాతలా, బూడిద పూతలా? పుర్రెల దండలూ, తన లాంటి దిక్కుమాలిన పరివారమూనా?

సతీదేవి : అయ్యయ్యో, అయ్యయ్యో! (జాలిగా అన్నట్లు) దక్షప్రజాపతీ, నీవు అంధాంధుడవు. తాను బిచ్చమెత్తి విషం మేసీ, నీకూ వీరికీ అష్ట ఐశ్వర్యాలూ ఇచ్చాడే! “శివుడే దాత, శివుండే భోక్త శివుడే చేయున్ మఖాది క్రియల్” అన్నారే రుషులు! నీవు చేస్తున్నావా ఈ యజ్ఞం? నీవా? నీవే? దక్షా, నీవే చేస్తున్నావా? నీవే?

దక్షుడు : ఒళ్ళు మరచిపోయి నీవు అలాగే మాట్లాడతావు!

సతీదేవి : హరుడే భోక్త. భర్గుడు భోగ్యము, శివుడు ప్రేరితము అని శ్వేతాశ్వతరోపనిషత్తు ఘోషించలేదూ? ఈ రుషులు మాట్లాడరేం? మునులు కనుక మౌనం. పోనీ దక్షా, ఈ సభకు చీనిచీనాంబరాలూ

రత్నకాంచన భూషణాలూ ధరించిన ఈ పదిమందే కాని కోటాను కోట్లు నీ కోసం శ్రమించి తమ రక్తమజ్జాస్థి మాంసాలను నీకు తినిపించి తాము కంకాలాలై దిగంబరులై దిక్కులేని వారై తిరిపమెత్తే వారైన ప్రమథులు కోటానుకోట్లు ప్రజలందరూ రానక్కరలేదూ? ప్రజాపతి, ప్రజాపతబ! ప్రజానేత శివుడు, నీవు కావు. ప్రజకి దూరుడ వయావు కనుక ప్రభువుకి దూరుడ వయావు.

(దూరాన్నుంచి వినపడుతూన్న ప్రళయ ప్రజాకోలాహలం. మధ్య మధ్య దగ్గరగా వస్తూ, దూరంగా పోతూ, రేగుతూ, చల్లారుతూ డమరుకం, పెద్దదోళ్ళనాదాలు, శంఖధ్వనాలు. కాని ఇంకా ఇవి పూర్తిగా దగ్గరగా రావు. దూరాన ఈ చప్పుళ్లు శ్రుతిగా నందికేళ్వరుడూ, దధీచీ మాట్లాడుతాడు. మాటలు స్పష్టంగా వినపడాలి.)

దధీచి : నందికేళ్వరా, నందికేళ్వరా!

నంది : దధీచీ, తరుణం వచ్చింది. చూడు ప్రమథ సాగరతరంగాలను. కైలాస శిఖరం నుంచి దక్షయజ్ఞ పాతాళం దాకా పరవళ్లు త్రొక్కుతూ వస్తున్నాయి. రురుడు, కపాలి, క్రోధనుడు మొదలైన ఉన్నత భైరవులు నడిపిస్తూ ఉన్న బిచ్చగాళ్ల మహా సైన్య మదిగో! అదిగో దధీచీ! లలజ్జిహ్వాడు, జ్వాలా నేత్రుడు, ఖర్వగ్రీవుడు, జ్వలితకేశుడు మొదలైన అసంఖ్యాక భూతదేతాళకోటి. దధీచీ, చూస్తున్నావా? విఘ్నేశ్వరుడు, షణ్ముఖుడు తోసికొని వస్తున్నా, మహాభూత మహాసముద్రం, శతనేత్ర సహస్ర్రాస్య మొదలైన శక్తులు బయలుదేరాయి. వీరందరినీ ఆవహించి, దధీచీ, చూడు దృశ్యాదృశ్యంగా వెలిగిపోతూన్న, దుర్నిరీక్ష్యమైన ఆ విలయా గ్రహమూర్తిని వీరభద్ర ప్రభను!

(పాట దగ్గరగా వస్తుంది)

అగ్ని వీణలు మ్రోగేరా, ఆకాశ నేపథ్యమున మానవ
భుగ్నికాయ మ్మాయెరా - పెను

బూది పారలెడు వేదపురువులు
రుద్ర నేత్రము త్రిప్పుకొని, ఉ
న్నిద్ర నేత్రము విప్పుకొని, అట
వీరభద్రుడు తరలగా, వెను వెంట రాణువ కదలగా!

కేల కేల త్రిశూలమూ ప్రతి
ఫాలమున నాభీల కేల
శ్రీర్థ వసనులు జీర్ణవపువులు
ఘూర్ణిత ప్రళయార్థవముగా అగ్ని

నీ దగ్గర ఇంక ఐశ్వర్యం ఎలా గుంటుంది? ఇక్కడే,
ఇప్పుడే, నీ కన్నుల ముందే నిన్ను వదలి బూడిదై
పోతుంది. నేను పోతున్నా.

(పెద్దగా హాహాకారాలు చేస్తున్నట్లుగా, ఏడుస్తున్నట్లుగా వాద్యాలూ, పెద్ద గోలా)

దుష్టఫణి తంత్రీ నిబద్ధ ని
కృష్టకర్మశ కపాలములు
పటు గమన వేగమున నొరయుచు
కీటకీటా ఫెటా ఫెటా మ్రోయగ ... అగ్ని

(శంఖం, గంట, కోలాహలం, డోళ్లు)

దధీచి : నందికేశ్వరా, ఒక్కొక్క ప్రమథుడు ఒక్కొక్క
కాలరుద్రుడై తాండవిస్తున్నాడు. దక్షుడూ, దక్ష
బాంధవులూ ఈ ప్రళయ కోలాహలము వినలేదా?
వినరు.

నంది : వినరు. ప్రజాపతులూ, లోక పాలకులూ ఈ ప్రళయ
ఘోష దధీచీ, యుగాంత సూచనలు ఎంత స్పష్టంగా
గోచరిస్తున్నాయి. పురాతన జీర్ణ మందిరా లేవో,

ఫెళ ఫెళా కూలి ధూళిలో పడిపోతూన్న ధ్వనులు
నీకు వినపడడం లేదా? ఆ ధ్వనులతో కలిసి
చెదరిపోతూన్న చీకట్ల మూలుగూ, దరిసి వస్తూన్న
రాకాసి ఎలుగూ వినబడడం లేదా? దక్షుడూ,
దక్షబాంధవులూ మాత్రం వినరు, వినరు.

రాకాసి యెలుగు,
చీకట్ల మూలుగు,
కాలదేవత గుండె ఒరిసి,
కాళ రాతిరి నెత్తు కురిసి
రాకాసి యెలుగు
చీకట్ల మూలుగు
లోన -

వన్నెపోయిన రంగు దీపాల
చిన్నెల్లో ఉన్నట్ట నాట్యాలు
విసుగుపుట్టి విడరు
వీను లుండీ వినరు
దగ్గరగ - దగ్గరగ
రాకాసి యెలుగు
చీకట్ల మూలుగు!

రెక్క లెగరని నెమలి సింహాసనం
ఎక్క శిర సందనిది కోటిరం
భారమే నా విడరు
చేరువైనా వినరు
బిగ్గరగ - బిగ్గరగ
రాకాసి యెలుగు
చీకట్ల మూలుగు!
లోన -

రాణపోయిన రాచనగరులో

పానుపంటని వేడి నిదరలో
మెలకువొచ్చి విడరు
విలయ మొచ్చి వినరు
దగ్గరగ - బిగ్గరగ
రాకాసి యెలుగు
చీకట్ల మూలుగు!

పైన -
కాళరాతిరి గుండె పగిలి
కాలనర్పము విషము రగిలి
చీకట్ల మూలుగు
రాకాసి యెలుగు!

దధీచి : విన్నివేల యేళ్ల ఆగ్రహమూ, పగా, ఈ సమయంలో
కట్టతెగి లోకాలని ముంచెత్తుతూంది!

ప్రమథులు : తమ కమ్మత ముంచుకున్నారు
తమ మధువు నించుకున్నారు
మాకు ఆకలి నిచ్చి
మాకు కోపం హెచ్చి
మందాకినీ ఝరుల్
మరుగర్చమం దింకు వరకు ... తమ
తమ సాగను వాడి పోదంట
తమ సుకము వేడి పోదంట
మాకు నాశము నిచ్చి
మాకు ద్వేషం రెచ్చి
పందార తరులు, హే
మంత మననమ్మందు వరకు ... తమ
తమ ఘనత కృతయుగము దెతే
తమ ప్రభుత బ్రహ్మయువైతే
మాకు సంకెళ్ళిచ్చి

మాకు మానం వచ్చి

మఘవ కోటీరమే

మంటే కౌగిలి నంటు వరకు ... తమ

నంది : దధీచీ! మహాశ్మశాన వాసులైన భూతదేతాళ కోటులు
యజ్ఞశాలను సమీపించారు. నీకూ ప్రమథాకారం
వచ్చింది. మహాభాగ్యం నీది.

(ప్రమథుల పాట దగ్గరగా, బిగ్గరగా, కసిగా, భయంకరంగా)

బురదలో పార్లేటి పురుగు
కరమెత్తి పయనమై వస్తే
గుళ్లల్లో, కోటల్లో
కుల్లిపోయే స్వార్థం,
త్రుళ్లిపడి ఒక్కటే పరుగు
బురదలో పార్లేటి పురుగు
శివమెత్తి పరికించి చూస్తే
కొండపై మింటిపై
కునుకుతున్న దైవం
ఉలికిపడి కేందికే ఒరుగు!

నంది : దధీచీ, ! దధీచీ!

దధీచి : నందికేశ్వరా !

(ప్రమథులు యజ్ఞశాల మీద పడుతూ పాట. శంఖం, ఘంట
నాదం రేగిపోవాలి. పాట మాత్రం వినపడుతూ ఉండాలి)

ఆకాశమున నెత్తు జెండా లోయి
లోకాన రాకాసి దండోయి!
ఏకాకు లొత్తిగిలి పొండోయి
ఆకొన్న రాకాసి దండోయి!

పానుపంటని వేడి నిదరలో
మెలికువొచ్చి విడరు
విలయ మొచ్చి వినరు
దగ్గరగ - బిగ్గరగ
రాకాసి యెలుగు
చీకట్ల మూలుగు!

పైన -
కాళరాతిరి గుండె పగిలి
కాలనర్పము విషము రగిలి
చీకట్ల మూలుగు
రాకాసి యెలుగు!

దధీచి : విన్నివేల యేళ్ల ఆగ్రహమూ, పగా, ఈ సమయంలో
కట్టతెగి లోకాలని ముంచెత్తుతూంది!

ప్రమథులు : తమ కమ్మత ముంచుకున్నారు
తమ మధువు నించుకున్నారు
మాకు ఆకలి నిచ్చి
మాకు కోపం హెచ్చి
మందాకినీ ఝరుల్
మరుగర్చమం దింకు వరకు ... తమ
తమ సాగను వాడి పోదంట
తమ సుకము వేడి పోదంట
మాకు నాశము నిచ్చి
మాకు ద్వేషం రెచ్చి
పందార తరులు, హే
మంత మననమ్మందు వరకు ... తమ
తమ ఘనత కృతయుగము దెతే
తమ ప్రభుత బ్రహ్మయువైతే
మాకు సంకెళ్లిచ్చి

ఫెలా ఫెలా రటన నటేశ్వరా జయ నటేశ్వరా!

కటీకంఠధృత కాకోదర

నట ఘటా ఘటిత దుర్దర తర కర్పర

పటు కఠోర కఠ హఠ హుంకారో

చ్చటులాంధాంధ క్షపాట పాటన !

నటేశ్వరా! జయ!

(ఒక్క చిటిక నిశ్శబ్దం)

శ్రీ గళుండు కృపారస శ్రీ పయోధి

ఫణిఫణా కుండలుండు విశ్వగృహమేధి

కట తటీ వాసి నిత్య నికట నిధాన

మలిక నేత్రుండు శివుడు మా అమర తరువు!

నాసలు కన్ను కొలిమి రుసరుస మన నేమి

రెండు కనులు సుధలు నిండియురలు!

వాని ఆగ్రహమ్ము వాని అనుగ్రహ

మెండ వాన లగుచు ఏలు మమ్ము!

ఎట్టి దక్షుడేని ఎట్లు విపక్షుడు

కాగలాడు ప్రేమ సాగరునకు?

తండ్రి కాన మమ్ము దండించు పండించు

భవ భవాల పుణ్యపాళి భవుడు!

కొందరు కలిసి: అసతో మా సద్గమయ

తమసో మా జ్యోతిర్గమయ

మృత్యోర్మామృతం గమయ

ప్రపన్న పారిజాతము

ప్రపన్న పారిజాతము
(భగవద్రామానుజుల గాథ)
మొదటి రంగం

[కంచితో వరదరాజ స్వామి వారి ఆలయ మంటపంల' రామానుజులూ, అనుచరులూ]

రామానుజులు : ఏం వరదదాసా! ఏదీ తిరుమొళ్ళికై ఆళ్వారు అనుగ్రహించిన ఆ పాశురం?

వరదదాసు : కణిక్కణ్ణన్ పోహినాన్
కామరు ప్పొంగచ్చి
మణివణ్ణా నీ ఇరక్క వేండాం
సెన్నాప్పులవన్ నానుమ్
పోహినేన్ నీయుం ఉండన్
వెణ్ణాహప్పాయి సురులిక్కాళ్

రామానుజులు : చెన్నా, విన్నావా! పెరుమాళ్లు భక్తులకు ఏ విధంగా అధీను డాయెన్.

చెన్నుడు : ఈ ప్రబంధాన్ని ఆళ్వారు లెప్పుడు సెలవిచ్చారో ఆ గాథ వినిపించండి.

రామానుజులు : [ఆనందంతో] అలాగే! తిరుమొళ్ళిశై యాళ్వారులవారి బహిఃప్రాణం వారి శిష్యుడు కణిక్కణ్ణన్. ఆ పురి ఏలేలుటువంటి పల్లవరాజున్నాడే, అతగాడు ఒకనాడు “అయ్యా, కణిక్కణ్ణన్! నీవు మహాకవిని గదయ్యా, నన్ను కీర్తిస్తూ ఒక కావ్యం వ్రాయవయ్యా” అన్నాడు. కణిక్కణ్ణన్ “ఎంతమాట అన్నావు పల్లవ రాజా! ఏంకోర్కి కోరావు? పెరుమాళ్ళను వర్ణించిన నాలుక పెరవాళ్ళను కీర్తిస్తుందా?” అని చక్కా వచ్చాడు. పల్లవ రాజు ఆగ్రహం పట్టలేనివాడై కణిక్కణ్ణన్ ని ‘కంచి నుంచి పా’మ్మని శాసించాడు. కణిక్కణ్ణన్ ఈ సంగతిని తన స్వామి ఆళ్వారులతో మనవి చేసుకున్నాడు. అప్పుడు వారు సాయించిన దీ పద్యం. ఏదీ, వరదదాసా! ఒక్కొక్క పాదమే మళ్ళీ చదువు.

వరదదాసు : కణిక్కణ్ణన్ పోహినాన్, కామరు పూంగచ్చి

రామానుజులు : ఆఁ ఆగు. ఈ సర్వ కామితార్థాలనే దివ్యకుసుమాలతో నిండిపోయిన ఈ కంచి నుండి కణిక్కణ్ణన్ పోతున్నాడు. ఊఁ.

వరదదాసు : మణివణ్ణా నీకీరక్క వేండాం.

రామానుజులు : సుందరాతి సుందరమైన మూర్తి గలిగిన ఓ ప్రభూ! నీవిక్కడ పవ్వళించ నక్కరలేదు. తరవాత?

వరదదాసు : సెన్నాప్పులవన్ యానుమ్ పోహినేన్

రామానుజులు : ఆహో..... అంటే ఈ దివ్యమైన ఉజ్వలమైన రసన గలిగిన కవిని నేను కూడా పోతున్నాను. ఊఁ?

వరదదాసు : నీయుం ఉండన్ వైన్నా హప్పాయి సురులిక్కాళ్

రామానుజులు : అంటే యేమిటే స్వామీ! భక్తాధీనా, నువ్వు పవ్వళించిన శేషతల్పాన్ని కూడా చుట్టచుట్టి

బయలుదేరవయ్యా అని ఆళ్వారులు హెచ్చరించడమున్నూ, కణికణ్ణన్ తో తాము కంచి నుంచి బయలు దేరడమున్నూ, వారితో పెరుమాళ్లు శేషశయ్యను చుట్టచుట్టి చంకబెట్టి వేంచేయడ మున్నూ జరిగింది. మరేముంది? పల్లవరాజు మతిపోయింది. ఆళ్వారుల శరణు జొచ్చాడు. ఇదీ గాథ. ఏ పట్టపు రాజైనా పరమ భాగవతుల పటిమ ముందు ఆగగలడా?

- గోవిందుడు : అన్నా! రామానుజా!
 రామానుజులు : ఏం గోవిందా? ఇలా వచ్చావు?
 గోవిందుడు : గురుదేవులు యాదవ ప్రకాశుల సెలవయింది. నీవు రావాలి.
 రామానుజులు : వస్తున్నా.
 చెన్నుడు : రామానుజా, మీరు వెళ్లవద్దు.
 రామానుజులు : చెన్నా, నీ వలా అనకూడదు. గురుదేవుల ఆజ్ఞ ఎప్పుడూ మనకి శిరోధార్యము.
 చెన్నుడు : ఆయనకు మీమీద చాలా ఈసు.
 రామానుజులు : తప్పు, అన్నా! యాదవ ప్రకాశులు సామాన్యులనుకొన్నావా?

స్వమతస్థాపన శక్తి అన్యమత విధ్వంస
 క్రియాశక్తి స
 ర్వ మనీషి స్తవనీయ శాస్త్ర పటలీ పాండిత్య
 సంయుక్తీయున్
 యమ ముఖ్యాఖిల యోగధారణ సముద్యత్
 ప్రాణీమవ్యక్తి ఈ
 శ మహాభక్తి

కలిగిన లోకోత్తరులు యాదవ ప్రకాశులు.
గోవిందా! నడు.

[వాద్య సంగీతం]

[యాదవ ప్రకాశుల ఇల్లు. యాదవ ప్రకాశులు. ఆయనకు ఆభ్యంజనం
చేయిస్తూ రామానుజులు]

యాదవ ప్రకాశులు : రామానుజా! శిష్యులందరిలో నీవంటే
మా కెక్కువ ఇష్టం.

రామానుజులు : చిత్తం.

యాదవ ప్రకాశులు : నీది మహా నిశితవైన మేధ, చక్కని
స్వభావమూను!

రామానుజులు : తమ అనుగ్రహం. అలా సెలవీయవద్దు.

యాదవ ప్రకాశులు : [ప్రగల్భంగా నవ్వి] నీకు మాయెడ కూడా భక్తి
తాత్పర్యాలున్నాయి. మేం ప్రచారం కావిస్తున్న
సత్యమతస్థాపన మంతా ఇక్కడైని నీ ద్వారా
కావలసి ఉంది.

రామానుజులు : ధన్యుణ్ణి!

యాదవ ప్రకాశులు : ఏదీ - ఇందాకటి శ్రుతి - 'కప్యాస పుండరీకాక్ష'
దానికేమర్థం చెప్పాము? మర్రి-టాసనముతో
సమానమైన విలోచనములు కలివాడు అని.
అవునా?

రామానుజులు : [దుఃఖంతో] ఆఁ. ఆఁ. గురుదేవా! అపచారం,
అపచారం!

యాదవ ప్రకాశులు : ఏమిటా అపచారం?

రామానుజులు : శ్రుతికి అపార్థాపత్తి అపచారం కాదా స్వామీ!
నీటిలో పుట్టిసూర్యరశ్మి చేత వికసించిన పద్మా
వంటి నేత్రాల వాడనడానికి మారు విపరీతమూ
భయంకరమూ అయిన -

యాదవ ప్రకాశులు : చాలులే! నేను చెప్పిన అర్థమే సరి.

రామానుజులు : కాదు.

యాదవ ప్రకాశులు : [కోపంగా] అదే సరి.

రామానుజులు : కాదు [తీవ్రంగా]

యాదవ ప్రకాశులు : అవురా రామానుజా! నాకన్న పండితుడవయ్యావే? ఆచార్యునకు పంగనామాలు పెట్టే అఖండ శేముషిని సంపాదించావే!

రామానుజులు : నేనలా అనుకోవడం లేదు. నేనెప్పుడూ తమ శిష్యవరమాణువునే. అయినా ఆచార్య ద్రోహమేనా చేస్తాను గాని ఆత్మ ద్రోహం చేసుకోలేను.

యాదవ ప్రకాశులు : అవురా నీది నక్క వినయమూ, పిల్లి శీలమూ, అని నాకు తెలియలేదు. పో, బయటికి పో, నాయెదుటి నుంచి!

[వాద్య సంగీతం]

రెండో రంగము

[కంచితో - వీధితో - యాదవ ప్రకాశుల శిష్యులు]

శ్రీశైలం : సోమయాజీ ఆగు. ఆగ మంటున్నాను. ఎక్కడికి పోతున్నావు?

సోమయాజి : రామానుజుల ఇంటి కయ్యా, శ్రీశైలం!

శ్రీశైలం : మళ్ళీ రామానుజుల ఇంటి కేమిటయ్యా? ఇది మూడోసారి వాడు గురువుల్ని ధిక్కరించడమూ,

పోవడమూను. సాగనంపడం, స్వాగత మివ్వడం.
ఇదీ గురువుగారి పని. వాడు గోముఖవ్యాఘ్రం.

సోమయాజి : వాడిది నక్క వినయం.

శ్రీశైలం : వాడిది పిల్లి శీలం, పింగళాజవమున్నూ.

సోమయాజి : వాడిది వట్టి బక ధ్యానం.

శ్రీశైలం : ఏదో పెద్ద తెలివితేటలున్నట్టు, మహా మంచి
వాడిలాగా మొహం పెట్టి, ఏదో మహా పెద్ద ఇది
లాగ

సోమయాజి : అయితే ఇప్పుడు రామానుజుల దగ్గరికి ఎందుకు
వెడుతున్నానో తెలుసా? వాణ్ణి పన్నిద్దరాళ్ళారుల
దగ్గరకి పంపెయ్యడానికి

శ్రీశైలం : అదేమిటి - ఆఁ బాగుందే -

సోమయాజి : హోరి వీడి హరిభక్తి కూల! వీడి సంగతి గురువుగారికీ
తెలిసిందిలే. ఇప్పుడు గురువుగారి కాశీ ప్రయాణం
లేదా? రామానుజుల్ని కూడా బయలుదేర
మంటున్నారు.

శ్రీశైలం : ఆఁ అయితే!

సోమయాజి : అందరం బయలు దేరతాం. కాశీ కావిచ్చగ్ల
మనమూను. తోవలో అడవులూ వస్తాయి, కొండలూ
వస్తాయి.

శ్రీశైలం : నదులూ వస్తాయి, లోయలూ వస్తాయి. విషయం
ఏమిటో చెప్పుదూ చంపక!

సోమయాజి : [నెమ్మదిగా] తోవలో ఏ వింధ్యారణ్యంలోనో, ఏ
పులికో, ఏ తోడేలుకో నివేదనంగా [నవ్వుతాడు]

శ్రీశైలం : నివేదనంగానే? రామానుజుల్నే? [నవ్వుతూ]
నాకు ఒళ్లు మండిపోతోందిలే!

సోమయాజి : అందుకనే రా, కంపానదిలో మునగడానికి పోదాం.

[వింధ్యాటపుల్లో]

[రామానుజులూ - తమ్ముడు గోవిందుడూ]

గోవిందుడు : [నొక్కిన గొంతుతో] అన్నా - అన్నా -

రామానుజులు : ఆఁ. ఎవ రది? ఏం గోవిందా?

గోవిందుడు : ఆగు, ప్రమాదం.. నువ్వింక ముందుకు వెళ్ళద్దు.

రామానుజులు : అదేం గోవిందా? గురువులూ వారూ ఏరి?

గోవిందుడు : ఆ గురువులు చేసిన పనే ఇది. కాశీ ప్రయాణ మనే మిష పెట్టి, ఈ వింధ్యారణ్యానికి నిన్ను బలి ఇద్దామని. నన్ననుమానిస్తారు. నేను పోతాను. నువ్వు తప్ప పోయావని చెబుతాను. అనుకున్నంత పనీ అయిందని సంతోషిస్తారు. పోతా నిన్నాభగవంతుడే రక్షిస్తాడేలే!

రామానుజులు : తమ్ముడా! గోవిందా! (నవ్వి) హఁ - వెళ్లిపోయాడు. (మళ్ళీ నవ్వి) ఏమి లీ వింత? పాపం ఈర్ష్య ఎంత పని చేయిస్తుంది? చెన్నయ్యన్నాడు కూడా వద్దని. అయినా గురువుల కపచారం తలపనైనా కూడదు. ఇప్పు డెక్క డున్నానో ఏమో? వెలు పోవాలో ఏమో! నా తండ్రి వరదరాజస్వామిదే భారం. చీకటి పడుతోంది. ఈ కీకారణ్యంలో నాకు భయమే వెయ్యడం లేదు. ఎక్కడ లేడు నా వరదుడు - నన్ను కాపాడటానికి? తండ్రి, వరదయ్యా! అమ్మా పెరిందేవీ! ... పెరిందేవీ! వరదరాజస్వామీ!

రామానుజులు : ఎవరది? చీకటులు ఒత్తిగించుకుంటూ ఆ వచ్చేది?

మగచెంచు : ఓ ?

రామానుజులు : అయ్యా, మాది కంచి. కాశీయాత్రకు పోతూ
కారణాంతరాల వల్ల ఇక్కడ డాగాను. మీ రెవరు?

ఆడ చెంచు : మే మెరకల వాళ్లం.

మగ చెంచు : నాపేరు ఓబళేశు.

ఆడచెంచు : నాపేరు లచ్చి.

రామానుజులు : నాపేరు రామానుజుడు. మీరెక్కడికి పోతున్నారు?

మగ చెంచు : కంచి వరదయ్య కొలువుకి.

ఆడ చెంచు : పెరిందేవమ్మను చూడాలని.

రామానుజులు : నేనూ వారిద్దరినీ చూడాలని వెడుతున్నాను.

ఆడ చెంచు : భక్తులు పిలుస్తే ఆరే వత్తారంటగా -

రామానుజులు : నేను అంతటి భక్తుణ్ణి కానమ్మా!

మగ చెంచు : కుయ్యో మని పిలిస్తే గొబ్బున పరుగెత్తుకొని వత్తా
డంటగాదూ వరదయ్య! మా సోములోరు చెప్పాడు.

రామానుజులు : అట్లాగే పిలుస్తా నయ్యా.

ఆడ చెంచు : ఈ అడవుల్లో మెకా లున్నాయని భయం లేదా?

రామానుజులు : మీ రున్నారు గదమ్మా, భయం ఏమిటి?

మగ చెంచు : అవును, భయం లేదు. మేం ఉన్నాం. ఈ సెట్టు
కింద పడుకుందాం. దా, ఈ రేతికి.

(విరామం)

ఆడ చెంచు : వొయ్యోయ్! నాకు దాగం ఏత్తంది.

మగ చెంచు : ఆడమద్దితోపు యెనకాల మంచి బావుంది. చల్లంటి,
తియ్యంటి నీరు. ఈ సీకట్లో యెల్లై తప్పొతాం.

రామానుజులు : అయ్యా, మీరు వెళ్లవద్దు. నేను పోయి తెస్తా.

కొంచెం వెలుగు వస్తే ...

(కొంచెం విరామం)

ఆడ చెంచు : ... వోయ్యోవ్. దాగం!

రామానుజులు : అమ్మా, వెడుతున్నాను. వెలుగు కూడా వచ్చేటట్టుంది. మీ రెవరో కాని మీరు వచ్చి నప్పటి నుంచీ రాత్రి భయపడినట్లు పరుగెత్తుతోంది. .. ఆ మద్ది తోపు వెనకాలేగా - పోయి వస్తా.

(విరామం)

ఆడ చెంచు : అహో, మన యెడల ఎట్టి భక్తి తాత్పర్యాలు!

మగ చెంచు : [వారిస్తూ] అడుగో నీటితో వస్తున్నాడు.

రామానుజులు : అమ్మా, దోయిలి పట్టు

ఆడ చెంచు : (తాగి) అబ్బా! దాగం తీరలేదు.

రామానుజులు : పోయి మళ్ళీ తెస్తా నమ్మా

(విరామం)

మగచెంచు : అతనొచ్చేలోగానే మనం మాయమై పోదాం. వెలుగు బాగా వచ్చేసరికి కంచి పరిసరాల్లో ఉన్నట్టు అతనికే తెలుస్తుంది.

(సంగీతం)

రామానుజులు : ఏరీ, ఎరుకు దంపతులు? అమ్మా! మంచినీళ్లు తెచ్చాను. ఏ మీ వింత? ఎంత త్వరగానైనా కనుచూపు వేర దాటిపోలేరే! ఆఁ. తెలిసింది. నా తండ్రీ, వరదయ్యా, తెలిసింది అమ్మా, పెరిందేవమ్మా, నీ అనుగ్రహం. తెలిసింది! ఓహూ! అ దేమిటి? ఆ వింధ్యారణ్యం ఈ మావితో పయిందేం? ఇది నే నెరిగున్నదే అడుగో వేగవతి. అదే యథోత్కారి

ఆలయ గోపురం. అరరే! అది వెక్కుంఠ పెరుమాళ్లు
కోవెల. అదిగో నా తండ్రి వరదరాజ స్వామి
మందిర గోపురం! ఆహా! ఏమి టీ భగవల్లీల!

నాగాచల నివాసాయ నిత్యాయ పరమాత్మనే ||
వరదా యాప్రమేయాయ గోవిందాయ మహాత్మనే
తల్లీ, నీదీ ఈ అకారణ వాత్సల్య మంతా నీది. మా
అమ్మవు కావూ?

శ్రీ భాగ్యరేఖా ముదపాదయంతీం
శివంకరీం సింధుర మందయానామ్/
శీతాంశు బింబ ప్రతిమాన వక్త్రం
క్షీరాబ్ధి కన్యాం శిరసా నమామి!

సరోజ హస్తే ! సకరీట మస్తే!
సమస్త కల్యాణ గుణ ప్రశస్తే
హృద్యైః సవద్యై శరణం ప్రపద్యై
పద్యై లంఘి పద్యై! తవ లోకమాతా!

జననీ జగదారాధ్య
జనార్దన కుటుంబినీ
పాయా దసాయా దనిశం
సయోజ వన వాసినీ ||

(కంచిలో శ్రీరామానుజుల ఇల్లు - కొన్నాళ్లకు)

రామానుజులు : ఏమిటీ సందడీ?

తంజ : ఏ ముందీ? సాపాటుకు వచ్చిన అతగా డెవరు?

రామానుజులు : కాంచీ పూర్ణుడు.

తంజ : అదేమో! తిరుక్కచ్చి సంచి కాదూ? బ్రాహ్మడేనా?

రామానుజులు : భాగవతుడు.

తంజ : ఇదో కొత్త కులం లాగ ఉందే.

రామానుజులు : ఆ. అలాంటదే.

తంజ : 'భాగవుతు లనీ, ప్రపన్ను లనీ నానా గోత్రీకుల్ని సాపాటు కని పిలవడం, ఇల్లు కడగలేక నేను చెడడమూను. కంచిలో ఉన్న గోమయం అంతా ఇక్కడ తగలేసినా పరిశుభ్రం కాదు. ఊరూ వాడూ తగలడుతుందని కాని రవ్వంత అగ్నిహోత్రం అంటేద్దామనుకున్నా నీ ఇంటికి.

రామానుజులు : చా లింక. ఆగు! ఇది మూడో అపచారం.

తంజ : ఆఁ. అపచారమే! మొదటిది దాని కెవరికో తిండి పెట్టకపోవడం. ఇంకో టేమిటండీ?

రామానుజులు : మొన్న బావి దగ్గరకి నీళ్లకు పోయావు కాదూ?

తంజ : అవును. మీ గురువుగారి భార్య కూడా అక్కడ సిద్ధమయింది. ఏం? విస్ఫాటం ఆవిడగారికి! రివున్న చేతులూపుకుంటూ నీళ్లు తోడేసరికి నాలుగు చుక్కలెగిరి నా బిందెలో పడ్డాయి. ఆవిణ్ణేం తిట్టానా? కొట్టానా? నా బిందెలో నీళ్లు నే నొలక పోసు కున్నాను. మళ్లీ చచ్చినట్లు తోడుకున్నాను. ఆవిడగారి కెంత కోపం వచ్చిందీ? నీ గురువుగారి భార్యనని తెలియదా అంది. గురువుగారి భార్య అయితే ఆచారాలూ చట్టుబండలూ లేవు?

రామానుజులు : చాలులే! ఇక నీతోవ నీది, నాతోవ నాది. పాపం ఏ మనగలను? పరదదాసు నిచ్చి పంపుతాను. నీ తండ్రి ఇంట నాల్గనా ఘండి రా.!

తంజ : (ఏడుస్తూ) అలాగే పోతాను మీకంత బరువైతే. నలుగురూ ఎవరిది తప్పంబారో చూద్దాం.

రామానుజులు : సరే. నేనూ కోవెలకి పోవాలి.

మూడో రంగం

[కాంచీపురం. ఉదయం. పరదరాజస్వామి ఆలయం]

కాంచీపూర్ణుడు : మహాపూర్ణా! నీకు తెలియని దేమున్నదయ్యా!
ఇది వరకు ఆశ వందారులు రెండుసార్లు ఈ కంచీకి
విజయం చేశారు. రామానుజుని దౌదొలనుంచి
చూడడమే కాని 'రావయ్యానాతో కంచీకి' అన్నారు
కారు. ఇప్పుడు డాశవందారులు అవతారం చాలించే
సమయంలో వచ్చావు.

మహాపూర్ణుడు : కాంచీపూర్ణా, మన ఆచార్య ప్రభువులకు తెలియని
దేముంది? త్వరగా కంచీకి పొమ్మన్నారు. నిన్ను
కలుసుకొమ్మన్నారు. నీతో రామానుజుని దర్శించ
మన్నారు. అతన్ని సమీపించగానే తాము రచించిన
స్తోత్రం పఠించ మన్నారు. తప్పుదు. రామానుజులు
భాగవత మత స్థాపన కోసం అవతరించిన ఆదిశేషులే
అన్నారు. అయితే కాంచీపూర్ణా! అక్కడ ఆశవం
దారు లే స్థితిలో ఉన్నారో అని మనస్సు ఊరికే
చెదిరిపోతూ ఉంది. రామానుజుడీ దారినే వస్తాడా?

కాంచీపూర్ణుడు : ఆ! వచ్చే వేళయింది. ఈ వరకే శాలకూపం
నుండి తిరుమజ్జనం కోసం నీరు తెస్తూంటాడు.
ఆహా! నాహృదయం లాగే ఈ తిరువీధి, ఈ
మండపం, ఈ గోపురం, ఈ గంటలు, ఈ ప్రపన్నులు
రామానుజుని అడుగు సవ్వడి కోసం ఊపిరి బిగబట్టి
చూస్తూంటారు. తెలుసునా? అడుగో మహాపూర్ణా!
అడుగో!

అడుగో ఆతడై క్షీరసాగర సముద్యతేన
సంకాశముల్ మడుగుల్ దాల్చి, మృణాల తంతు
నిభ శుంభ ద్రుహ్మసూత్రంబు లే
ర్పడ, ఆత్మోచిత వేషభాషలను వొప్పన్,
సముడై దారి లో

యెడుల భక్తవళి కెట్టు లొత్తి గిలున్,
యెట్లాదలన్ వంచున్!

మహాపూర్ణుడు : ఔరా! బాలార్కబింబింలా ప్రకాశిస్తూ కూడా ఎంత
శాంతంగా, సుందరంగా చల్లగా ఉంది ఈతని మూర్తి!
ఎదురుగా పోనా కాంచీపూర్ణా?

కాంచీపూర్ణుడు : వద్దు వద్దు. ఆలయంలోనికి పోనీ! అర్చన కానిచ్చి
రానీ!

మహాపూర్ణుడు : నే నంతవరకూ ఇతనికి దూరంగా ఉండలేను.
ఆశవందారుల ఆజ్ఞ కుడా నన్ను స్త్రీమితంగా
ఉండనీయడం లేదు. కాంచీపూర్ణా! మనమూ దేవళం
లోకి పోయి దూరాన నిలిచి వరదయ్యను ఈ
అయ్య ఎట్లు కీర్తిస్తాడో విందాం. నడు నడు.
అదుగో అది క్షీరసాగర ఘోషలాగో, పాంచజన్య
ధ్వని లాగో ఉంది ఆ కంఠస్వరం.

[రామానుజుల గొంతు అంతకంతకు దగ్గరగా వినబడుతుంది]

రామానుజులు : శ్రీమన్నహస్వర రత్నచ్చటోదారకోటీర కోటీ రవి
జ్యోతిరాటీకనోద్భేద వశ్యద్వన ధ్వాంత విభ్రాంతి
కృత్కుంతలా - అత్యంత కాంతాళి కాంతాళి
రామాననా, ఇందిరా మాన సాధీన నానా జగద్వల్లభా,
గల్ల భాన్వన్మణీ మండలాఖండ లా లిత్య
భాక్కుండలా, కుండలీశాన తల్పా, ఉరఃస్థాయి
తల్పా, సదా నిర్వికల్పా, కనతొక్తుభాకల్పకా,
సత్యసంకల్పకా, భక్త బృందాలయాళింద కల్పా,
అనల్పానుకంపా మతీ!

[ఆలయం గంటలు, సన్నాయి, రవంత గట్టిగా మోగాలి]

మహాపూర్ణుడు : ఆహో! వరద రాజ ప్రభువులు కన్ను లరవిచ్చినట్లుగా,
శిరస్సు రవంత వంచి ఆలకిస్తున్నట్లుగా అనిపిస్తున్నది.

ఆహో! నేనిప్పుడు తాయారు శ్రీ పెరుందేవిని కీర్తిస్తాను. రామానుజయ్యను శ్రీరంగానికి అనుగ్రహించమని.

శ్రీ మన్మహాభోగ రమ్యార్థభాగస్ఫుర త్కెస్తుభాభ్యాక రత్న ప్రభా పాలికా శృంఖల ప్రోల్లసల్లాంచనోద్వల జివ్హాప లానీక సత్సీరికా విష్ణు వక్షస్థలీ కేలికాడోలికా ఫేలినా లోలశీలే! నమల్లోకపాలే, విశేషాదరాసమ్ర భాషాదికాశేష గీర్వాణ యోషామణీ నీలశోభాస్పదా రాశ దీర్ఘాలకానీక దీప్తిచ్చటా భంగభృంగావళీ సంగ రంగత్పదాబ్జే! సముద్యన్మృఖాబ్జే

[అలయం గంటలు, సన్నాయి రవంత గట్టిగా మోగ్రాలి. అరచిటిక నిశ్శబ్దం. సన్నాయి గంటలు దూరమౌతాయి. దేవళం వెలుపల అడుగుల చప్పుడు]

రామానుజులు : ఓహో! అమ్మ వారి నెంత మనోహరంగా కీర్తించాడు. ఆ సోహిత్యం లక్ష్మీదేవికల్యాణ గుణాలను కీర్తిస్తున్నట్లే ఉంది గాని. ఆ కంఠరవంలో మాత్రం అవసరంగా దేనినో అర్థిస్తున్నట్లు ఉన్నది. ఇదిగో ఆ భాగవతులు మన కాంచీపూర్ణుడితో ఇక్కడ వేంచేసి ఉన్నారు. వీరి దర్శనం చేసుకుంటాను. అయ్యా! తమ తిరువడిమళ్ ఆశ్రయిస్తున్నాను. తమ రెవరో ఏ గ్రామం నుండి విజయం చేశారో చెబుతారా?

కాంచీపూర్ణుడు : అయ్యా, వీరు శ్రీ యామునాచార్యుల వారి శిష్యులు.

మహాపూర్ణుడు : ఆశవందారుల అంఘ్రి రేణువను!

రామానుజులు : దాసానుదాసుడను!

కాంచీపూర్ణుడు : అయ్యా! రామానుజా! ఆశవందారులు వీరిని నీకోసమే పంపారు.

రామానుజులు : ఎంత ధన్యుణ్ణి! వారి ఆజ్ఞ ఏదో సెలవిస్తారా?

మహాపూర్ణుడు : నిన్ను శ్రీ రంగానికి తీసుకుని రమ్మని -

రామానుజులు : అయ్యా! నేను ఈ కాంచీపూర్ణులవంటి పరమ భాగవతుల్ని సేవించుకుంటూ, తాయారునూ, వరదయ్యనూ దర్శించుకుంటూ ఈ కంచిలో కాలక్షేపం చేసుకుంటున్నాను. వరదయ్య నన్నా కంటికి రెప్పలాగ కాపాడుతున్న దైవం. ఇన్నాళ్ల నుంచీ ఈ వేగవతి నా కాలుష్యాన్ని కడుగుతూ ఉంది. ఇది నాపాలి వైకుంఠం!

మహాపూర్ణుడు : అవు నలాగే! అయితే శ్రీ రంగం భూలోకవైకుంఠం. అక్కడ శ్రీ మన్మహావిష్ణువులు శేషాహి పె విజయం చేసి ఉన్నారు. అయ్యా, రామానుజా! నీవు భాగవత మతస్థావనకై భూలోకాని కవతరించిన ఆ ఆదిశేషమూర్తివే అని ఆచార్య ప్రభువులు సెలవిస్తున్నారు. నీ వల్ల సత్యమత స్థాపనం కావలసి ఉంది. ఆశవందారు లంత్యశయ్యపై ఒరిగి ఉన్నారు. నీతో సెలవియ్యవలసిన వేవో ఉన్నవి. వారి మనస్సు చాలా తొందరపడుతూంది. తొందరగా రా. ఆలస్యం చెయ్యకు. వెంటనే!

కాంచీపూర్ణుడు : ఆశవందారుల ఆజ్ఞ భగవదాజ్ఞ వలె శిరోధార్యం. రామానుజా! కదలవయ్యా, కంచి నుంచి శ్రీ రంగానికి.

మహాపూర్ణుడు : అన్న, విన్నావ రామానుజా! మన యాము నాచార్యు లిడిన యానతి గదయ్య!
నీరాకకె సారె సారె కారయును, చూ
పుల దేశికులు ప్రాణములను నిలిపి
భూలోక వైకుంఠము గదయ్య మన అయ్య
రంగయ్య విడియు శ్రీ రంగ నగరి

లావణ్య శేవధి రంగయ్య కారుణ్య
 నీరధి రంగయ్య నిన్ను నన్ను
 సాకనో గద ఆట నిరజా తటమున
 వీడు వీడి ఈ నాడు కావేరి తీర
 మందు కొలువుండు దేవి తాయారు తోడ
 ప్రేమ రసపూర్తి శ్రీరంగధామ మూర్తి!

స్వాభావి కాననధి కాతిశయేశితృత్వం
 నారాయణ త్వయి సన్నువ్యతి వై దికః కః?
 బ్రహ్మ శివ శృతమఖః పరమస్వరా డే
 త్యేతేపి యస్య మహిమార్ణవ విప్రవస్తే

రామానుజులు : ఓహో! ఎవరు రచించారు ఈ దివ్యశ్లోకాన్ని?

మహాపూర్ణుడు : శ్రీ యామునాచార్యులు.

రామానుజులు : అయ్యో, వారిని దర్శించే భాగ్యం నాకు కలుగు
 తుందా?

మహాపూర్ణుడు : సులభంగా. అందుకే కదయ్యా నిన్ను శ్రీరంగానికి
 రమ్మంటున్నాను.

రామానుజులు : నడవండి - ఇల్లాగే వస్తున్నాను. ఒక్కసారి వరదరాజ
 ప్రభువుల వద్ద సెలవు తీసుకుంటాను. తండ్రి
 సెలవియ్యవద్దా చెప్పండి పోయే లోగా
 శ్రీతాయారు పాదాలను కళ్ల కద్దుకోవద్దా,
 చెప్పండి? వస్తున్నాను.

స్వామి! ఓ వరదరాజా! ఒక్క సెలవే!
 రమ్మని తల యూపకాదేవతాండ్రీ!
 ఓ పెరుందేవమ్మ! ఊ! యనేరాడొంకెం
 బెదవుల వెన్నెలల్ పొదివి తల్లి!
 ఏ మందువో ఆన తీగదయ్యలను
 త్కారి ఆశ్రిత జనతాపహరణ
 వేగవతీ సుధావీచి ఎన్నడు విందు

నే ఎలుగెత్తి నాకేమ్ము సెలవు

శిరసుపై ధరియించి దేశికుల యాన
పోవలయు గాదె శ్రీ రంగపురికి సెలవు!
భాగవతులార సెలవు ప్రవన్నులార!
కరిగిరి! సెలవో కాంచికా పురమ్మ!

కాంచీపూర్ణా, సెలవు! నడవండి స్వామీ!

[శ్రీ రంగానికి పోయే మార్గం జనం కలకలం మాటల్ని ముంచెయ్య కూడదు]

ఇద్దరు : ఏదయ్యా, వెకుంతం?

మరిద్దరు : శ్రీ రంగం, శ్రీ రంగం!

అన్ని గొంతులు : భూలోక వెకుంతం
శ్రీ రంగం శ్రీ రంగం

మహాపూర్ణుడు : అన్న! విన్నావ రామానుజా! కావేరి
గొంతులు పాటతో సాటియే ఆ ప్రవన్నుల మాట
ఈ దరిద్ర వచస్సు లెట్లు వర్ణించునో
యీ రంగశాయి కొల్వున్న వెకుంతమ్ము!

రామానుజులు : నడవండి మహాపూర్ణా, తొందరగా. మనమూ
పాడదామా కలిసి వీరితో?

రెండుగొంతులు : ఎవరయ్యా మన దైవం

మరి రెండు : రంగయ్యా రంగయ్యా

అన్ని గొంతులూ : కావేరి రంగయ్యా
కస్తూరీ రంగయ్యా

మహాపూర్ణుడు : ఆ వంక శ్రీ దేవి, ఈ వంక భూదేవి
నలువంక పర్యంక పాళిగా శేషాహి
శ్రీ సుదర్శన పాంచజన్య కామోదకీ
శ్రీ వత్స కౌస్తుభమ్ములతో రమాజాని.

రామానుజులు : ఆహా - మహాపూర్ణా! నేను శ్రీరంగానికి
పోతున్నట్లు లేదు. శ్రీరంగమే శేషశాయిత్
నాకెదురైనట్లుంది. అదిగో తిరువరంగాన్ని
ప్రత్యక్షం చేస్తున్నారీ భాగవతులు!

రెండు గొంతులు : ఏ ఊరూ ఏ వారూ

మరి రెండు గొం.: ఏ సీమా పోతారు?

అన్ని గొంతులు : శ్రీరంగం పోతామూ
శ్రీచరణా దాసులమూ
అడియేనూ దాసులమూ
దాసానూ దాసులమూ

మహాపూర్ణుడు : తిరువరంగములోన దినదినము తిరునాళ్లు!
తిరువరంగములోన నరులెల్ల తిరుముళ్లు
ఏడు ప్రాకారాల వీడెల్ల తిరుమాళి
గలను వనమాలి మంగళ గాథలే మ్రోగు!

రామానుజులు : అయ్యయ్యో, ఈ ప్రపన్నుల సావాసం పదల
లేకున్నాను, గాని ఈ వరకే రెక్కలు తొడుగు
కొని శ్రీరంగం పోవలసిన వాణ్ణి కదా!
అయ్యయ్యో!

రెండు గొంతులు : కావేరీ కెరటాలా
కలకలమూ అదిగదిగో!

మరి రెండు గొం.: కోవెలవై బంగారూ
గోపురమూ అదిగదిగో

అన్ని గొంతులూ : కోవెలలో రంగయ్యా
కొలుపుండే నది గదిగో

మహాపూర్ణుడు : తొలిప్రాద్దు బంగారు తలపాగ చుట్టగా
 మలునందె మాణిక్య మకుటమ్ము పెట్టగా
 ధగధగా ధగధగా దౌదౌల నదె యదే
 రంగపుర గోపురోత్తుంగ తర శిఖరాళి
 గొంతెత్తి పిలుచు వేగుంబోక కావేరి
 తరగలై కరుగు పుష్కరిణీ శిశిర వారి!
 లాలించి లేపు కేలం దట్టు వలిగాలి!
 ఉలికిపడి లేచు కోవెల తోట వలిగాలి

రామానుజులు : రంగవిమానం మీద సుదర్శనాన్ని దర్శించే ఈ
 ప్రపన్నులు ఎలాగ పరవశులై ధూళిలో సాగిరిపడు
 తున్నారో! వీరి దేహా లంటిన ఈ మంటిని
 తిరుమణి లాగ నా నొసటను అద్దుకుంటాను.
 మహాపూర్ణా! తీరా రంగపురి సమీపించాక ఇంత
 ఆనందంలో కొంత కలత నా మనస్సును బాధ
 పెడుతుంది. ఆచార్యులెలా ఉన్నారో! అయ్యా,
 నడు. ఆపురప్రాంతాన ఆ జనం ఏమిటి? ఆ
 కలకలం ఏమిటి?

మహాపూర్ణుడు : నడు, రామానుజా! తొందరగా. అబ్బా! అది
 కావేరి ఒడ్డున శ్మశానం. అమ్మయ్యో ఆశవందారు
 లెలాగ ఉన్నారో? నా హృదయాన్ని పట్టుకో లేక
 పోతున్నాను. అయ్యయ్యో! ఆశవందారు లెలా
 ఉన్నారో? అడుగో అతడు వరరంగయ్య లాగ
 కనపడుతున్నాడు. కలవరపడుతూ కంచినైపు
 ఎదురు తెన్నులు చూస్తున్నాడు. అవును
 రంగయ్యే! రామానుజా, అయిపోయింది!

రామానుజులు : [దుఃఖంతో] నేను క్షమార్హుణ్ణి కాను. నేను భాగ్యశాలిని
 కాను. ఎంత ఆరిస్యం చేశాను. ఆచార్య దేవులు
 నేను రాగానే కళ్లు తేరిపార విప్పి - నన్ను చల్లగా

చూస్తారనీ, చిరునవ్వు నవ్వుతారనీ, అంత దూరాల నుండగానే చేతులు నావేపు చాపుతారనీ, నేను వారి పాదాలమీద పడిపోతాననీ ఎంత అనుకున్నాను!

మహాపూర్ణుడు : [దుఃఖంతో] ఆశవందారులు అవతారం చాలించి కూడా నీ కేదో ఆదేశం అనుగ్రహించి ఉంటారు. వర రంగా వర రంగా ఎప్పుడయ్యా వర రంగా!

వర రంగడు : ఉదయాన రంగగోపురంమీద తొలి సూర్య కిరణం వాలబోతుంటే... రామానుజులా అడియేన్ దాసోహం!

రామానుజులు : అడియేన్ దాసోహం.

వర రంగడు : ఈ వింత విన్నావా మహాపూర్ణా! మరణశయ్యా గతులైన ఆచార్య ప్రభువుల సంగతి? వారి కుడిచేతి మూడు వేళ్లు ముడుచుకొని ఉన్నాయి, తెలుసునా?

రామానుజులు : ఆఁ ఆఁ వారు నా కాదేగించినవి మూడు కార్యాలున్నాయన్నమాట. నడవండి. ఆశవందారులు అస్తమించారంటారే, వారు మరణించడ మేమిటి? నడవండి తొందరగా.

వర రంగడు : ఇదుగో తప్పుకుంటున్నారు. తలలు వంచుకొని ఈ శిష్యులూ, ప్రపన్నులూ!

రామానుజులు : (దుఃఖంతో) ఆచార్య ప్రభూ! రామానుజుడు వీడు. నీ పాదాలు కళ్లకద్దుకుంటున్నాడు. తమ సెలవేమిటి? నేను వచ్చాను. నేను వచ్చాను ప్రభూ! (అందరూ దుఃఖిస్తారు) అయ్యా, విన్నారా? ఆచార్యులేదో సెలవిస్తున్నట్లున్నారు! నే నాముఖానికి దగ్గరగా చెవి పెట్టుకుని వింటాను ఆఁ తెలిసింది ప్రభూ! నేనలాగే చేస్తాను. తమ సెలవైతే, రంగేశ్వరుల అనుగ్రహం ఉంటే - బ్రహ్మ

సూత్రాలకు భాష్యం వ్రాస్తాను.

జనం : అరే! ఆహా! ఓహో! ముడిచిన వేలు ఒకటి ఎలా తెరుచుకుందో!

రామానుజులు : చిత్తం ప్రభూ, సహస్రనామానికి వ్యాఖ్యానం విరచిస్తా!

జనం : అయ్యో, రెండో వేలు కూడా చూశారా!

రామానుజులు : శ్రీ పన్నిద్ద రాళ్వారుల ప్రభువులు సాయించిన దివ్య ప్రబంధానికి కూడా! ఆచార్యప్రభూ! ఈ కించిద్జ్ఞానిపైదాసునిపై ఎంత భారం మోపారు! తమ అనుగ్రహం ఉండాలి కాని, సెలవు.

నాలుగో రంగం

(తరుక్మాట్టియూర్ లో గోష్ఠీపూర్ణుని ఇంటివద్ద - గోష్ఠీపూర్ణుడు, మహాపూర్ణుడు)

గోష్ఠీపూర్ణుడు : మహాపూర్ణా! మీరు సెలవిచ్చిన దంతా గ్రహించాను. మొన్న శ్రీరంగానికి వచ్చినప్పుడు రామానుజుల్ని చూశాను.

మహాపూర్ణుడు : అయితే తమ కింకా సందేహమెందుకో తెలియడం లేదు నాకు. దివ్యమైన ఈ ద్వయమంత్రం ఉపదేశించడానికి రామానుజుల కన్న ఉత్తమ శిష్యుడు తమకు దొరకడు.

గోష్ఠీపూర్ణుడు : ఆలోచిస్తున్నాను. మొన్న శ్రీరంగంలో మేం విడిది చేసిన తిరుమాళిగకు రామానుజులు వచ్చాడు. మహా గొప్ప తేజస్వి. తనకా పరమ మంత్రం ప్రసాదించమని పదే పదే ప్రార్థించాడు.

మహాపూర్ణుడు : ఇహ నేం? అంత ఆసక్తి ఆచార్యుల యెడ అంత భక్తి లోకోత్తర మైన ఆ ప్రపత్తి మరెవ్వరికీ లేవు. ఆశనందారులే సెలవిచ్చారు. ఆయన ఆదిశేషుల అవతార మని. రామానుజుల గుణ గణాలు తలుచుకొన్న కొద్దీ నేను పరవశుణ్ణయి పోతాను స్వామీ!

తనవలె నఖిల భూతముల నాత్మతలంచు

పరమ కారుణ్య భావమున మించు.

వైకుంఠ సేవానుభవమునను మెలంగు,

అతులిత బుధ విధేయత చేరింగు,

స్మిత పూర్వ మిత సత్యహిత భాషితము లాడు

పరుషోక్తు లెన్నడు పలుకబోడు.

స్వప్నమునందైన పర ధనాదుల గౌర,

డవకారులగు వారినైన దూర,

డారి తేరియు వేద శాస్త్రైక గోష్ఠి

గరువ మిసుమంత యైనను కాంచబోడు

అహివరేణ్యుడో, సైన్య నాయకుడో గాని

అన్య రామానుజుండు రామానుజుండు

గోష్ఠీపూర్ణుడు : నాకు సంతోషంగానే ఉంది. నే నీదేహాన్ని విడిపోకుండానే ఆ మంత్ర రాజం అతని కందజెయ్యాలి. మారుతిని పంపాను - తీసుకు రమ్మని. దండమూ జన్నిదమూ తప్ప, కూడా మరెవ్వరినీ తీసుకు రాకూడదని కూడా చెప్పమన్నాను.

మహాపూర్ణుడు : ధన్యుణ్ణి. నాకు సెలవు దయచేయండి.

(విరామం. తలుపు చప్పుడు)

- మారుతి : అడియేన్ దాసోహం.
- గోష్ఠీపూర్ణుడు : ఏం మారుతీ, వచ్చావా?
- మారుతి : చిత్తం. శ్రీరంగం అంతా రామానుజులు ఇలైయాళ్వారులనీ, యతిరాజులనీ, ఉడయవరులనీ శతవిధాల పరవశులై కీర్తిస్తున్నారు.
- గోష్ఠీపూర్ణుడు : సరే! పోయి వెంటనే రమ్మను.
- మారుతి : చిత్తం.
(రామానుజులూ, వాళ్ళు వస్తారు)
- రామానుజులు : ఆచార్య ప్రభువుల అంఘ్రిరేణువను.
- గోష్ఠీపూర్ణుడు : రామానుజా! రా! వీ రెవ్వరూ?
- రామానుజులు : నా బహిఃప్రాణాలు కూరేళుడూ, దాశరథీ.
- గోష్ఠీపూర్ణుడు : సంతోషం. అయితే రామానుజా, మంత్రోపదేశానికే వచ్చావా?
- రామానుజులు : చిత్తం.
- గోష్ఠీపూర్ణుడు : దండమూ, జన్నిదమూ తక్కి మరెవ్వరూ రాకూడదని మారుతి చెప్పలేదా? వచ్చిన తోవనే తిరిగిపో.
- రామానుజులు : ఆచార్యప్రభువు లనుగ్రహించాలి. తమ ఆనతి మీరగలనా? నాకు కూరేళుడు త్రిదండం, దాశరథి జన్నిదమూను!
- గోష్ఠీపూర్ణుడు : (నవ్వు) రామానుజా! నాకు మహదానందం కలిగింది. సరే. వీరిద్దరకూ తప్ప మరెవ్వరికీ ఈ మహామంత్రం ఉపదేశించకు సుమా! రామానుజా, రా లోనికి వెంటనే. ఈ దినం నృసింహస్వామి దివ్యోత్సవం జరుగుతుంది. ఇక్కణ్ణుంచి కోవెలకు పోదాం.

(వాద్య సంగీతం, ఆలయపు కలకలం. జన సందోహం. మంగళ వాద్యాలు వైరిహర రంహా- సరసింహా- రక్షింహ స్వామి)

ఒకడు : ఆగం డాగండి. ఆ రెవరో గోపురం ఎక్కుతున్నారు.

రెండోవాడు : గోపుర శీర్షం మీద నువర్ణ కిరీటం లాగ మెరిసిపోతున్నాడు.

మూడోవాడు : శ్రీరంగం యతిరాజులు!

ఒకరు : రామానుజు లేమి చెప్పుతున్నారు?

రామానుజులు : ఓం నమో నారాయణాయ
ఓం నమో నారాయణాయ

శ్రీమదష్టాక్షరీ మంత్రము రేబవళ్లు జపింపుడయ్యా
శ్రీమదష్టాక్షరీ మంత్రము శ్రీకరము మోక్షాకరము - ఓం
శ్రీకరుడు శ్రితవత్సలుడు వనమావియే మన పాలి దైవము
లోకమోహన కరుడే కరుణా లోకుడే మన పాలి దేవము ... ఓం.
సర్వమంగళ గుణాభరణుడు శౌరియే మన పాలి దైవము
సర్వజన చిత్తాపహారి మురారియే మన పాలి దేవము ఓం
శ్రీ వికుంఠాలయము విడిచి లోకలోకము లెల్ల కడచి
ఎలసెనట దేవేరితో కావేరి తటి మన పాలి దైవము ... ఓం
శ్రీ మనోహర చరణ సేవక చరణమే మన కెప్పుడు శరణము
చరణమే మస్తకాభరణము

ప్రపన్నులకు ఆపన్నులకు భాగవత సేనయే నిత్యకరణము
సేవయే భవ జలధి తరణము ... ఓం నమో
తలపులోపల తళు కదే మన పలుకులో పరమార్థ మయ్యదే
పనులలోపల పటిమ యదియే భవ్య మష్టాక్షరీ మంత్రము
ఓం నమో నారాయణాయ

(నిశ్శబ్దము)

గోష్ఠీపూర్ణుడు : రామానుజా, ఎంత మహాపరాధం చేశావు? నీ

కొక్కడికే ఉపదేశించిన మంత్రాన్ని గోపురమెక్కి
గురువు ఆనతి ధిక్కరిస్తూ పలుగాకులైన నానా
ప్రజలకీ ప్రకటిస్తున్నావా? ఈ మహాపచారానికి
నీకు కలిగే ఫలితం ఏదో తెలుసుకున్నావా?

రామానుజులు : చిత్తం. భయంకర మైన నరక వాసం.

గోష్ఠీపూర్ణుడు : అయితే కోరి తెచ్చుకుంటున్నావా నరకం?

రామానుజులు : చిత్తం.

స్వామీ, దేవరవారి దివ్యమగు నాజ్ఞాన్ మీరి వర్తించుటన్
భూమం బౌ నరకంబు నా కొకనికే ముఖ్యంబుగా చేకురున్
ప్రేమన్ తృప్తదముల్ భజించి, మనుజుల్ వేలాదిగా నిత్య సా
ఖ్యామోద స్థితి కాంచుచుండగనె నా కా సందియం బేవికిన్

తన కష్టంబుల కోర్చియున్ పరుల కత్వంతంబు మేల్కొల్పువా
డనిశంబున్ తన కార్య హాని యయినన్ న్యాయ ప్రచారంబు మా
నని వాడాకలి కుందు వాని కెలమిన్ తా మాని యైనన్ రయం
బున నన్నం బిడువాడు

గోష్ఠీపూర్ణుడు : ఆహా! రామానుజా! ఆగు తండ్రీ! నీ
అధ్యవసాయానికి మెచ్చాను. నిన్ను నేటి నుంచీ
లోకం ఎంబెరుమానారని కీర్తిస్తుందయ్యా. వైష్ణవ
మతానికి లోక కల్యాణార్థమై ప్రాచుర్యం
ప్రసాదించటానికి నీ కన్నా అర్హులెవరున్నారయ్యా
రా! రామానుజా! లక్షలాది ఈ భక్తులూ,
ప్రవన్నులూ ఉండగానే ద్వయమంత్రం తిరిగి
అందరం కలిసి పరిద్దాం!

మదన సాయకము

మదన సాయకము

1

(కొన్ని వందల ఏండ్లకు పూర్వము ఈ కథ జరిగిం దంటారు. విజయ నగరం విజయరామ గజపతుల రోజులలో అని కొందరు, తంజావూరు విజయరాఘవ నాయకుల రోజులలో అని కొందరు. ఎక్కడ జరిగితే నేమి - ఆ దినాలలో మదన దేవునకు తీరిక ఉండేది కాదు. అతడు బాణాలు విసిరినా, యథాశాస్త్రం అవి పూవు బాణాలే! ఇక ఈ కథ విజయరామ గజపతుల విజయనగరంలో వసంత పంచమినాడు మదనోత్సవంతో ప్రారంభమై, వసంత పూర్ణిమనాడు కామ రహసంలో పూర్తి అవుతుంది. మునిమాపు - ఆటపాటలతో జనం కోలాహలం - లేత గాలులమీద తేలి వస్తున్నట్టు దూరాన్నుంచి వినబడుతుంది. అంతకన్న దగ్గరగా దివాణాలలో ఉండే నగరా మోగుతూ ఉంటుంది. ఇంకా దగ్గరగా ఒక మగగొంతు ఈ వైతాళిక గీతం పాడుతుంది. చాలా దూరాన లాగున నగరా మోత వినబడుతూనే ఉంటుంది.)

విచ్చేయుమో విజయ రామ స్వప మౌళీ!

విచ్చేయు కామినీ కమల వన హేళీ!

మొద లిడేరి నవ్య వాసంత వాసర కేళి!

నిలిపిరి దివాణము హజారములో నవారి

తళుకు వవడంపు కెంపుల వసిడి అడ్డలతో
 గిలుకు దంతపు కోళ్ల నగిషీ వనులతోడ
 తళుకు నిద్దా వచ్చడాల్ సోగ దండెలతో
 తెలియంచ గరు లొలయు పరుపు బాలీనుతో,
 నిలిపిరి నవారి వెలువలి హజారముతో
 విచ్చేయు మో విజయరామ నృపమాళీ!

మైత్రేయుడు : దయచేయండి మహా ప్రభూ, ఇంత ఆలస్యం అయితే ఎలాగ? మన్మథుని కన్నా మన్మథులు తమకంటే భయం లేదు కాని మా వంటి వాళ్లం ఏం అవాలి? హజారము నుంచి అప్పుడే చావగొడుతున్నాడు మన్మథుడు! ఇక్షుచాపం ఎక్కుపెట్టి, పుంఖాను పుంఖాలుగా పూవు బాణాలు విసురుతున్నాడు. పాపం! వెర్రివాళ్లు. శివాలెత్తి, తాపం చల్లార్చుకుందుకు వసంతాబా చల్లుకుంటున్నారు. అంతఃపురంలో నవ రతీదేవి సన్నిధానంలో కులుకుతూ ఉండే అయ్యగారికి మా కష్టే లేం తెలుస్తాయి? అమ్మయ్యోయ్!

(బాణం దూసుకుపోయినప్పుడు లాగ) అయ్యో! అయ్యో!

విజయరామ గజవతి : (రోపం నుంచి) శహబాష్! మైత్రేయా! నీకూ తగిలిందీ? నీవంటి ముసలి తొక్కును ఏరి ఏరి వేశాడేమిటోయ్ పువ్వుబాణం? ఒళ్లులేని వాడికి కళ్లే ఉంటాయి? తటాలున విసిరాడు- తాతకు తగిలింది.

మైత్రేయుడు : ఆగండి! మహారాజులుంగారు! మహామాల్వాడే స్తున్నారు - మన సంగతి తెలియక. అవధరించండి - మనవి చేస్తున్నాను.

విజయరామ గజవతి : ఊఁ.

మైత్రేయుడు : ఈ మహాపట్టణం అంతా గాలించినా విలాసిని వంటి కళానిధి లేదు కదా!

విజయరామ గజపతి : ఇకనే! విలాసినే?

మైత్రేయుడు : ఆరికించండి. ఆ విలాసిని పెత్తల్లి సింహాచలం లేదూ - దానికి మన మంటే కొంచెం ...

విజయరామ గజపతి : (దగ్గరగా వచ్చి నవ్వుతూ) ఇకనే? ఈ నాటికి మా మైత్రేయుడు కూడా మగవాడయ్యాడన్నమాట! ఆమెకు నీ మీద అనురాగం అని ఎలా తెలిసింది, మైత్రేయా?

మైత్రేయుడు : ఇందాక మనం వసంతోత్సవానికి దయచేశాం. కేళీ మంటవం దగ్గర విలాసిని మేళం సిద్ధంగా ఉంది. (సంతోషంగా) వెనకాల సింహాచలం విచ్చేసి ఉంది. ఫెడీమని కొంటెముండావాడు దాని మీద మల్లెపువ్వు విసిరాడు. మనమీద నల్ల కలువ విసిరాడు. వణికే చేతులెత్తి, కళ్లు తేలవేసి మనకు నమస్కరించింది. చిక్కిందిరా మనకు సింహాచలం అని తేలిపోలేదూ మరి కళింగ మహారాజా!

విజయరామ గజపతి : కావచ్చులే! కళ్ళూ తెరిక, కాళ్ళూ వడకక అరవై ఏళ్లది ఏం చేస్తుంది?

మైత్రేయుడు : ఆ (వెలకారంగా) చిత్రం. ఆమూలలికేమి లెండి మన దగ్గర కట్టిపెట్టండి. మహారాజా! ముప్పై ఏళ్ల ముసలివ్వలూ ఉన్నారు. అరవై ఏళ్ల అందకత్తెలూ ఉన్నారు. సింహాచలం సాక్షాత్తు భూలోకరంభ మహారాజా, భూలోక రంభ! దయచేయకూడదూ చూపిస్తాం!

విజయరామ గజపతి : నడు మైత్రేయా! మాకూ తొందరగానే ఉంది - సింహాచలం దర్శనం చేయాలని.

(విచ్చేయుమో విజయరామ నృపమాళీ! అన్న పాట మళ్ళీ వినపడుతుంది)

2

(అరనిముషం అనుకూల వాద్యగానం. మొదట కొంచెం దూరంగా, తర్వాత దగ్గర దగ్గరగా. కొన్ని గొంతులు కలిసి పాడినట్లు పాట వినబడుతుంది)

జయ జయా! జయ జయ జయా!
జయ రతీ రమణీ ప్రియా!
జయ రమా హరి నందనా!
జయ సమీర స్యందనా!
జయ నితాం తాశాలతా నందన వనా!
ప్రణ యావనా!
జయ జయా జయ జయ జయా!

గంధవహ మద సింధురా!
కామరాజ్య ధురంధరా!
బంధు జీవక పాటలీ మం
దార బంధుర మందిరా!
జయ జయా, జయ జయ జయా

అరుణ పల్లవ కేతనా!
తరుణ హృదయ నికేతనా!
జయ రసాల శరాసనా ! శుకవాహనా!
నవ మోహనా! జయ
మధు సఖా, జయ జయ జయా!
మల్లికా విశిఖా జయ !
జయ వసంత వన ప్రియాళీ
నందిమాగధ గీతికా!
జయ జయా! జయ జయ జయా!

విజయరామ గజపతి : ఆహా! ఎవరు మైత్రేయా! ఎంత బాగా చెక్కాడు! ఎవరా శిల్పి? మన్మథ మహా ప్రభువుల ఈ మూర్తి చెక్కినవారు?

మైత్రేయుడు : వీరభద్రాచార్యులే! మన ఆస్థాన శిల్పి.

విజయరామ గజపతి : ఈ గీతం ఎవరు రచించారో?

మైత్రేయుడు : ఇదుగో ఈ ఉత్సవంలో ఈ పట్టణంలో
ఎవరు ఏ గీతం పాడినా విలాసిని రచించిందే
అనుకోండి. మనమూ కొన్ని రాశాము లేండి.
కొన్ని వసంతుడి గాడికి నేర్పా. అవీ వింటారు
తమరు. ఇటు దయచేయండి.

విజయరామ గజపతి : వహ్వో! వసంతాలు చల్లుకుంటూ భగవానుని
ఎల్లా కొలుస్తున్నారో ఈ స్త్రీలు!

(స్త్రీల పాట)

జోహారూ జోహారో!
హరి నందనునకు జోహారో!
ఆమని సఖునకు జోహారో!
అలరు రతీనతి కౌగిలిలో పులకేంచు
సామికి జోహారో! జోహారో జోహారో!
చెరకు విలుతునకు జోహారో
చిలుక వజీరుకు జోహారో
చిరు విరి తూపుల వలపులు రేవే
చిలిపి జోదుకే జోహారో!

విజయరామ గజపతి : ఇది నీగీతం కాదు, స్పష్టం. నీ తెలివి తేటలు
మన మెరగనివా? సామాన్యమైనవా?

మైత్రేయుడు : మరే, అదే కాదూ మహాప్రభూ!! గ్రహించారూ
తమరు కూడా! గొప్ప బుద్ధి జాతి! ఇటు
దయచేయండి. మనల్ని చూసి వసంతుడు
గాడు మన పాటే ప్రారంభించాడు.

వసంతుడు : (రాజు నౌఖరు పాడుతుంటే వాని బృందం
నేర్చుకుంటుంది భజన లాగ)

దయలేదా నామీదా తలిరూకెడువు జోదీ!
 ఒక మల్లీ పువ్వైనా ఒక నల్లా కల్లువైనా
 చికిలీ చేసి, కాస్త నెక తగిలించీ, నాపై
 పినరో కొనరో మీద, వినరగ రాదా వాదా?
 దయ లేదా నామీద!

చక్కని చుక్కే కాదు, బక్కుల ప్రాడే కాదు
 ముక్కాలీ ముసలి దెనా మక్కువ నను చూడబోదు!
 వలపే చేదు, మరుని పిలుపే రాదూ!
 దయ లేదా నా మీద!

జోడు మొనల పుపు లేసీ, జోడు జోడు విడదీసీ,
 తోడు నీడవై యుందువు తుంటరి విలుకాడా!
 నేనొక్కడ నేలా చెప్పు
 అక్కట నాదా తప్పు
 దయలేదా నామీద!

విజయరామ గజపతి : భేష్! మైత్రేయా! జోరైన పాట రాశావు.
 ఇది సింహాచల దర్శనానికి పూర్వం రాసిందా?

మైత్రేయుడు : మరే, అదిగో సింహాచలం! కేళీ మండపం
 దగ్గర కొచ్చాము. ఆఁ ఆఁ వీళ్లసాధ్యులు
 మహారాజా! ఓర చూపులతో ఎప్పుడు మన్ని
 చూశారో అంతలో పాట ఫిరాయించి వేశారు.

(మహా ప్రభువులు, మహారాజులుంగారు, అంటూ రకరకాల ఆడ మగ
 గొంతుల్లో మాటలు వినిపడతాయి. ఒక్క చిటిక నిశ్శబ్దం)

మైత్రేయుడు : ఆఁ ఇహ మొదలు పెట్టవచ్చు.

విలాసిని : (కొంచెం కూనిరాగం తీసి పూర్వకాలపు మేళంలో
 లాగ)

“కలలో నొక్క త్రిలోకసుందర పుభాకారుండు,
మాణిక్య కుం
డల శోభించిత మందహాస రసవత్ సుస్విగ్ధ
గల్గిద్యయి
లలితాస్యండు సుగంధబంధుర సుమాలంకార
నీలోత్పల
జ్వల ధమ్మిల్లుడు, కామినీ హృదయ
పాంచాలుండు లీలాగతిన్”

(మేళంతో లాగ గజైల చప్పుడు)

వినవే నిన్నటి రేయీ కనుమూసి పవళింప
కలలోన కనుపించెనే - ఓ చెలియా! ఆ
వలరాజునే మించెనే!
కనుల కన్నుల కలిపెనే, తెలి
కలికే నగవుల పరపెనే
అనుగు కోరిక రేపెనే, నా మనసు
తా నూయాల లూపెనే - వినవే
కదలీ చెంతకు వచ్చీ, కరగీ అందమూ మెచ్చీ
చెవిలో బాస లాడెనే - ఓ చెలియా! నన్
తవిలి ఏదో వేడెనే!
పెదవి పెదవుల కూర్చెనే - నన్నదిమి కౌగిలు
చేర్చెనే
కదలి శయ్యకు తార్చెనే - నా హృదయ
మిది ఎటు లోర్చెనే చెలీ ! వినవే

3

(శ్రీ విజయ రామ గజపతిల ఏకాంత మందిరంలో మహారాజు, మైత్రేయుడు)

మైత్రేయుడు : ఇది మంచిది కాదంటాను. ఇదీ ... మంచిది కాదంటాను మహాప్రభూ!

విజయరామ గజపతి : ఏది?

మైత్రేయుడు : ఈ పరధ్యాసం. ఇటువంటి ధోరణి తమ కిదివరకు ఎన్నడూ లేదు. మార్పులూ, మమతలూ కనిపెట్టడంలో మహారాణివారు మహా అసాధ్యురాలు. పరధ్యానాలను ఇట్టే పసికట్టుతారు. అయినా ఎందుకు చెప్పండి మహాప్రభూ! మహారాణి వారి వంట సుందరులు భూలోకంలో లేరని ప్రసిద్ధి. నన్ను చూడండి. మంచి నిగ్రహం - బహు కట్టుదిట్టంగా నడిపిస్తాను జీవితం.

విజయరామ గజపతి : అఘోరించావులే! నీ సింహాచలం సంగతి అప్పుడే మరిచిపోతామా ... విలాసిని మంచి విదుషీ మణిలా కనబడుతుంది.

మైత్రేయుడు : బాగా నెలవిచ్చారు. సరి, నెమ్మదిగా అంటారే? మంచి విదుషీమణి అని! గౌరవతి శాస్త్రుర్ల వద్ద కావ్య నాటకాలంకారాలు అభ్యసించింది. పావయ్య శాస్త్రుల వద్ద సంగీతమూ, భరతశాస్త్రమూ! ఆ పద్యం చదవడం, వెంటనే ఆ పాట యెత్తడం - ఆ పాట ఆశువుగా చెప్పిందే మహాప్రభూ! ఆ ఆంగికాభినయ చమత్కృతీ, ఆ వాచికాభినయ విలాసమూ ఆ స్పృహ స్పృహ కరణాంగ హారాల కౌశలమూ - ఓహోహో! సాక్షాత్తు ఊర్వశి. ఊరికే

నవమన్మథుల మనస్సు ఊగిపోతుందా! వెధవ
పువ్వు బాణాలు, వెధవ పువ్వు బాణాలా అని!
వేళా డెల్లాగెతే నేం!

విజయరామ గజపతి : ఊరుకో మైత్రేయా! నీ తెలివికి సంతోషం
చాము. నీ వనుకున్నట్లు (నవ్వుతూ) మాలో
మదన తాప మేమీ రేగలేదు. ఆమె కళా
వైదగ్ధ్యానికి మేం ముగ్ధుల మయ్యాము. అంతే!

మైత్రేయుడు : చిత్తం చిత్తం! తెలుస్తూనే ఉంది.

విజయరామ గజపతి : మైత్రేయా!

మైత్రేయుడు : ఏం సెలవు? వెళ్లిరానా విలాసిని ఇంటికి?

విజయరామ గజపతి : ఆ.. మే మీరాత్రికి అక్కడకు వస్తున్నామని
చెప్పు.

మైత్రేయుడు : చిత్తం! మనకు మగ తాపికత్తె మహోద్యోగం
రాసి ఉన్నప్పుడూ!

(ఇద్దరూ నవ్వుతారు)

4

(అంతఃపురం మోసాల - రదనిక ప్రవేశం)

రదనిక : (పాటలాగ)

వచ్చినాడే మా వనంతుడు
పచ్చతీగా కుచ్చు పాగాతో

వనంతుడు : (ప్రవేశించి) నామీదే! ఈ పాట నామీదే!
నిన్ననే అనుకున్నాను - నా తండ్రీ, మన్మథ
దేవా! రదనికను పువ్వుతో కాదు, బడితెతో
బాది ఊరుకున్నావని!

(హలలాగ కొంచెం సత్తితో అభినయిస్తూ)

మన్ని చూసి మరిగి కరిగి పోయిందీ

సన్న సన్నగ పిల్లి కన్ను కొట్టిందీ!

మహాప్రభూ! మదన దేవా! ఆపద్బాంధవా!
అందుకో వయ్యా దాసుని దండాలు.

రదనిక : అఘోరించావులే కోతి ముండా కొడకా!
నీకు కుచ్చు పాగా ఏదిరా బాదం కాయలా
బుర్ర కనబడుతూ నువ్వు! ఇలా చూడు.
మహా ప్రభువులు విజయం చేస్తున్నారా?
అమ్మగారు కనిపెట్టుకుని ఉన్నారు.

వసంతుడు : మహారాజులుంగారు మందిరంలో లేరు.

రదనిక : ఏడ్చినట్టే ఉంది. ముందే చెప్పకూడదూ
ఈ మాట?

వసంతుడు : మ ... మ ... మనస్సు కడ్డంగా మ ...
మ మదన సాయకాలు తెరలు తెరలుగా
ఉన్నాయి రదనికా! ఇదిగో రదనికా! ఆ
బుగ్గమీద - ఊరికే - అంతే! ఈ వేలితో -
అంతే మనం తొందర పడే వాళ్లం కాము.
ఊరికే చెక్కిలి మీద వేలితో నొక్కడం,
వెనక్కి తిరిగి తుర్రుమనడం! నువ్వు కళ్లు
మూసుకో! ఆ(వస్తున్నా దగ్గరగా వస్తున్నా
... ఇదిగో వస్తున్నా! ఎవరో చెప్పకో!

(లోపలి నుంచి మహారాణి గొంతుక 'రదనికా! అని)

రదనిక : అమ్మా!

రాణి : ప్రభువులు విజయం చేస్తున్నారా?

రదనిక : మందిరంలో లేరని వసంతుడు చెప్తున్నాడు.

- రాణి : అదేమే రదనికా! అంత ఆలస్యం అయింది. పూజా సమయం దాటిపోవడం లేదటే?
- రదనిక : ఈ నాటికి మదన దేవుల అపరంజి మూర్తిని పెట్టి అర్చించండమ్మా!
- రాణి : నాకెందుకే అంత కర్మం! మన్మథ మన్మథులు మహారాజులుంగారే ఉంటే! (కొంచెం ఆగి) రదనికా! నాలుగు దినాలనుంచీ వారిలో ఏదో మార్పు కనపడుతూ ఉంది. ఆహార విహారాలలో ఆసక్తి లేకపోవడం, అవసరం లేని తొందరా, అంతకన్న జాగ్రూ-నా మనస్సు మనస్సులో లేదు రదనికా! (నిట్టూరుస్తుంది)
- రదనిక : అమ్మా! వారు రాచకార్యపు తొందరలో మునిగి ఉంటారు.
- రాణి : ఊహూ! కాదే! వసంత పంచమి నాటి నుంచీ వాలకమే మారింది. పోవే! వారు రాగానే ఇటు విజయం చేయమని మనవి చెయ్యి.
- రదనిక : చిత్తం!
- రాణి : ఆ తూర్పువైపు గవాక్షం తెరు. ఈ ముఖమల్ దిండుపైన మా వీణ పెట్టి వెళ్లిపో (వీణ వాయిస్తూ)

వెన్నెలలు చలియించునే చెలియ!

వేగి ఉను రుస్సు రనునే

రా డాయె నా స్వామి

పా డాయె నామనసు

విరహ వీణా తంత్ర

కరగి కంఠము విప్పదే!

వెన్నెలలు చలియించునే చెలియ!

వేగి ఉను రుస్సు రనునో
పొగడ పూవుల పుంతలో తడసెనో
మొగలి గుబురుల దారిలో విడిసెనో
ఆలసించిన చెదరి అనువులే నిలువవే
ఏమి చేతునె నెచ్చెలీ!
వెన్నెలలు చలియించునే!

5

(విలాసిని మందిరంలో క్షేత్రయ్యపదం ఒకటి రెండు చరణాలు
వినపడతాయి. ఇంకో గదిలో నుంచి ఎవరో పాడుతూ ఉంటే వినపడినట్లు)

విలాసిని : ఏమే రూపా!

రూప : ఏమమ్మా, అక్కా!

విలాసిని : ఎవరే ఆ పదం పాడుతున్నా రిప్పుడు!
అబ్బా! ఊరుకో మన గూడదూ?
అగ్నిహోత్రునికి వాయుదేవుడు తోడెనట్లు
ఇప్పు డెందుకే నన్ను వేధించడానికి? ఊరుకో
మనవే! అయ్యో ఇదేమే? ఈ పరువు మీద
పువ్వులు నువ్వేనే పరిచావు? చాల్లే, తీసెయ్యి.
ఈ కీటికీ తెరు. చెల్లీ! ఆ కుంచెలూ, రంగులూ
ఇలా తే! ఆ చిత్రం పూర్తి చేస్తా.

రూప : అది కాదక్కా! నా కాళ్ళర్యం వేసే దేమిటంటే
ఒక్క మారు చూశావో లేదో వారి రూప రేఖా
విలాసాలు - ఎలాగ హత్తుకున్నాయో నీ
మనస్సులో! మొన్న వారి మిత్రుడు
మైత్రేయుడు వచ్చి మహారాజులుంగారే
ఎదుట ఉన్నట్టు తెల్లపోయాడు. “కలి కల
నవ్విసెట్లు తెలికన్నుల నిక్కిము చూచినట్లు”
అన్నట్లుంది. అక్కా ఈ పద్యం పింగళి
సూరన్నగారిది కాదూ?

- విలాసిని : అవునే. కాని, ఉషాకన్య చెలికత్తె చిత్రలేఖ మరీ గొప్పది కాదూ? కన్న వారివి కాక విన్నవారి బొమ్మలనే వ్రాసి చూపించింది. రూపా! మహారాజులుంగారిని అదివరకే నేను దర్శించాను.
- రూప : అ దెప్పు డమ్మోయ్!
- విలాసిని : కలలో! వసంత పంచమినాటి తెల్లవారగట్ల నాకు స్వప్నం వచ్చిందే - సరిగ్గా ఉషాదేవికి వచ్చినట్లే!
- రూప : “అవల ఏమేమో చేసె, అయ్యాగడమ్ము - ఏమి చెప్పుదు, సిగ్గు నోరెత్త నీదు” అన్నదాకా వచ్చిందా?
- విలాసిని : (విలాసంగా) ఛీ! ఊరుకో! అదివరకే వారి దర్శనం అయింది. కనకనే మొన్న ఉత్సవంలో వారు వేంచేయగానే అనిరుద్ద చరిత్రలో ఆ పద్యం మొదట చదివాను. చదువుతూ చదువుతూనే మనస్సులో ఆ పదం కట్టుకున్నాను.
- రూప : ఎంత చక్కని పదమే అక్కా! ఆ పదం నీవు అభినయించలేదు తెలుసునా? అనుభవించావు. కాలు చేతులికు కొంచెం వణుకు, కంఠరవంలో ఆవేదనా, కళ్లల్లో వెలుగునీడలూ నేనూ, అమ్మా, మైత్రేయుడూ అన్నీ చూస్తూనే ఉన్నాము. మహారాజులుంగారి వైఖరి చూసి అమ్మ అందరిం ఎక్కింది.
- విలాసిని : అబ్బా! అలా మాట్లాడకే! నా మీద నాకే అసహ్యం వేస్తుంది. నా మనస్సు గాని, వారి మనస్సు గాని అమ్మ కేం తెలుస్తుంది? ఒకరి కళ్లా, ఒకరి నోటా పడవలసిన అంగడి

అనురాగమా మాది? ఆ మైత్రేయుని చూపుల్లో వేళ్ళ అంటే ఎంత చురుకైన ఉన్నది! “పూత పసిండి వంటి వలపుం బచరించు కులమ్ము నీతికిన్ లేతకదా!” అనుకున్నాడు ఆ మూర్ఖ బ్రాహ్మణుడు. కులానికి లేత అయినా గుణంలో పూత మని అతగాడికి ఏం తెలుసును? రూపా, మృచ్ఛకటిక కథ నీకు చెప్పాను కాదే! వసంత సేన కన్న ఏ ఇల్లాలు పూజ్యారాణి? చెల్లీ, మహారాజుల మాట మామూలు ధోరణిలో ఎవరు నావద్ద ఎత్తినా ఎంతగా కుళ్ళి ఏడుస్తున్నా నను కున్నావు?

రూప

: అక్కా! నీ మనస్సు నాకు తెలియదను కున్నావా? నీకు అమ్మగుణాలు ఏమీ రాలేదే! యౌవనంలో ఏ మహా పండితుని స్నేహం లభించిందో ఆమెకు! అక్కా! మహా ప్రభువులు వేంచేసే వేళ కావచ్చింది. ఇంకా ఇలా ఉన్నావేం?

విలాసిని

: అదుగో రూపా! ఇంకా పెడతోవలోనే ఉన్నావే! వారి రాక కోసం నేనూ, ఈ మందిరమూ ఒకేలాగు ఎదురు చూస్తున్నాము. కొత్త అలంకారాలు ఏమీ అక్కరలేదు. తెచ్చుకోలు వలపులూ, పెట్టుకోలు అలంకారాలూ ఈ ఇంట మన అమ్మతోనే ఆగిపోయాయి. రూపా! నా వీణ మాత్రం ఇలాగ పెట్టు. నా మనస్సు పూర్తిగా గ్రహించిన దదే !

(వీణ వాద్యం అర నిమిషం)

6

(మహారాజు ప్రాసాదానికి ఎదురుగా - రాత్రి)

మైత్రేయుడు : మహాప్రభూ! ఈ వేషాలు మనకు భేషుగ్గా కుదిరాయి. తమరు మైత్రేయుడిలా గున్నారు. మనం - మన్నించాలి మహారాజులాగున్నాము. నాకు ఊరికే ఏడుపాస్తుంది ప్రభూ!

విజయరామ గజపతి : ఎందుకయ్యా?

మైత్రేయుడు : మూడు కారణాలున్నాయి. 'అరరే కళింగ మహారాజులే, పూసపాటి గజపతులే, కాలి నడకను సందుగొందులందు వెళ్లవలసి వచ్చిందే' అని ఒహటీ, 'శ్రీ శ్రీ శ్రీ మహారాణీ ఆమ్మగారికి తెలిస్తే ఈ భుజాల వద్ద నుంచి ఈ బుర్ర సెరిపు పుచ్చుకోవాలే' అని రెండూ, 'ఇంక మహారాజు వేషం వేసిన ఈ మైత్రేయుడి మీద ఆ ముసలి పీనుగు సింహాచలానికి మమత కలగదేమో' అని మూడు!

విజయరామ గజపతి : మూడూ సరియైన కారణాలు కావు. సకల కళానిధి సందర్శనానికి వెళ్లేటప్పుడు కళింగ గజపతి అయినా కాలినడకను వెళ్లవలసిందే. నీ బుద్ధి నీ బుర్రలోనే లేదు కనుక, అది ఎగిరిపోయినా ఫరవాలేదు. ఇక సింహాచలం సంగతి. మీ ఇద్దరికీ ఈడూ జోడే.. వార్తకం వచ్చిందే అని భయపడనక్కరలేదు. మదన దేవుడు తలచుకుంటే హేమంతంలో వాసంత లావణ్యం మొలకెత్తుతుంది.

ముదుక మామిడి మొల్లముగుద కౌగిట ద్రోసి

తరపి ప్రాయంపు తొందరల రేపు

పసివాడు పెదవుల కొనలవై కేసలయ
 చ్చవులు మాకంద మధువులు చిలుకు
 దరిలేని కాదారి దారి పున్నమి రేల
 వెన్నెల దివిటీల వెలుగు నింపు
 చిదికి చిల్లులు పోవు నెద నదుకులు లేని
 చిన్ని పూదేనియ దొన్నెచేయు
 అతడు మన ఇలవేల్పు, దయారసాంబు
 రాశి, నిఖిల ప్రపంచ సంరక్షకుండు
 వెడలు నీ తోడు నీడయై వెంట వెంట
 తుంట విలుకాడు దిగువని వింటి వాడు!

మైత్రేయుడు : భేష్ మహాప్రభూ! ఆ ధీమా ఇస్తే ఇకనేం?
 కదులుదాం పదండి. అయినా తోవలో నా
 మీద ఒక కన్ను వేసి ఉంచండి. బొత్తిగా అదే
 పనిగా ఊపిరాడ నీయకుండా ఉక్కిరి బిక్కిరిగా
 నా మీద పూలబాణాలు వెయ్యనీయకండి.

విజయరామ గజపతి : ఏమి రాత్రి ఇది! మైత్రేయా, చంద్రాస్తమయం
 కావడం వల్ల కాబోలు - ఈ రాత్రి ఎలాగ
 నిట్టూరుస్తుందో చూస్తున్నావా? మహామంచి
 ముహూర్తంలో బయలుదేరుతున్నాం.

విరిసిన మల్లె యత్తరుల మేన నలంది
 కొని వీధి చొరబడె కోడెగాలి
 గుసగుసలాడు దాగుని సోరణము వెన్న
 తాపికత్తియ వోలె తలిరు తీవ
 నీలి చీకటుల గుమ్మల నక్కిన చుక్క
 ప్రియునికై సారె సారెకును జూచు
 చివురు మెత్తని పొన్ను నవరించి ఉను రున్న
 రని, దాన పొరలాడు నన విరహిణీ

అంప పాది దింపుకొని వంజు లారవింద
మంజు లామ్ర నీలోత్పల మల్లికాళి
వెడలె వెడవిల్పడి పురవీధి వెంట
చిలుక తేరెక్కీ భ్రమర శింజినులు మొరయ!
పద! మైత్రేయా! పోదాం!

(ఎవరైనా వీధులంబ తొందరగా నడిచే ధోరణి స్ఫురింప జేసే అడుగుల
చప్పుడు, అడగి మడగి అనుకూల వాద్యగానం)

మైత్రేయుడు : అదు గదుగో మహాప్రభూ, ఆ వీధి మొగనున్న
పెద్ద మేడే శ్రీ శ్రీ శ్రీ విలాసినీ దేవి
అమ్మగారిది. హద్దీ, హద్దీ, హద్దీ, ఆ గుమ్మం
దగ్గర జయ విజయుల్లాగ నిలబడ్డా రిద్దరూ
ఎవరో చెప్పుకోండి!

విజయరామ గజపతి : నీవు చెప్పు -

మైత్రేయుడు : సింహాచలం, వెంకట గిరి.

విజయరామ గజపతి : అంటే?

మైత్రేయుడు : అమ్మగారి అమ్మగారూ, పెద్దమ్మ గారూ.
ఇక్కడ ఒక్క నిమిషం ఆగి, కాస్త ఉత్సాహం
బలం తెచ్చుకుందాం! ఏం? మహాప్రభూ!
బాగా చదువుకున్నవారు తమరు. ఒక ప్రశ్న
వేస్తా, సమాధానం దయ చేయించండి.

విజయరామ గజపతి : ఊ, అడుగు.

మైత్రేయుడు : వెంకటగిరీ, సింహాచలమూ కలిసి ఎన్ని?

విజయరామ గజపతి : అదేం ప్రశ్న? రెండు -

మైత్రేయుడు : కాదు - ఎనిమిది.

విజయరామ గజపతి : ఎలాగ?

మైత్రేయుడు : సింహాచలం ఒక కొండ - వెంకట గిరి ఏడుకొండలు - వెరసి ఎనిమిది. అనగా ఇద్దరిలో సింహాచలం సింహాచలమే. తెలిసి పోవడం లేదూ! కళ్లంటూ, సెలవులంటూ ఎన్నిధారలో చిత్తగించారా? ఇక మనం శ్రీ కూర్మంలాగ నెమ్మదిగా సమీపించాలి. పని జరిగాక ఉత్సాహంగా మంగళగిరిలాగా వచ్చేయ్యాలి.

విజయరామ గజపతి : నోరు ముయ్యి! ఊరుకో!

మైత్రేయుడు : అబ్బేబ్బే! మన్నించాలి. నేను పరమార్థం మనవి చేసుకుంటున్నాను. మన కిది గొప్ప పర్వదినం అంటాను. మహాప్రభూ, ఒక్క సారి పుణ్యక్షేత్రాలు రెండూ సేవించు కుంటున్నాం. ఇక్కడ నుంచి మనకు దిన దినమూ దివ్యక్షేత్ర దర్శనం తప్పదు. ఓహోహో! ఓహోహో!

విజయరామ గజపతి : (నవ్వి) చాల్లే! నడూ ఇంక!

(మరొక పదం మందిరంలోంచి లాగ వినపడుతుంది)

7

(కొంచెం సేపు వాద్యగానం. మరొక క్షేత్రయ్యపదము. మందిరం లోనుంచి లాగ వినపడుతుంది. మహారాణి అంతిపురం)

రదనిక : అమ్మా! అంత బేలవైపోతే ఎలాగ?

మహారాణి : కాదులే, ఎన్నడైనా ఇలాగ జరుగుతుందనుకున్నానా? రాచకార్యాలు కూడా మరిచి, అంతిపురాన్ని వదలని వారికి ఇదెక్కడ దాపురించిందో రదనికా! ఎందరో రాచ

కూతుళ్లని కాదని, కోరి నన్ను వరించామనీ
ఇచ్చకాలు కూడాను! అంతపురంలో
ఉన్నప్పుడు వారి చూపుల్లో, చేతల్లో ఎప్పుడూ
అసత్యం కనపడలేదే నా కళ్లకి. ఎంత
గుడ్డిదాన్నయాను! సాటి రాచకూతుళ్లనెలాగ
చూస్తామే ఇలాగ అవమానాల పాలయి!
(కొంచెం ఏడుస్తున్నట్టు)

రదనిక

: తమ కవమానం ఏ ముందమ్మా!

మహారాణి

: మమ్మల్ని ఎత్తిపాడిచినట్టుందే ఇది! రదనికా,
ఆవిణ్ణి చూశావే నువ్వు! అంత చక్కనిదా?
ఊరూ, వాడా దాని సోయగం కబుల్లే
చెప్పుకుంటారట కాదూ! మొన్న మదనవల్లి
చెప్పింది - కళ్లేవో చాలా బాగుంటాయట.
చదువు కున్నదట. కీన్నెరపాటట. ఇప్పుడు
అక్కడే ఉంటున్నారేమో. అయ్యయ్యో,
నా తల వేడెక్కిపోతోందే! మహారాణి అంత
చేతకానిదని చెప్పుకుంటున్నారా ఊరూ,
వాడా? ఇప్పుడు అక్కడే ఉంటారు రదనికా,
లేవవే, పో! తక్షణం నువ్వు విలాసిని ఇంటికి.
ప్రచ్చన్నంగా వెళ్లి, ఈ ఒక్కరాత్రికైనా
శ్రీవారు ఇక్కడికి వచ్చేటట్టు చేయమని
ఆవిడతో మేం వేడుకున్నట్లు చెప్పవే!

రదనిక

: అమ్మా! అమ్మా! ఎంత తప్పు! తమరేమిటి,
దానికి ఈ వేడుకోలు పంపడ మేమిటి?
తగదమ్మా ఈ యోచన!

మహారాణి

: అలాగ అనకే రదనికా! అనురాగం కోసం ఏ
అవమానం పడ్డా తప్పు లేదు. ఈ రాత్రి
వారిని ఏ విధంగానైనా కంట చూడకుండా
బతక లేనే! అయ్యో, రదనికా, ఇప్పుడు దాని

ఇంట్లో ఏ రాగాలూ, విలాసాలూ సాగు
తున్నాయో! తొందరపడవే రదనికా!

రదనిక : అమ్మా, ఆ ఇంటికి నన్ను వెళ్లమంటారా?

మహారాణి : నీకేమే మహారాజులు వెళ్లిన చోటికి నీవు పోతే
తప్పేమిటే? పోనీ రదనికా! మారువేషంలో
నేను వెళ్లనా?

రదనిక : అమ్మా అమ్మా! తమ మనస్సు తిన్నగా
లేదు. కాస్త తమరు తాళితే అన్నీ
సద్దుకుంటాయి. వెడుతున్నానమ్మా ఇప్పుడే.

8

(విలాసిని మందిరంలో పాట)

విలాసిని :

ఎవ రిచ్చారే ఈ మరునకు విరితూపులు!
నన్నజాబి రేకుకన్న వెన్నెల వెన్నల కన్నా
అన్నల మిన్నల మనసులు అతి మృదులములని తెలిసి
ఎవ రిచ్చారే
మావికొమ్మపైని చందమామ పొంచి చూచేనే
వీవలి మల్లియ పూవుల తావులూని వీచేనే
రమణీ మన్మథుడు విజయ రామ భూపాల మౌళి
రాడాయెనె, నా హృదయము పాడాయెనె ఓ చెలియా,
ఎవ రిచ్చారే

రూప : భేష్ భేష్ అక్కా! పాట బాగుంది. కాని,
మళ్లీ నీకు కూడా మరు డంటావు, విరితూపు
లంటావు. నాకేమో అర్థం కావడం లేదు.

- విలాసిని : అదేమో రూపా, అనురాగం లేదన్నానా? సుఖాలు వద్దన్నానా? సామాన్య వేశ్యల పూత వలిపులు నాకు దుస్సహం అన్నాను. కాని -
- రూప : మొన్న శ్రీవారు వేంచేసినపుడు - అదేం ధోరణో మీ ఇద్దరిదీ! వారు ఆ పీఠం మీద మౌనంగా కూర్చున్నారు. ఈ మూల నీవు మౌనంగా నిలబడ్డావు. వారు పెదవి విప్ప లేదు. నీవు ఊఁ అనలేదు. మైత్రేయుడు మాత్రం ఇప్పుడూ అప్పుడూ కాస్త ఓంఠ్ర పెట్టబోయి అవతలికు పోయాడు. అతగాడితో అందరమూ పోయాం. తరవాత ఏమైందో?
- విలాసిని : తరవాతా అంతే (తలుపు కొట్టిన చప్పుడు) ఎవ రదీ?
- ఆడగొంతు : ఎవరో నమ్మా! మిమ్మల్ని చూడడానికి వచ్చారు. తొందరగా చూడాలి రాచదాసీ లాగుంది.
- విలాసిని : వెంటనే రమ్మను... ఎవరు చెప్పా.. ఆఁ రండమ్మా! ఇక్కడ ఇలా కూచోండి. ఎవరమ్మా మీరు?
- రదనిక : ఎవరైతేనేం? ఎవరో చెప్పుకుంటే సిగ్గు, చెప్పకపోతే పని కాదు.
- విలాసిని : అలాగయితే చెప్పండి.
- రదనిక : ఒక మాట ఇస్తే చెప్తా. విలాసిని ఎంత చక్కనిదో అంత సుగుణాల పుట్ట అని పట్టణమంతా చెప్పుకుంటారు. అంతే కాక, గొప్ప వాళ్లతో స్నేహం కుదిరిన వాళ్లకీ, గొప్ప వాళ్ల రహస్యాలు కాపాడడమూ

తెలిసుంటుంది. నేనెవరో చెప్తా. నా కార్యం
ఫలించినా ఫలించకపోయినా నారాకమాత్రం
రహస్యంగా ఉంచాలి.

విలాసిని : అయ్యో, అమ్మా! అలాగే! చెప్పండి
తొందరగా!

రదనిక : అంత తొందరెందుకు? ఎవరికోసమైనా
ఎదురు చూస్తున్నారా!

విలాసిని : అవును.

రదనిక : మీకోసం వచ్చేవారు ఏ మహారాజులో అయి
ఉంటారు.

విలాసిని : చెప్పండమ్మా

రదనిక : వినమ్మా విలాసిని! నేను శ్రీ మహారాణీ
అమ్మవారి దాసీని. నన్ను రదనిక అంటారు.
శ్రీ వారే పంపితే వచ్చాను.

విలాసిని : మహారాజులుంగారా?

రదనిక : మహారాణీ వారు. మహారాజులుంగారు వార్త
పంపడ మెందుకు? వారే ఇక్కడికి వేంచేస్తా
రాయె. అమ్మా, విలాసిని, మహారాణీ దేవిగారు
మంచంపట్టి, శుష్కిస్తున్నారు. ఇది న్యాయం
కాదని చెప్పమన్నారు. నిన్న మొన్నటి దాకా
తలలో నాలుకలాగా ఉన్న తమ నాథుల్ని
ఇలాగ కైవసం చేసుకుని, వారి సంసార సుఖం
భగ్నం చేయడం ధర్మం కాదన్నారు. అమ్మా,
చదువుకున్న దానవు. ధర్మాలన్నీ తెలిసిన ఏ
మహా పండితుని రక్షం నీలో ప్రవహిస్తోందో!
శాపం వల్ల ఈ కులంలో పుట్టావు. పారపాలున
ఈ దోషం చేస్తున్నావు. శ్రీ వారు కళింగ

మహారాజులూ, పూసపాటి గజపతులూ అన్న మాట మరిచిపోకమ్మా. మహా ప్రభువులు ఇక్కడకు వేంచేయగానే, కాదని చెప్పి, వారిని అంతఃపురంలోకి పంపివెయ్యి తల్లీ!

విలాసిని

: ఎంత దీర్ఘంగా చెప్పారమ్మా! కాని మీకు సత్యమూ తెలియదు, ఈ విలాసిని సంగతి తెలియదు. మహారాజుల్ని ఎవ్వరూ ఈ ఇంటికి రమ్మని బలవంత పెట్టి ఆహ్వానించ లేదు. వారయినా ఇక్కడికి సామాన్య విలులుగా రాలేదు. శ్రీవారి మనస్సు గ్రహించే శక్తి కలవారే అయితే మీ అమ్మగారు ఈ రాయబారమే పంపక పోదురు. మీ రెంత క్రూరంగా మాటాడేరో మీకే తెలియదు. దయ చేయండమ్మా! తమ స్వాముల్ని అంతఃపురం దాటకుండా కట్టుకునే బాధ్యత మహారాణీ వారిదేనని మనవి చెయ్యండి.

రదనిక

: అంతేనా, వెళ్లనా అమ్మా?

విలాసని

: ఉండండి. ఈ కాసుక విలాసిని పంపుకున్నదని వారికి అందజేయండి. ఒక్క నిమిషం ఆగండి. (నిశ్శబ్దం)

రదనిక

: వెళ్లివస్తా విలాసిని!

విలాసిని

: మంచిది. (తలుపు వేసిన చప్పుడు)

రూప

: అక్కా, ఎంత గర్వంగా మాట్లాడతావు? అక్కా, మహారాజుల చిత్రపటం ఇచ్చేశావే?

విలాసిని

: మనకు చిత్రపటం ఎందుకే? అయినా అది అక్కడే ఉంటే, ఎప్పుడైనా వియోగం వచ్చినప్పుడు శ్రీవారికి అది నన్ను జ్ఞాపకం చేస్తూ ఉంటుంది.

- రూప : అలా మాట్లాడ కక్కా! దాని వెనక ఏదో వ్రాశావేమిటి?
- విలాసిని : పద్యం
- రూప : ఏదీ, అక్కా?
- విలాసిని : చదవనా?

ఏ వనితల్ మముం దలవ నేమి పనో!

తమ రాడు వారు కా

రో, వలపింప నేర్పెరుగరో!

తమ కౌగిలిలోనె యుండగా

“రా విది యేలరా విజయ రాఘవ

రామ నృపాలి” యంచునె

తీవరకత్తెనె ఇలకు తీసుకు

వచ్చితిన్ తలోదరీ! *

- రూప : అక్కా, నీకు ముద్దు పెట్టినా, నమస్కారం పెట్టినా?

- విలాసిని : ఎప్పుడూ మొదటిదే

9

(రాజ మందిరం దగ్గర)

- పసంతుడు : ఏం మైత్రేయా, అంత తొందరగా ఎగిరి పోతున్నావు పక్షిలాగ?

- మైత్రేయుడు : ఆ! ఎగిరినా ఎగురుతాము. ఈ మన్మథోత్సవము ముగిసేటప్పటికి పక్షిని కావచ్చు, తుమ్మెదనీ కావచ్చు. అమ్మమ్మా, అమ్మమ్మా! ఏమి కొడుతున్నాడోయ్! ఏమి లోకు వయామోయ్!

- వనంతుడు : ఎవరు ఎవరిని?
- మైత్రేయుడు : ఎవరు ఎవర్ని? మన్మథుడూ, మన్నీ- చూడు ఈ ఒళ్లు వాసన చూడూ! పూవులు తగిలి తగిలీ అత్తరు వర్తకుడు లాగ పరిమళించి పోతున్నాను. ఇదిగో కడుపు మీద నల్ల కలువలు, వీపుమీద నవ మల్లికలు, నసాళం మీద అశోకాలు, పృష్ఠాల మీద అరవిందాలు, అడపా తడపా మావి పూవులు, అప్పటికీ మనం తెలివైన వాళ్లం కనక, ఇదుగో ఈ సరంజాం తయారు చేసుకున్నాం.
- వనంతుడు : ఇవేమిటోయ్?
- మైత్రేయుడు : కవచం, డాలు! చస్తున్నాడు మన్మథుడు. మనం దొరకటం లేదు వాడికి. ఇటొస్తే అటూ, అటొస్తే ఇటూ ఊరికే ఉప్పట్టి ఆడేస్తున్నా. మొదటనే భగవంతుడు ఒక గొప్ప పాఠపాటు చేశాడోయ్! దాని వల్ల ఈ ముప్పు వచ్చింది.
- వనంతుడు : ఏమిటది?
- మైత్రేయుడు : మన్మథుడికి శరీరం లేకుండా చేయడం. మనిషీలాగ కంటికి కనపడితే మరి దొరుకు తామా? ఇప్పుడో? ఒక్కటే బెదురు. అరే అమ్మయ్యోయ్ దూకు. ఇటు దూకు. ఆ అలాగ. ఎందుకో తెలుసా? అదిగో అక్కడ చిరిక వాలింది. దాని వీపు మీద తీరా వాడుంటే? ఇటూ ఇటూ, దూకూ, అటు పువ్వులు రాల్తున్నాయి. వాడే విసిరిన వేమో!

వేసి, అఘదూషితమైన శరీరమే వినర్జించింది. ఆ గడియలో ఆమెలో ప్రణయానికి, సాశీల్యానికి ఎంత ఘర్షణ జరిగిందో పాపం! విలాసిని మరణించింది. మహారాజు మరణం వంటి మౌనముద్రలో పడి, కాశీయాత్రకు బయలుదేరారు. ... ఎవరోహా అది? వసంతా, రదనికా, ఎవరయ్యా అది? ఇదిగో ఇక్కడ ఈ మైత్రేయుడు పిలుస్తున్నాడు. విన్నారా? విలాసిని వెళ్లిపోయింది. పాప పుణ్యాలకూ, సుఖ దుఃఖాలకూ అతీతమైన సీమకు. పార్వతీశ్వరుడు నాడు కామదహనం మాత్రం చేయగలిగాడు. పడుపు పడతి నేడు కామ బాణ దహనమే చేసింది. ఇట్టిది మానవ చరిత్రలో ఎన్నడూ జరగనే లేదు. ఆహా! వసంతా, పైకి చూడు. అదిగో ఆ కొత్త సక్షతం వ్రజంలాగ మెరుస్తున్నది, ఆ విలాసినే! ఈ చందన కాష్ఠం నుంచి రేగి వచ్చే ధూమాల్లో చీకట్లలో చిక్కని నీడలలాగ నీవూ, నేనూను. రా, మనమూ వేద్దాము - ఈ చితిలో ఒక మదన సాయకము!

